EPISTOLA PASTORALIS

S. NERSETIS CLAJENSIS

EPISTOLA PASTORALIS

S. NERSETIS CLAJENSIS

QUAM EX ARMENIO LATINITATE PRIMUM DONATAM

ILL. AC REV. VIRO

BERNARDO ANTONINO SQUARCINA

AD CENETENSEM EPISCOPATUM EVECTO

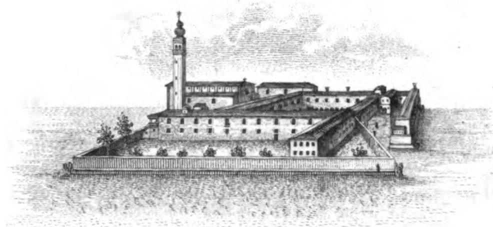
SUAM ECCLESIAM

PRIMUM SOLEMNITER INGREDIENTE

PUBLICI JURIS FACIT

JOSEPH CAPPELLETTI

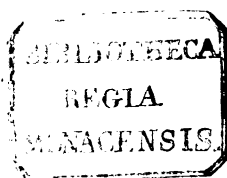
PRESBYTER VENETUS.

VENETIIS

TYPIS PP. MECHITARISTARUM IN INSULA S. LAZARI

MDCCCXXIX.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

ILLme AC REV.^{me} DOMINE.

Mirari non debes, Excultissime ac Reverendissime Praesul, si ab ultimâ usque Armeniâ, sed latinâ tectus veste, hac magis Tuis quam Tibi laetâ die, in omnium conspectum prodeat Sanctissimus Armeniorum Patriarcha, quem CATHOLICUM appellat et ha-

bet ejus Ecclesia, NERSES CLAJENSIS. Flagrabat et ipse charitate, qua tu flagras, erga Christi fideles suae commissos curae, et pro temporum conditione, proque suae Gentis statu commonefaciebat omnes, ne quis in suo Grege devius, aut Pastoris dicto audiens non foret. Praeterea adeo stylo facili purissima connectit verba, et omni dictionis festivitate ac lepore in sua oratione scatet, ut GRATIOSI cognomen penes Armenios armeniaeque linguae peritissimos ad haec usque tempora sibi prae omnibus adquisiverit. Utinam tantum in me esset cognitionis in ejus sermone, et in latio venustatis, ut, quod mel merum est Armeniis universis, idem saperet et Latinis! Non eo quidem inficias, quod Te minime latet, me hujusmodi eloquium in deliciis habere, et praecipuos saltem illius Gentis Patres posse latinis auribus intelligi, ut apud nos ii vivant, qui olim tam fulgidâ pietatis ac sapientiae luce apud suos claruere, summopere concupivisse. Attamen ut ut vires deficiant, et quod res ipsa postu-

lat, immo efflagitat, desideretur, rei novitate compulsus, Tuâ in me prorsus singulari benevolentiâ illectus, operis ipsius utilitate, aut ego fallor, coactus, quod ignotum huc usque est Latio, non oratoris, sed fidi interpretis personam gerens, quantum in me est, in communi bono converti. Immo tanta mihi in hujusmodi interpretis munere est religio, ut, verba omnia justâ in lance pensitaverim, eruditiores consuluerim, nullum non lapidem moverim, ne ab Auctoris mente aberrarem aliquantulum, sed nativo colore, nativâque vi omnia exprimerem. Quamobrem potius duxi interdum ab aetate etiam minus aureâ nomina mutuari, quam deformare Auctoris opus.

Verum, ut nonnihil de S. NERSETE, ipsiusque Encyclicâ, quam venetis typis Tuo decoratis Nomine mando, in praesentiarum breviter dicam, satis mihi duo testimonia proferre; alterum P. Clementis Galani (P. I. pag. 239), alterum D. Villefroy in opere cui titulus: *catalogue des livres tant impri-*

més, que manuscrits de la bibliotheque royale de Paris sub littera U. n. 2. pag. 57. Ille: « NERSES
» CLAJENSIS, ait, orthodoxus Pa-
» triarcha, quem Armenia universa ut
» sanctus illius Ecclesiae Patrem et
» Doctorem agnoscit, ejusque comme-
» morationem in Liturgiâ et Menologio
» celebrat, fuit poeta sacer, et hac qui-
» dem facultate adeo insignis, ut cele-
» brioribus, meo judicio, vel Graecis
» vel Latinis poetis in suo coaequandus
» sit idiomate. » Hic autem, celeberri-
» mus armeniacae linguae cultor, ita scribit: « Lettre universelle de Nerses
» IV. adressée à tous les fideles d'Ar-
» ménie, lors de son avénement au
» trône patriarcal en 1166. Dans cette
» lettre Nerses fait part de son élection,
» et décrit au long le poids de l'Epi-
» scopat. Il fait ensuite une très belle
» profession de foi, ou il reconoit deux
» natures en J. C. Il emploie le corps
» de sa lettre a parler de la foi et des
» oeuvres qui doivent l'accompagner,
» et a donner des avis salutaires 1. aux

» cénobites, 2. aux supérieurs des cé-
» nobites, 3. aux évêques (qu'il prie
» de ne pas trouver mauvais qu'il les
» ait placés après les cénobites), 4. aux
» prêtres, 5. aux princes séculiers, 6. aux
» gens de guerre, 7. aux citoyens et aux
» marchands, 8. aux laboureurs et au
» menu peuple, 9. et enfin aux femmes.
» Cette lettre est pleine d'une piété
» solide, et l'on y découvre par tout
» les sentimens de respect, dont Nerses
» étoit pénétré pour la religion, l'église,
» et la discipline ecclésiastique ».

Illâ igitur consuetâ suavitate oris, quâ me discentem, et eos, qui mecum vivebant in condiscipulatu, fovebas ac recreabas, Praestantissime Praesul, accipe opus, quod sub tuis auspiciis prodit in lucem, mihique tuâ benevolentiâ addito vires animumque, ut ad Gloriam Dei, Sanctaeque Ecclesiae commodum labores vel maximos in dies exantlare possim. Non Te amplius moror; nam Tibi laetitiâ gestiens tua modo Cenetensium Dioecesis Te manet; et, si prius moerore angebatur, quod a se

divulsum optimum Pastorem Patremque pati coacta sit, in Te Praedecessoris tui vestigia premente, hodie suum Ducem haudquaquam videt commutatum. Tibi pro tui Gregis felicitate Deus Optimus Maximus longaevitatem largiatur. Vale.

Venetiis XIV. Kal. Martias MDCCCXXIX.

Tibi addictissimus, Tuique observantissimus
JOSEPH CAPPELLETTI Presb. Venetus.

ԹՈՒՂԹ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՍԷՍԻ

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՀԱՅՈՑ

ԱՌ ՀԱՄՕՐԷՆ ՀԱՅԱՍԵՌ ԱԶԳԻՆՍ

ՈՐՈՑ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ ՀԱՒԱՏԱՑԱՒ ՆՄԱ Ի ՏԵԱՌՆԷ

ՆԵՐՍԷՍ ծառայ Քրիստոսի, և ողորմութեամբ նորին կաթուղիկոս Հայոց, ընդհանուր հաւատացելոց մեր հայկականազգ սեռից, որք յարևելս՝ 'ի սեպհական աշխարհդ հայաստանեաց բնակեալք, և որք յարևմտեան կողմանսդ սահեալք նժդեհութեամբ, և որք 'ի մէջերկրեայս 'ի մէջ այլալեզու ազանց տարաբերեալք, և որք յիւրաքանչիւր եզերս աշխարհաց ըստ մեղաց մերոց ցրուեալք 'ի քաղաքս և 'ի դղեակս 'ի գեւղս և յագարակս. որոց այդոցիկ ամենեցուն՝ քահանայապետաց և քահանայից, վանականաց և քաղաքայնոց, իշխանաց և իշխեցելոց, զինուորաց դասուց, ձիավարժից և հետևակաց, դատաւորապետաց և գործակալաց, տանուտերաց և երկրագործաց, վաճառականաց և արուեստագիտաց, և որոց միանգամ՝ 'ի զանազան ճանապարհս ընթանան կենցաղոյս, ըստ ընտրութեան կամաց և յօժարութեան՝ արանց և կանանց, մանկանց և երիտասարդաց, կատարելոց և ծերոց, որք ըստ օրինաց աշխարհի քաղաքավարեալք, և որք գերաշխարհիկ են վարուք, ողջոյն սիրոյ և խաղաղութեան հասցէ յԱստուածընկալ և փրկական սրբոյ նշանէս;' 'ի հրեղէն լեզուաց հոգւոյն ընդունողաց առաքելական նշխարացս, և 'ի սուրբ Լուսաւորչին մերոյ աջէս և յաթոռոյս.

EPISTOLA PASTORALIS

NERSETIS

CATHOLICI ARMENIORUM

AD UNIVERSAM HAICANAM NATIONEM

CUJUS REGIMEN IPSI A DEO FUIT COMMISSUM.

Nerses Christi servus, ejusque miseratione Armeniorum Catholicus: Universis Haicanae nationis fidelibus in Oriente, ut in propria Armeniae regione, habitantibus, aut in Occidente peregrinantibus, atque per mediterraneas partes inter gentes variarum linguarum vagantibus, ac propter communia nostra peccata in quacumque provincia, civitate, oppido, pago, aut agro dispersis: Hisce omnibus, Episcopis et Sacerdotibus, Monachis et Civibus, Principibus et Subditis, Equitatui ac Peditatui, provinciarum Rectoribus ac Praefectis, dominis ac villicis, mercatoribus et artificibus, atque iis, qui variis negotiis juxta propriam voluntatem pro libitu implicantur; viris ac mulieribus, juvenibus, aut adolescentibus, vel firmam aetatem ingressis sive ad senectam perventis, saecularem spiritualemve vitam ducentibus: Omnibus per virtutem divinae et salutiferae Crucis, exuviarum Apostolorum, qui linguas igneas Spiritus Sancti acceperunt, dexterae manus Beati nostri Illuminatoris [a], nec non hujus Sedis, illius olim, nunc Nostrae, charitatis ac pacis salutationem.

Որոց առաջի պաղատիմք յաղաչանս որ առ ա̃ծ, յաղագս ոգւոց ձերոց փրկութե̃, բանալ զականջս մտաց ձերոց՝ յունկնդրութի̃ ա̃ծային բանիցս այսօցիկ, զոր հանդերձեալ եմք 'ի պատուիրանաց ա̃յ դնել առաջի ձեր : Որպէս զի առաջնորդեալք մեւք 'ի շաւիղս արդարութեան, արժանի եղիցի իւրաքանչիւր ոք 'ի ձէնջ՝ միոյ օթևանաց տան Հօրն երկնաւորի լինել ժառանգաւոր : Հայցեմ և ես յամենեցունց աղօթս առնել և վասն մեր, բարւոք տալ ա̃յ զհամար տնտեսութեանն որ վասն ձեր, յորժամ կոչեալ պահանջիցէ 'ի մէնջ :

Գիտութիւն լիցի ամենեցուն ձեզ, զի հայրն մեր հոգևոր և եղբայրն ըստ մարմնոյ, սրբազան կաթուղիկոսն Գրիգորիոս՝ աթոռակալն և արեանառուն մեծի Լուսաւորչին Հայաստանեաց, և համանման նմին մաքրութբ̃ անձին և իմաստութբ̃, այն՝ որ բարւոք հովուեաց երկայն ժամանակաւ զհօտդ բանաւոր, զոր ետ ցնա Ք̃ս ըստ Պետրոսի՝ թէ արածեա զոչխարս իմ, որոյ հասեալ 'ի կատարումն հասակի ըստ նահապետացն կարգի, նախ քան զվախճանն ազդումն եղեալ նմա 'ի հոգւոյն, կոչեաց զեպիսկոպոսունս և զվարդապետս և զհարս ս̃բյ լերինն, և զորս 'ի յայլ կողմանց : Եւ թէպէտ և մեք 'ի բազում անգամ կոչմանէ նորին յայտնի՝ հրաժարեաք յառաջին ժամանակին, անարժան զանձն վարկանելով, սակայն յայժմուս ակամայ բռնադատելով զմեզ՝ ինքն և ժողովք եպիսկոպոսացն, ձեռնադրեաց զմերս անարժանութիւն յաթոռ կաթուղիկոսութեան ազգի Հայկայ և տան Թորգոմայ :

Եւ իբրև կատարեաց զգործ հրամանին՝ որ ազդեցաւ նմա 'ի վերուստ, յետ երից ամսոց փոխեցաւ իբր կոչմամբ առ Ք̃ս, դասաւորելով ընդ հարցն՝ հայրապետն. ընդ առաքելոցն՝ երկոտասանիցն լրումն. ընդ հալածեալսն վասն արդարութե̃ համբերօղն 'ի հալածանս, և 'ի զանազան փորձութիւս 'ի հակառակացն ճշմարտութեան. ընդ փառաւորեալսն՝ պատուեալն յա̃յ և 'ի մարդկանէ 'ի կեանս : Որոյ և մահն պատուական եղև առաջի տ̃ն քան զգերագունից ս̃բցն, զորոց ասէ մարգարէն: Անքն նաւու

Apud quas [3] orationibus nostris Deum deprecamur pro salute animarum vestrarum, ut aperiantur aures intellectus vestri ad percipienda divina verba, quae ex Dei praeceptis hausta vobis propinamus, ut per justitiae viam a Nobis ducti, possit unusquisque vestrum aliquam *e mansionibus in domo Patris* [4] coelestis haereditare. Obsecro et ego vos omnes, ut oretis pro Nobis, ut quum a Deo vocabimur, accuratam possimus ei reddere rationem administrationis nostrae super vos.

Notum sit omnibus vobis, quod Pater spiritualis, Nobisque sanguine frater, Sanctus Catholicus Gregorius successor et consanguineus magni Armeniorum Illuminatoris, quem puritate ac sapientiâ imitatus est, postquam diu gubernasset feliciter istum rationalem gregem ipsi a Christo commissum, sicut olim Petro quum dixerat: *pasce oves meas* [5]; notum sit vobis, inquam, quod vitae suae fine adveniente, a Spiritu Sancto, ut ceteri beati Patriarchae, priusquam moreretur admonitus, vocavit ad se Episcopos, Doctores, et Patres e Sancto Monte [6], aliosque e diversis locis quamplurimos; atque una simul cum ipsis, quamvis Nos indignitatem nostram agnoscentes jampridem renuissemus, Nobis invitis, elegit nostram humilitatem ad Cathedram Patriarchalem Haicanae gentis, domusque Thorgomi [7]. Quo expleto opere ipsi divinitus demandato, post tres menses ad Christum transivit, ab eo nempe vocatus, ut collocaretur cum Patribus, Patriarcha; cum Apostolis, supplementum duodecim numeri; cum patientibus persecutionem, sustinens propter justitiam persecutiones variasque ab adversariis veritatis tentationes; cum glorificatis, qui honoratus fuit a Deo et hominibus in vita. Cujus etiam mors fuit *pretiosa in conspectu Domini* [8], quemadmodum etiam subliniorum Sanctorum, de quibus loquitur Propheta: Ille fidei naviculam per mundi maria Spiritûs vento securus agens, justitiâ et virtute feliciter in portu

հաւատոյ ընդ ծով աշխարհիս՝ հողմով հոգւոյն ուղղակի նաւապետեալ ճշմարտութք և առաքինութք, էհաս անփուտ յանքոյթ և յառանց ալեաց նաւահանգիստն. և զմեզ եթող 'ի տաժանելի և յաղձաւոր կեանս, 'ի մէջ օձից և կարճաց, և զանազան խածանող գազանաց՝ երևելեաց և աներևութից. և ոչ միայն, այլև ծանրութե բեռանց 'ի ներքոյ՝ հոգևորաց և մարմնաւորաց։ Յորոց կրից թեթևացեալ ինքն թռեաւ յիմանալեացն կայանս. մերումս տկար և անզօր յանձն արարեալ բառնալ թիկանց զծանրութիւն հոգոց ամենայն եկեղեցեաց։

Նա իմ յայտնիկ եղեալ զարհուրիմ սարսեալ, զահ և զերկիւղ դատաստանին ոյ զմտաւ ածելով, որ վասն հովուաց և առաջնորդաց 'ի հին և 'ի նոր կտակարանս ասացեալ։ Մինչ զի ոչ տալ քուն աչաց կամ նինջ արտևանաց, յերկիւղէ այսոցիկ չարչարեալ ոգւոյ իմոյ։ Քանզի 'ի բազումս և 'ի զանազանս անուանին¹ անուանս և իրս մի գործ տեսչութեա ոգւոց, որ կոչի կաթուղիկոսութի և հայրապետութիւն, եպիսկոպոսութի և քահանայութիւն. և մի քան զմի առաւելեալ և նուազեալ։ Քանզի որ մեծն է 'ի սոսա՝ ծանրագունի բեռանց է 'ի ներքոյ, որպէս պարունակող զամենայնն։ Սակայն ըստ գործոյն՝ օրինադրութիւքն² մի և նոյն են իւրաքանչիւրոցն, քահանայութեն և քահանայապետութեն։ Քանզի վերակոչին ծնող, դայեակ, վարդապետ, բժիշկ, դէտ, հովիւ, առաջնորդ, միջնորդ, դատաւոր, և այլ ևս յոլովագոյն անուանս, որովք խորհուրդք ծպաշտութեն կատարի, և օրէնք եկեղեցւոյ Քի ամբողջ մնայ։

Նա արդ զկարգ օտար եղելոց 'ի մօրէ՝ կարիցէ լինել ոք ծնող կամ դայեակ ըստ Պաւղոսի, զի ասէ. « Որդեակք իմ, զորս երկնեմ վերստին՝ մինչև նկարեսցի Քս 'ի ձեզ »: և դարձեալ՝ « Որպէս դայեակ մի, որ սնուցանիցէ մանկունս, այնպէս, գթայաք 'ի ձեզ »: Օ ի ծնեալքն բնութ սիրեն զծնօղսն. և սնեալքն զդայեակսն։ Իսկ առ որս փոխանակ սիրոյ՝ ատելութիւն և օտարութիւն, զի՞նչ յոյս գոյ ծնանելոյ զայնպիսիսն վերստին ծնեղէն բանիւն յա-

tranquillo undisque carente collocavit; Nos autem in hac misera vita reliquit inter serpentes, scorpiones, aliasque visibiles et invisibiles bestias suis morsibus noxias, et, quod pejus est, sub gravissimo pondere spiritualium terrenarumque curarum. A quibus tandem poenis ereptus ad beatorum sedem evolavit, postquam infirmitati Nostrae curam omnium Armeniae Ecclesiarum demandasset.

Ego itaque hisce occupatus rebus contremisco mente recogitans judicium Dei, quod tam in veteri, quam in novo testamento jam dictum est *durissimum* super Pastores esse faciendum [9]; adeoque spiritum meum cruciat haec cogitatio, ut nequeam *dare somnum oculis meis, nec palpebris meis dormitationem* [10]. Multifariam enim tum nomine, tum muneribus dividitur unum illud officium Inspectoris animarum, quod vocatur Catholicatus, Patriarchatus, Episcopatus, et Sacerdotium, quorum alter est major, inferior alter; immo, quo honorabilior est dignitas, eo majora sunt illius onera, quum sit veluti ceterarum complexio. Verum in ipso (*ejusdem personae*) officio nomina similia Sacerdotio et Pontificatui accedunt; vocantur siquidem genitores, nutrices, doctores, medici, inspectores, pastores, duces, mediatores, judices, aliisque nominibus, quibus et mysteria pietatis celebrantur, et leges Ecclesiae Christi inviolatae servantur.

At quomodo fieri potest, ut aliquis, juxta Pauli sensum, sit mater, et nutrix iis, qui ab ejus sinu secernuntur? Ait enim ille: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis* [11]; et iterum: *Tamquam si nutrix foveat filios suos, ita erga vos pietatis viscera nutrivimus* [12]. Amant siquidem filii naturaliter parentes, et parvuli nutrices; at si in eos odio potius quam amore afficientur, quae Nobis spes effulgebit, eosdem verbo divino iterum ad poe-

պաշխարութիւն, կամ սնուցանելոյ հայօրէն՝ ըստա-մամբ և երկեղիւ տեառն զնոսա ։

Որպէս հնար է լինել վարդապետ և ուսուցիչ, և քարոզ ելանել՝ ըստ հրամանին Տն՝ 'ի վն բարձու լերին Սիովնի, որ է եկեղեցի սուրբ, և բարձրացուցանել զբարբառ աւետարանին և ոչ երկնչել. կամ ըստ Պաւղոսի որ առ Տիմոթէոս՝ քարոզել զբանն 'ի ժամու և 'ի տարաժամու. յանդիմանել, սաստել և մխիթարել, ուր աշակերտեալքն ցրուեալք են և ոչ ժողովեալք 'ի վարժարանի. և ոչ սիրողք վարժից ճշմարիտ իմաստութեն, այլ ստութե և նանրութե. և առ չարութիւն կատարեալք, և 'ի բարեաց օտարացեալք ։

Զիա՞րդ բժշկական գործոյն կարեմք լինել նմանող առ հիւանդացեալ ոգիսն 'ի խայթմանէ կամակոր վիշապին, 'ի բնաւորականաց կամ յանբնականացն ախտից բժշկել ջանալով. ուր ախտացեալքն ոչ միայն ոչ են 'ի խնդիր առողջարար արուեստի հոգևոր բժշկաց, այլ և դժկամակ[b] լինին յարբումն դեղոյն օգտակարութե, եթէ ոք մատուցանէ նոցա յանդիմանութիւն, կամ խրատ, ըստ ստամոքսացաւացն նմանութե, որոց դառն մաղձիւք ապականեալք իցեն ։ Նա ոչ միայն, այլ և ընդդիմաբանեն ևս նոցին՝ թէ բժիշկ, նախ զանձն քո բժշկեա յայդպիսի ցաւոց, և ապա առ իս մատիցես յանդիմանող քո բանիւ ։

Այլ զիա՞րդ այնքան հեռացելոյ 'ի մէնջ տեղեաւ և սիրով հնար է լինել դէտ, ըստ հրամանին Տն՝ որ առ Եզեկիէլ, եթէ "Որդի մարդոյ, դէտ կացուցի զքեզ տանդ Իսրայէլի, զի թէ ոչ աղաղակես ազդարարեսցես զդարանակալութիւն և զասպատակ թշնամեացն, և նոքա սպանցին կամ գերեսցին, զարիւն նոցա 'ի ձեռաց քոց խնդրեցից" ։ Ս՛ի միայն ունիմք մխիթարութիւն յայսոսիկ զմեւս բանն զոր ասէ Տն առ նոյն մարգարէ, զի թէ զձայն բարբառոյ քո լուիցեն, և անզգոյշ եղեալ կորիցեն, դու զանձն քո ապրեցուցեր, ասէ, և արեան իւրեանց ինքեանք լինին պարտականք ։

Զիա՞րդ հնար է մեզ և զհովուութեան օրէն լնուլ,

nitentiae pascua ducendi, illosve studio ac timore Dei, ut patrem decet, nutriendi? Quomodo fieri potest, ut doctores simus, magistri, praedicatores, et ascendamus, juxta divinum praeceptum [13], super excelsum montem Sion, qui est Ecclesia Sancta, et sine timore extollamus Evangelii vocem, vel, ut ait Paulus ad Timotheum [14], *praedicemus verbum opportune, et importune*, arguamus, increpemus, et consolemur, quum dispersi sint auditores potiusquam in unum congregati; quum diligant non verae sapientiae studium, sed mendacii et vanitatis; quum denique ad malum sint viri, ad bonum autem sint pueri? Quomodo possumus in hoc casu medicum imitari, ideoque sollicitos esse ad sanandos naturales ac supervenientes animarum morbos ob perversi Draconis morsus infirmitate laborantium, quum aegroti non solum non quaerant salubrem spiritualium medicorum artem; verum etiam, si quis eis porrigat exprobrationis aut admonitionis calicem, nolint salutare pharmacum haurire, illorum instar, qui stomacho laborant, atrâque bili cruciantur? Contradicunt praeterea iis verbis: *Medice primum cura teipsum* [15] ab hac infirmitate, et me postea tuis reprehensionibus argues. Aut quomodo erga illos, qui tantum alienati sunt a Nobis inspectoris munus exercere possumus? juxta praeceptum Domini ad Ezechielem: [16] *Fili hominis, speculatorem dedi te Domui Israel;* at si, non annuntians ipsis inimicorum insidias aggressionesque, interficiantur aut captivi ducantur, *sanguinem ipsorum de manibus tuis requiram.* Circa quod Nos unum habemus solatium, alterum videlicet ipsius Dei ad eumdem Prophetam verbum: *Si audientes impii* vocis tuae clamorem *non fuerint conversi a viis suis*, et perierint, *tu animam tuam liberasti*, et eorum sanguinem de ipsorum manibus requiram. Quomodo possumus pastoris munus explere, in virentibus legis divinae locis cubando, atque vivificantibus Sancti Spiritus undis prudenter irrigando, lupos arcendo, ac vulneratos curando,

'ի վայրի դալարուոջ ա՟ծային օրինացն հանգուցանել, և կենդանարար ջրով հոգւոյն իմաստութ՟ սնուցանել, զգայլսն հալածել, և զվիրաւորսն բժշկել, 'ի բացեայ լինելով հովուին և հօտից յոյժ հեռաւորութ՟ 'ի միմեանց ։

Զիա՞րդ կարելի է մեզ լինել առաջնորդ այնպիսեաց, որք ոչ զկնի հետոց առաջնորդին յօժարին ընդ արքունականն ընթանալ ճանապարհ, որ տանի 'յերկինս. այլ ընդ լայն և արձակ պողոտայն, որ հասուցանէ յատակս դժոխոց ։

Ո՞րպ՟ կարասցուք լինել միջնորդ 'ի մէջ ա՟յ և մարդկան այնոցիկ, որք ոչ կամիցին պահել զդաշինս ուխտին, զոր եդին ընդ ա՟յ մկրտութ՟ն հրաժարել 'ի սատանայէ, և յա՟մ գործոց նորա, և 'ի պատրանաց նորա. այլ ուխտազանց եղեալ ուխտին, զոր եդին հոգւոյն ս՟րբ յաւուրն փրկութ՟ե, զկնի չարին ընթանան յօժարական կամօք բանիւք և գործովք ։

Զիա՞րդ կարիցեմք և զքահանայապետական դատաւորութիւնն 'ի գործ արկանել առ ազգ այնպիսի, որք ոչ միայն դատաստանի ա՟ծային օրինացն ոչ'ինչ երբէք անկեալ հնազանդին, այլ և դատաւորաց եկեղեցւոյ նորին դատաւորք անիրաւութ՟ե, և ինքեանք զերանալից՝ աչօք եղեալք՝ դատին միշտ չարաչար բամբասանօք և անդուռն բերանով զշիղս յանցանաց վարուց նոցա ։

Եւ արդ վասն զի այսոքիկ այսպէս, զարհուրիմ և դողամ յերկեղէ դատաստանացն ա՟յ. մի՛ գուցէ այս գործ տնտեսութ՟ե յանձն եղեալ ինձ յա՟յ, փոխանակ փառաց՝ անարգութ՟ե լիցի պատճառ, և փոխանակ անթառամ պսակացն՝ ըստ խոստմանն, ամօթ երեսաց ։ Եւ փոխանակ լսելոյ, թէ ծառայ բարի և հաւատարիմ, որպէս և ծառայքն որ յարգեցին զտուեալ տաղանդսն և շահաբերք եղեն տեառնն, զահագինն լսել և զսարսափելին հրամանն՝ ընդ ոչ շահեցելոյ ծառային, թէ ծառայ չար և վատ, պարտ էր քեզ զարծաթ բանի իմոյ արկանել 'ի սեղանաւորս որ են ոգիք մարդկան, և ես եկեալ՝ տոկոսեօք պահանջէի զիմն. այս ինքն՝ ընդ բանին որ 'ի քէն լսէին և զգործոցն կատարումն 'ի լսողացն ։ Եւ զի

quum sit longe disjunctus pastor a grege? Quomodo duces esse possumus iis, qui nolunt a ductore praemonstratam sequi viam, per quam recto tramite ad coelum pervenitur; sed potius per latam et spatiosam viam incedunt, quae ad profundum perducit inferni? Quomodo possumus mediatoris munus Deum inter et homines obire pro iis, qui nolunt promissionem servare Deo in baptismate factam, quando Satanae abrenunciarunt, et omnibus operibus ejus, ejusque mendaciis, quique fidem Spiritui Sancto in die salutis datam fallendo, diabolum libenter mente, verbis, atque operibus sequuntur? Quomodo possumus Pontificale judicium super eos exercere, qui non solum divinae legis praeceptis sese subjicere et obedire detrectant; verum etiam adversus Ecclesiae judicia iniqui judices eriguntur; quique ingentes trabes in propriis oculis habentes impiis detractionibus, apertisque faucibus jugiter alterius improbae vitae parvulam festucam accusant?

Quae cum ita sint, tota mente totisque artubus contremisco judicii divini timore perculsus, ne onus istius administrationis modo a Deo mihi commissae, potiusquam ad gloriam, sit mihi ad reprobationem; et potiusquam incorruptibilem coronam, juxta illius promissionem, ruborem mihi afferat; et potiusquam illud audiam: *Serve bone et fidelis*, illorum instar, qui traditis talentis bene utendo totidem talenta superlucrati sunt Domino suo, auribus percipiam cum eo servo, qui nihil superlucratus est, horrendam illam, ac terribilem vocem: Serve male, et piger, oportuit te *committere* mei verbi *pecuniam nummulariis*, qui sunt animae humanae, *et veniens ego recepissem, quod meum est, cum usura*[1]? ex verbis

դու մի՛ ետուր քոց ծառայակցացն զկերակուրն հոգ-ւոց, յորժամ ժամանակ էր լսելոյ, վասն այդորիկ առեմ. առէք 'ի դմանէ զարծաթ շնորհաց իմոց, և տուք այնմ որ կատարելապէս աճեցոյց զբանն իմ, ըստ կատարեալ թուոյ տասն քանքարացն. և զծառայդ՝ անպիտան եղեալ 'ի գործ պաշտաման իմոյ, յորում եդի, հանէք 'ի խաւարն արտաքին :

Իսկ թէ զի՞նչ արարից զի ապրեցի անձն իմ յա-հագնալուր սպառնալեաց աստի, տարակուսելի է ինձ. Քանզի շրջել առ ամենեսեան ընդ ամ կողմանս աշխարհի, և քարոզել զբանն տյ՝ ըստ նմանութե առաքելոցն սրբոց, անկարելի է՝ յաղագս ժամա-նակիս չարութե և բազմիշխանութե : Իսկ քաղաք թա-գաւորական և բազմաժողով ոչ գոյ ազգի մերում, որպէս զի անդանօր նստելով յաթոռ հայրապետու-թե և վարդապետութե, ուսուցանիցաք ժողովրդեան մերոյ զածային պատուիրանս, ըստ առաջին հայրա-պետացն և վարդապետացն : Այլ եմք իբրև զայ-ծեամն յորսորդաց և 'ի շանց փախուցեալք 'ի քարան-ձաւս յայս բնակելով. յորում ոչ և մարմնական հար-կաւոր պիտոյիւք շատացեալք 'ի գեղից կամ յագա-րակաց, յորոց ունիմք և ոչ մի: Այլ և ոչ անդաստան հողոյ, զի վաստակօք և աշխատութե զպէտս մեր լնուաք, և ոչ օգնութի ուսանեք՝ որպէս արժան էր՝ 'ի թագաւորաց և յիշխանաց 'ի Քի հաւատացելոց : Այլ միայն 'ի տնէ տյ՝ ըստ մարգարէին խրատու, զի ասէ. « Ընկեա 'ի տր զհոգս քո, և նա կերակրէ զքեզ,» և դարձեալ. « Ո՞ յուսացաւ 'ի տր և յամօթ եղև,» :

Իսկ զի այսորիկ այսպէս, և սպառնալիք դատաս-տանին աններելիք 'ի վերայ պղերգացն հովուաց և հեղգացելոց, որք ոչ արածեն զբանաւոր հօտս Քի յածեղէն նորա վարդապետութենս, և ոչ արբուցա-նեն զջուրն կենդանի իմաստութեն տյ, և զի իմն տար-տամութե անկաւ այս վիճակ հովուոր տնտեսու-թե, յորում ոչ է արթնութիւն ոգւոյ, և ոչ զօ-րութի մարմնոյ, և ոչ պատահումն բարւոյ ժամա-

scilicet, quae a te audiebant, perfectionis operà germinassent. Et quoniam tu spiritualem cibum, quum audiendi aderat tempus, conservis tuis minime dispensasti; propterea dico ego, quod gratiae meae argentum abs te auferetur, illisque dabitur, qui, veluti perfectum decem talentorum numerum, verbum meum multiplicaverunt, servus autem in opere, ad quod illum assumpseram, inutilis ejicietur in tenebras exteriores.

Quapropter anceps sum quomodo agere debeam, ut animam meam a formidabili comminatione protegam, nunc, quod propter temporum malitiam, regnorumque copiam impossibile Nobis est, mundum universum lustrare, omnibus verbum Dei praedicando, quemadmodum Sancti Apostoli fecerunt. Non habet enim Natio nostra regiam aut principem civitatem populis frequentem, ubi ex Episcopali vel Doctorali cathedra gentes Nostras divina praecepta docere possimus, sicut priores Episcopi Doctoresque praedicavere. Nos autem, quasi caprea a venatoribus canibusque dilapsa, hanc speluncam habitamus,[18] ubi desunt Nobis omnia ad vitam necessaria, quinimo ubi ne pagos quidem nec tuguria habemus. Desunt et agri ad serendum, ex quibus saltem sudore ac labore victum quaeritare possemus; sed neque a Christianis Regibus et Principibus auxilium, ut deceret, accipimus. A Domino Deo tantummodo omnia habemus, quemadmodum nos admonet Propheta dicens: *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet*[19]; et alibi: *Quis speravit in Domino, et confusus est*[20]?

Quae cum ita sint; quumque inexpiabiles sint objurgationes judicii Dei super Pastores socordes ac desidiosos, qui sanctis illius doctrinis rationabilem gregem non pascunt, nec divinae sapientiae aquam eidem propinant; quumque istud spirituale onus commissum fuerit infirmitati meae, cui spiritûs vigilantia, et corporale robur deest tum ex parte mei ipsius, tum ob allatas temporum vicissitudines;

նակի՝ ըստ վերագրելոցդ , վս՟ որոյ անգիտանամ է-
Թէ զի՞նչ գործեցից: Թողուլ լքանել զհօտս հովուա-
պետին 'ի խնամոց հովուութե, և զգառինսն 'ի գայ-
լոցն տեսանելով յափշտակեալս՝ և անտես առնել,
անհաւատութեան է նշանակ · մանաւանդ գիտողի
զկամս ա՟յ և ոչ տգիտի : Վասն զի թէ առ տգիտու-
Թեան ոք գործէ զանպատշաճսն՝ ըմպէ գան, բայց
սակաւ, ըստ տէրունական հրամանին · իսկ գիտու-
Թեամբն՝ բազումս և սաստկագոյնս : Ուստի և
այժմուս ոչ ոք է տգէտ յընտրողութիւն բարւոյն և
չարի․ թէ և կամաւ ոք տգիտանայ : Իսկ փութալ
'ի խրատել և յուսուցանել՝ ըստ աստիճանիս գործոյ
հարկաւորութե, և միշտ ճմլել լեզուաւ զկաթն
բանին ա՟յ 'ի բերանս հոգւոց տղայացելոց 'ի Ք՟ս,
ահա յանհնարիցն է՝ ըստ վերագրելոցդ, այսմ ժա-
մանակի և տեղւոյ անձամբ մերով զայս առնել : Սա-
կայն զի մի ամենևին անպտուղք եղիցուք առ ձեզ,
հաւատացեալ ժողովուրդ մեզ 'ի հոգւոյն ա՟յ, արդ-
արապէս դատեցաք մեք և որ ընդ մեզ եպիսկոպոսունք
և վարդապետք, յիշեցուցանել ձեզ գրով զպատուի-
րեալսն յա՟յ 'ի հին և 'ի նոր կտակարանս : Նմանելով
յայսմիկ մեծի առաքելոյն Պաւղոսի, որ ոչ միայն
շրջելով 'ի տար աշխարհ քարոզէր զաւետարանն,
որպէս և ինքն իսկ ասէր, յԵրուսաղեմէ մինչև 'ի
Իւրիկեա, այլ և 'ի կապանս գոլով թղթովք հաստա-
տէր զաշակերտեալսն․ որպէս և յայտ առնէ գրե-
լովն․ «Աղաչեմ զձեզ ես որ կապեալս եմ 'ի տ՟ր, արժա-
նի գնալ կոչմանն՝ յոր կոչեցարուք » :

Ըստ նմին և մեք իբրև 'ի կամաւոր բանտէ և կա-
պանաց, յայսմ տօթագին քարանձաւի արգելեալք,
գրով ձեռին մերոյ խօսիմք ո՟պ բերանով ընդ ամե-
նեսին, որ ունիցին ականջս լսելոյ : Ոչ զմեր ինչ բան,
այլ զառաքելոյն և զմարգարէիցն և զվարդապե-
տաց եկեղեցւոյ, երկրորդելով զբանից նոցա զօ-
րութե 'ի լսելիս ձեր : Զորս եթէ լուեալ յօժարու-
Թբ 'ի միտ առնուցուք, որպէս բարի երկիր և պա-
րարտ, զսերմանեալսն յինքեան, և գործով պտղա-
բերեսջիք ա՟յ, անձանց ձերոց փրկութե, և մեզ վար-
ձուց լինիցիք պատճառ : Ապա թէ ոք ոչ լուիցէ մտա-

propter hoc nescio quomodo actiones meas componere debeam. Supremi Pastoris derelinquere gregem, et videns insidiari agnos a lupis eosdem negligere, infidelitatis est signum; in iis praesertim, qui voluntatem Dei agnoscunt, et non sunt insipientes. Nam si quis *ignorans voluntatem domini sui*, ejus praecepta violaverit, *vapulabit paucis*; qui autem illam agnoscens non adimplebit ministerium suum, vapulabit multis, et severissime [21]: quamquam nemo nunc sit adeo inscius, ut secernere nequeat bonum a malo, quique consulto sese ignorantem ostendat. Quapropter ad commonendum et docendum oportet Nos vigilare ob muneris Nostri excellentiam; ut iis, qui in Christo pueri facti sunt, lac verbi Dei praebeamus. Et quoniam, ut superius dictum est, in hisce temporibus ac locis istud per Nos ipsos agere non possumus; propterea, ne inoperosi simus, nullumque super vos, Nobis a Spiritu Dei commissos, afferentes fructum, Nos, ac ceteri, qui Nobiscum sunt, Episcopi et Doctores adjudicavimus commonere vos per epistolam circa Dei praecepta, quae tum in veteri, tum in novo testamento sancita fuere, imitantes hoc modo magnum Apostolum Paulum, qui non solum per extraneas regiones iter faciens Evangelium praedicabat, sicut ipsemet ajebat: *Ab Jerusalem usque ad Illyricum* [22], verum etiam ex vinculis discipulos cofirmabat suis epistolis, quemadmodum et scribens testatur: Obsecro vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis [23]. Quem Nos quoque imitantes, quasi ex voluntario carcere et vinculis, in isto ardescenti specu occlusi loquimur scriptis manûs perinde ac si ore alloqueremur eos, qui aures habent ad audiendum. At non proferimus verba Nostra, sed sensa repetimus verborum Apostolorum, Prophetarum, et Ecclesiae Doctorum, quae si libenter audientes, quemadmodum fertilis et bona terra semen in semetipsa conservat [24], memoriae mandabitis, Deoque fructum afferetis, causa eritis salutis animabus ve-

դիւրութեք, այլ արհամարհիցէ որպէս զապստամբ-
յայ, և կամ թէ լուեալ և ոչ պտղաբերեսցէ գոր-
ծով զարդարութիւն, այլ անզեղջ հոգւով և ապա-
ռումն սրտիւ կայ անյուսութեք 'ի մեղս անդարձ
մինչև 'ի վախճան, մեք անպարտ եմք յարենէ նր
առաջի Քնի, վկայութեամբն այ, և հրեշտակաց նր,
և ձեր լսողացդ ամենեցուն ։ Քանզի ոչ խորշեցաք
կամ արգելաք 'ի պատմելոյ նմա զբանն այ ։

Իսկ արդ որպէս 'ի մասունս մարմնոյ քան զամ պա-
տուականագոյն և առաջին գլուխն է, յաղագս տե-
ղւոյն բարձրութե և զգայարանայն 'ի նմա եղելոց,
և ապա այլքն յանդամոցն մի ըստ միոջէ, այսպէս
և յանդամս հոգւոյն՝ մեծ և առաջին իբրև զգլուխ՝
է հաւատոյն ճշմարտութիւն, և ընդ նմին յարմա-
րեալք՝ որպէս անձն ընդ գլխոյ՝ գործք արդարութե
մեծամեծք և փոքունք, ըստ պատուիրանացն Քնի։

Վասն այսորիկ և մեք նախ և առաջին՝ գլխոյն ամ
բարութեց՝ զհաւատոյն բուռն հարկանելով դիցուք
առաջի լսողացդ ։ Ոչ նորոգ ինչ գրելով, այլ 'ի վե-
րայ հիման առաքելոց և մարգարէից և հարց սրբոց
շինելով համառօտ բանիւ ։ Զի մի յանուսումն տգի-
տաց լսելով բանն՝ որ ոչ ըստ ուղղափառ եկեղեցւոյ
դաւանութե, այլ արտաքոյ ածաշունչ գրոց բարբառեն
'ի կործանումն լսողաց, մոլորիցի ոք 'ի ճշմարտու-
թէն. այլ զի գիտիցէք թէ յով արդեւք հաւատացէք
'ի մկրտութեն աւուր, ըստ Պաւղոսի՝ զի ասէ. “ Գի-
տեմ յո՛ հաւատացեալն եմ „. և կամ թէ որպէս ար-
ժան է ունել ուղղափառ քրիստոնէին զդաւանութի
հաւատոյն, յորում և սկսանիմք պարզ և յայտնի
բանիւ ցուցանել զհաւատոյ ճշմարտութի ։

Պարտ և արժան է Քնի երկրպագուացն յանուն
սբ երրորդութե մկրտելոց, խոստովանել համագոյ զե-
րիս անձնաւորութիւն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սր-
բոյ. մի բնութի և մի ածութի և մի իշխանութի համա-
պատիւ և զուգափառ ։ Ոչ յումեքէ եղեալ, և ոչ
յետոյ սկսեալ, և ոչ 'ի խոնարհութե 'ի բարձրութի

stris, Nobis antem premii. Quod si quis diligenter non audierit, immo, ut a Deo defector, contempserit; vel audierit quidem, et suis operibus fructus justitiae non attulerit, sed impoenitenti animo duroque corde vixerit desperanter in peccato usque ad extremum, nec fuerit conversus; Nos coram Christo minime respondere tenebimur pro illius sanguine: quin immo testificamur coram Deo et Angelis ejus, Vobisque omnibus, qui auditis, quod nunquam cessavimus illi verbum Dei praedicare. Itaque sicut prae omnibus corporis membris primum et excellentius est caput, tum ob loci eminentiam, cum ob sensuum in eo collocationem, et post illud alia membra unum post aliud sequuntur; ita et in membris spiritûs maximum et primum, quasi caput, est fidei veritas, cum qua convenire debent, sicut cum capite membra, justitiae opera sive majora sive minora, juxta Jesu Christi praecepta.

Quapropter et Nos ante omnia volumus vobis coram fidei, quae totius bonitatis est culmen, explanationem ponere, nihil novi proferentes, sed paucis verbis super fundamentum Apostolorum et Prophetarum Sanctorumque Patrum aedificantes, ne quis forte indoctos imperitosque audiens disserentes; qui in audientium ruinam Catholicae Ecclesiae professioni haud consona proferunt, sed potius a Sacris Scripturis discrepantia; a via veritatis recedat. Utque sciatis, in quem in die baptismatis credidistis, juxta illud Pauli: *Scio cui credidi* [25]; sive, ut sciatis, quam fidem profiteri teneatur quilibet orthodoxus Christianus, eosdem aggredientes sincero et claro sermone verae fidei professionem exponere incipiamus.

Oportet omnino, eos, qui Jesum Christum adorant, quique in nomine sanctae Trinitatis baptizati fuere, trinam Patris et Filii et Spiritus Sancti consubstantialem personalitatem, atque unam naturam, unam divinitatem, unam potentiam, honore omnino aequalem, ejusdemque gloriae confiteri: a nemine

ամբարձեալ կամ՝ 'ի տկարութենէ 'ի զօրութիւն փոփոխեալ. այլ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս էր, և այժմուս է, և յանվախճան յաւիտեանսն եղիցի։ Անեղ և անմահ էութիւն, աներևոյթ 'ի բնութենէ և երևելի վասն արարածոցս. տեսող ամենայնի և անտես յամենայնէ։

Հայր անսկիզբն և անծին։ Որդի ծնեալ 'ի բնութենէ հօր, այլ անժամանակ։ Ոչ ըստ մարդկան ծննդեանն ախտաւոր և հոսանուտ, զոր և զմտաւ ածելն է հայհոյութիւն, թող թէ բարբառել բանիւ. այլ որպէս լոյս 'ի լուսոյ, և հուր 'ի հրոյ, զի ոչ են օտարք 'ի բաժանելն, այլ մի ճառագայթ և մի ջերմութիւն հրոյն և լուսոյն, ծնելոյն և յորմէ ծնաւն, և մի է բնութիւն երկաքանչիւրոյն, թէպէտ և բաժանին 'ի միմեանց անձամբ։ Այնպէս և լոյս որդի 'ի լոյս հօրէ, և հուր աստուածութեան որդւոյ 'ի հրոյ աստուածութեան հօր յառաջ եկեալ ծննդեամբ՝ ոչ են այլ և այլ, այլ մի և նոյն բնութեամբ։

Իսկ օրինակ անօրինակ ծննդեանն որդւոյ ոչ այլ ինչ է բայց որ 'ի մեզ մտացս ծնունդ զբան, թէպէտ և ոչ ամենայնիւ համեմատի ճշմարտութեան օրինակս։ Վասն որոյ և բան ասի՝ յաղագս անապական գոլով ծննդեանն, իսկ որդի՝ զի 'ի հօր բնութենէ, և ոչ օտար 'ի նմանէ կամ արարած՝ ըստ հայհոյութեան Արիոսի։ Եւ հնար իմանալոյ զանիմանալին ոչ այլ ինչ է, բայց հաւատալ ասացելոցն 'ի գիրս սուրբս, և ոչ ընդ քննութեամբ արկանել զանքննելին, որք անհաս մտաց ասացին զաստուածային ծնունդն, և անճառ բանից։

Այնպէս և հոգին սուրբ բղխումն ասի առ 'ի հօրէ, և փառակից որդւոյ. աստուած կատարեալ որպէս զհայր և զորդի։ Մի կամք երից անձնաւորութեանց, և մի զօրութիւն, և մի արարչութիւն։ Հայր կամեցաւ ստեղծանել զերևելի և զաներևոյթ արարածս, և որդի գոյացոյց յանգոյից, և հոգին սուրբ՝ զարդարեաց իմաստութեամբ։ Եւ նոյն ինքն բանն աստուծոյ որ արար զմարդըն 'ի պատկեր իւր, և երևեցաւ նմա յետ յանցաւորութեանն, և ամենայն արդարոցն առաջնոց՝ Նոյի և Աբրահամու և Իսահակայ և Յակոբայ և Յո-

factam, nec postmodum inceptam; neque ex ignobilitate ad excellentiam evectam, aut ex infirmitate ad virtutem commutatam; sed ante omnia saecula erat, et nunc est, et in aeternum infinitum erit, increata et immortalis essentia, naturâ invisibilis, visibilis autem propter creaturas, omnia videns, a nemine autem visa. Pater est absque principio et ingenitus; Filius genitus ex natura Patris, at nescius temporis, neque humanâ generatione corruptibili ac transeunte; quod vel cogitare blasphemum foret, eo magis autem si verbis exprimatur. Sed sicut lux a luce, et ignis ab igne divisi non alienae evadunt naturae, sed unus idemque est radius lucis et calor ignis, qui generat et qui generatur, atque una est utriusque natura, quamvis unus ab altero reapse distinguatur; similiter et lux Filius a Patre luce, et ignis divinitatis Filii ab igne divinitatis Patris generatione prodiens, non sunt inter se diversi, sed unum idemque sunt naturâ. Generationis autem Filii exemplo carentis nullum erit exemplum, nisi generatio verbi nostri a nostro intellectu; etsi exemplum istud haud pertingat omnino rei veritatem. Et ideo Verbum vocatur propter generationis incorruptibilitatem, Filius autem, quia ex naturâ Patris, non alienus ab eo, ut blasphemabat Arius. Ita ut ad intelligendum, quod nequit intelligi, nihil aliud agendum est, nisi credere, quae dicunt Sacrae Scripturae, haudquaquam, quod scrutari nequit, scrutantes; incomprehensibilem quippe menti, et ineffabilem linguae divinam appellant generationem [26]. Ita et Spiritus Sanctus dicitur a Patre procedens [27], et ejusdem gloriae cum Filio; Deus perfectus sicuti Pater et Filius. Una voluntas in tribus personis, una virtus, unaque potentia creatrix. Pater creare voluit creaturas visibiles, ac invisibiles; Filius ex nihilo illas eduxit; Spiritus Sanctus suâ sapientiâ exornavit [28].

Idem autem verbum Dei, quod hominem formavit ad imaginem suam, et post praevaricationem appa-

բայ, Սողոմոնի և Ահարոնի և Յեսուայ, և այլոց մարգարէիցն, և խօսեցաւ ընդ նոսա, 'ի ժամանակս վերջինս աւետեօք հրեշտակապետին Գաբրիէլի էջ յորովայն կուսին Մարիամու, և առեալ 'ի բնութենէ նորա մարմին և հոգի և միտս, և խառնեաց նոր և անճառելի միաւորութեամբ ընդ ա՟ծութեան իւրում, և զարգացեալ յորովայնին ինն ամսեայ ժամանակաւ որպէս մանուկ, ծնաւ ա՟ծ և մարդ կատարեալ. անշփոթ էութեամբ, և անբաժանելի միաւորութեամբ, մի Ք՟ս, և մի անձնաւորութիւն նորա յերկուց բնութեանց միացելոց: Կաթնասուն եղև որպէս զմարդ, և 'ի հրեշտակաց փառաւորեցաւ որպէս զա՟ծ: Շրջեցաւ յաշխարհի կատարիչն ամենայնի զամս երեսուն, մինչև 'ի կատարումն հասակի մարդկութեան. Մկրտեցաւ 'ի ծառայէն որպէս զմարդ, և վկայեցաւ 'ի հօրէ և 'ի հոգւոյն որպէս զորդի բարձրելոյն: Փորձեցաւ 'ի սատանայէ որպէս զմարդ, և յաղթեաց փորձողին որպէս զա՟ծ: Քաղցեաւ և ծարաւեցաւ և ննջեաց և արտասուեաց և վաստակեցաւ որպէս մտեալ ընդ օրինօք մարմնոյ, և կատարեաց սքանչելիս և նշանս, և եցոյց զօրութիւնս ա՟ծայինս որպէս զա՟ծ կատարեալ: Եւ կամաւորաբար 'ի չարչարանս և չարչարեցաւ անչարչարելին չարչարելի բնութեամբ 'ի վերայ խաչին. մեռաւ անպարտականն մահու մահկանացու մարմնովս, վասն կենդանացուցանելոյ զմեռեալ մեղօք բնութիւնս. էջ 'ի դերեզման, և արար աւարումն կրկին դժոխոց: Մարդկային հոգւովն միացելովն ընդ ա՟ծութեան, հոգւոյն որ 'ի դժոխս՝ շնորհելով ազատութիւն, իսկ ա՟ծային մարմնոյն յարութեամբ տալով յոյս յարութեան, մահկանացու բնութեանս յապականութենէ մահու. յարեաւ 'ի մեռելոց իշխանաբար յաւուր երրորդի, և երևեցաւ աշակերտաց իւրոց երկոտասանիցն և եօթանասնիցն և հինգհարիւրոցն և այլոց բազմաց, որք եղեն նորա վկայ և քարոզք ընդ տիեզերս. և յաւուրս քառասունս երևեալ նոցա և խօսէր ընդ նոսա: Եւ 'ի լրումն քառասնեկի աւուրցն վերացաւ յերկինս, և նստաւ ընդ աջմէ հօր 'ի բարձունս մերով բնութեամբ, յորմէ անբաժանելի էր ա՟ծութեամբ.

ruit ei, cunctisque prioribus justis Noe, et Abraham, Isaac, Jacob, et Job, Moysi, et Aaron, Josue, et aliis Prophetis, alloquens eos; novissimis diebus ab Archangelo Gabriele annuntiatum in utero Virginis Mariae descendit, et ex illius substantiâ corpus, animam, et mentem assumens, novâ et ineffabili unione eam divinitati suae conjunxit, et in utero per novem menses crescens puer, natum est Deus et homo perfectus inconfusâ essentiâ atque indivisibili unione. Unus Christus, et una ejus persona ex duabus unitis naturis [29]; lacte nutritus ut homo, et ab Angelis glorificatus ut Deus. Qui omnia perfecit, ambulavit in mundo per annos triginta quoadusque perfectum humanitatis statum implevit; a servo baptizatus ut homo, et a Patre et Spiritu Sancto testatus ut filius Altissimi; tentatus a Diabolo ut homo, tentatorem vincens ut Deus. Esurivit, et sitivit, et dormivit, et ploravit, et fatigatus est ut homo corporis legibus sese subdens; mirabilia patravit et miracula, ut Deus perfectus, divinam ostendens virtutem. Sponte venit ad Passionem, et, qui impassibilis erat, passus est in cruce nostrâ naturâ passibili. Mortuus est per corpus nostrum mortale, qui obnoxius morti non erat, ut nostram naturam peccato mortuam vivificaret. Descendit in sepulchrum, et duplicem infernum expoliavit [30], humano spiritu divinitati conjunctâ libertatem reddens animabus ibidem clausis. Deinde resurrectione sui corporis divini nobis resurrectionis naturae nostrae mortalis a corruptione mortis spem faciens, tertiâ die resurrexit a mortuis propriâ auctoritate, et apparuit duodecim Apostolis, et septuaginta, et quingentis, et aliis multis, qui testes fuere, et praedicatores per orbem terrarum, *per dies quadraginta apparens eis, et loquens cum ipsis* [31]. Expletis autem quadraginta diebus elevatus est in coelum et sedet ad dexteram Patris in excelsis, nostrâ naturâ minime a suâ Divinitate separatâ: et inde veniet cum eodem corpore in gloriâ Divinitatis suae et Patris, ut revocet mortuos ad

և գալոց է նովին մարմնովն՝ փառօք մեծութեան իւրոյ և հօր, յարուցանել զմեռեալս և դատել զաշխարհս արդարութեամբ. բարեգործացն զբարեացն տալով ժառանգութիւն, և զանվախճան թագաւորութիւնն. իսկ գործողացն չարեաց՝ զամօթն յաւիտենից և ըզ-տանջանս ըստ իւրաքանչիւր գործոցն ։

Նա և արդ՝ այս դաւանութիւն ճշմարիտ հաւատոյ հիմն է ամենայնոյ տաճարին՝ որ 'ի մեզ ։ Իսկ գործք բարեացն շինուածն է 'ի վերայ այսր հիման, որպէս տէրն զդաւանութիւնն Պետրոսի եդ որպէս զվէմ հիմն իմանալի եկեղեցւոյ իւրում. և զինքն որպէս զշինօղ, և զընտրելոց իւրոց բարեգործութիւնս, որ յամ ազգաց, իբրև զնիւթ շինուածոց՝ փոխանակ քարի և փայտի և այլոց պիտոյից ։

Դարձեալ՝ է նա որպէս զճարտարապետ, և մեք իբրև զմշակս հրամանակատարս. ըստ որում ասաց աշակերտացն, եթէ « Առանց իմ ոչ ինչ կարէք առնել » ։ Գրէ և Պաւղոս, եթէ ես զիմաստութիւնն այ հիմն եդի՝ որ է Քս, և որ 'ի նա հաւատն ճշմարտութեան. բայց ա՛յլ է որ շինէ, այս ինքն, որ էն, և որ գալոց էն յաշխարհ ։ Նա շինեն[5] գործովք, զոր կամի իւրաքանչիւր ոք, եթէ բարի և եթէ չար ։ Եթէ ոք շինէ, ասէ, 'ի վերայ հիմանս այսորիկ ոսկի՝ որ է արդարութիւն և ճշմարտութիւն. արծաթ՝ որ է մաքրութիւն մտաց և սրբութիւն սրտի. ականս պատուականս՝ որ են մասունք բազմապատիկ առաքինութեանց, սէր, խոնարհութիւն, ողորմութիւն, անոխակալութիւն, պահք աղօթք, ժուժկալութիւն ։ Այսոքիկ և որ նման սոցա՝ են պատուական ականքն շինեալք յարդարոց անձանց, 'ի վերայ հիման հաւատոյն ։ Իսկ մեղաւորացն անձինք՝ ոչ 'ի պատուական և 'ի հաստատուն նիւթոցս յայսցանէ, ասէ, շինեն զշինուածս իւրեանց 'ի վերայ հաւատոյն հիման, այլ յանարգաց և 'ի դիւրավատնելեաց, այս ինքն՝ փայտ, խոտ, եղէգն ։ Փայտն՝ զթանձրագունից մեղաց ունելով զտեսակ, զսպանութիւն, զպոռնկութիւն, զգողութիւն, զյափշտակութիւն, և որ նման սոցա. խոտն՝ զխորհրդոցն չարութիւն՝ ժողովեալս 'ի սրտի. եղէգն՝ զբանիցն գարշութիւն նշանակէ, զորս բղխեն մարդիկ 'ի բերանոց՝ զլեզուաւն

vitam, et judicet mundum in justitia, iis, qui bona egerunt, bonorum donans haereditatem, regnumque immortale; eos vero, qui mala egerunt, aeterno pudore, ac supplicio, juxta ipsorum opera, afficiens.

Haec itaque verae fidei professio fundamentum est divini templi quod est in nobis; bona autem opera sunt aedificium huic fundamento superimpositum: quemadmodum et Dominus Petri professionem, ut petram, posuit intellectuale Ecclesiae suae fundamentum, seipsum vero ut opificem, bona autem suorum electorum cujuscumque nationis opera veluti constructionis materiam, loco lapidum, lignorum, ceterarumque rerum, quae ad hoc requiruntur. Item, ille est veluti architecton, nos vero veluti operarii jussa ipsius adimplentes, secundum quod dixit discipulis; *Sine me nihil potestis facere* [32]. Scribit et Paulus: [33] Ego sapientiam Dei *posui fundamentum, quod est Christus*, et vera in ipsum fides; *alius autem superaedificat:* ii nempe qui venerunt, quique venturi sunt in mundum; aedificatio autem (*perficitur*) per quaelibet uniuscujusque opera, sive bona, sive mala.

Si quis super hoc fundamentum superaedificaret aurum, quod est justitia et veritas; argentum, quod est mentis puritas et cordis sanctitas; lapides pretiosos, qui sunt speciatim variae virtutes, charitas, humilitas, misericordia, injuriarum oblivio, jejunium, oratio, temperantia: hae, iisque similes sunt pretiosissimae gemmae ab justis superaedificatae super fidei fundamentum. At, qui diligunt iniquitatem non extollunt, inquit, hisce pretiosis solidisque materiis sui ipsius aedificium, idque super fidei fundamentum; sed vilibus, consumptuque facilibus materiis aedificant, nempe ligno, herbâ, et arundine. Lignum crassiora praefigurat peccata, homicidium, fornicationem, furtum, direptionem, iisque similia: herba, consiliorum in corde coacervatorum nequitiam: arundo, verba execranda significat, quae pro-

գործարան տուեալ սատանայի, թշնամանելով և անարգելով զընկերս զանազան և պէս պէս հայհոյութք. որ ըստ գեղջկացն բարբառոյ՝ իշոցք անուանի, և ըստ գրոց սովորութեան՝ անէծք և թշնամանք և որ այսպիսի են անուանք։ Որոց և Պաւղոս ասէ, թէ՝ «Անիծիւք և դառնութբ լի են բերանք նոցա»։ Նա և ստութիւնն և չարախօսութիւնն և մատնութիւնն և այլք, որ յայս յարին բանք անիրաւութեան, յեղեգան են օրինակք։

Նա զայսոցիկ զերկուց հակառակ շինուածոց նիւթըս, որ 'ի պատուականաց և յանարգաց՝ հուրն, ասէ, ընտրեսցէ. քանզի հրով յայտնելոց է դատաւորն։ Եթէ գործն, զոր շինեաց 'ի վերայ հաւատոյն հիման, ոսկի է և արծաթ և ականս պատուականս, որք ոչ ապականին՝ այլև սրբին 'ի հրոյն, գործողն կեցցէ և վարձս առցէ։ Իսկ եթէ խոտ է և եղէգն և փայտ, որ դիւրաւ ապականին 'ի հրոյ անտի, որ գործեացն զայն՝ տուժեսցի։ Այլ զի, զոր օրինակ ապարանք հիմամբն միայն չեն բաւական լինել 'ի բնակութիւն մարդկան, այլ պէտս ունին որմոց և ձեղուանց և այլոց շինուածոցն, նոյնպէս և հաւատովն միայն՝ առանց գործոց ոչ ոք կարէ զանձն իւր շինել տաճար այ։ Նա որպէս գլուխ՝ առանց անձին յարմարութեան ոչ կարէ կրել կենդանութիւն, և ոչ անձն առանց գլխոյ, նոյնպէս և հաւատ առանց գործոց, և գործք առանց հաւատոյ մեռեալ են երկոքին ըստ առաքելոյ։

Վասն որոյ աղաչեմ զամենեսեան, զի ընդ հաւատոցդ ճշմարտութեան, զոր ընկալայք 'ի ծննդենէ աւազանին, և ունիք հաստատութբ, յարմարիցէք և զգործս արդարութեան. զի մի միով աչօք միայն լուսաւորիցէք զանձինս, այլ և երկոքումբք պայծառանայցէք։ Նա մի վստահանայք 'ի մնոտի յոյս անմտաց, որք ասեն, թէ բաւական է հաւատոյն միայն ճըշմարտութիւն քրիստոնէին՝ փրկել 'ի տանջանաց, և արժանաւորել արքայութեան։ Զի զոր օրինակ մեռեալ անդամ չէ ինչ պիտանացու 'ի գործ մարմնոյն, նոյնպէս և մեռեալ հաւատ ոչ տայ զօրութիւն հոգւոյն, այլ մանաւանդ առաւելագոյն տանջանաց պարտա-

cedunt ex ore hominum praebentium linguas suas instrumentum Satanae, proximum exprobrando, pluribusque ac variis blasphemiis vituperando; quae juxta vulgarem sermonem convicia dicuntur, et Scripturarum more maledictiones, et improperia, aliisque nominibus nuncupantur. De quibus et David dicit: *Maledictione et amaritudine plenum est os eorum* [34]. Insuper et mendacium, et maledictum, et proditio, et ceteri hujusmodi sermones iniquitatis arundini similes sunt.

Horum itaque adversantium aedificiorum materiam, pretiosam nempe et vilem, *ignis*, inquit, *probabit;* Judex enim manifestabitur in igne. Si opera superaedificata super fidei fundamentum fuerint aurum, argentum, et gemmae, quae nunquam corrumpuntur, sed potius per ignem purgantur; qui ea fecerit, vivet, ac praemio donabitur. Si fuerint vero herba, arundo, et lignum, quae faciliter ab illo igne comburuntur; qui eadem egerit, multabitur. Et sane, quemadmodum sola aedium fundamenta non sufficiunt ad hominis habitationem, sed muris indiget, tecto, aliisque rebus; ita sola fides sine operibus non sufficit, ut quisquis in templum Dei semetipsum aedificet.

Et quemadmodum caput, nisi jungatur corpori, vitam nequit habere, neque corpus sine capite; ita et fides sine operibus, et opera sine fide, juxta Apostoli doctrinam, ambae mortuae sunt [35]. Quapropter vos omnes oro, ut ad fidei veritatem, quam in lavacri generatione accepistis, et nunc firmiter habetis, justitiae quoque opera adjungatis; ne uno tantum oculo, sed ambobus illuminemini. Neque vos ipsos illudite inani stultorum spe, qui dicunt solam fidei veritatem satis esse ad supplicium vitandum, regnumque (*coelorum*) promerendum. Sicut enim membrum mortuum ad corporis opera non valet; ita nec

կամ կացուցանէ զուխտն իւր ։ Որպէս այն որ զմի տաղանդն պահեաց, և ոչ շահեցաւ նման ընկերացն։ Զի տաղանդն՝ հաւատն է, և շահ տաղանդացն՝ գործքն ։ Իսկ թէ վասն էր ասի հաւատ մեռեալ առանց գործոց, յայտնի արասցուք որոց ոչ գիտեն ։

Հաւատոյն անուն մի է, բայց կրկին ունի զօրութի։ Առաջին՝ դաւանութե հաւատն, որ է խոստովանութի ՚ի սբ երրորդութիւն՝ զոր ընկալաւ իւրաքանչիւր ոք յաւազանէն ։ Երկրորդ հաւատ այն է, որ զբանն՝ զոր հոգին սբ խօսեցեալ է բերանով մարգարէիցն և առաքելոցն և եկեղեցւոյ վարդապետօք՝ զոր ՚ի գիրս սբս գրեցին, չհամարի առասպելս և սուտ․ այլ հաւատայ՝ թէ ճշմարիտ են և ուղիղ այնպէս՝ որպէս թէ աչօք իւրովք տեսանէ զամ զեղեալսն, և զլինելոցն, և զոր ենն ։ Անցեալն այն է՝ զոր պատմեն, թէ ամ երևելի և աներևոյթ․ բնութի ոչ էին, և յայ հրամանէն ստեղծեալ եղեն․ և որ ինչ յետ լինելութե արարածոց սքանչելիք և զօրութիք եղեալք յայ պատմին ՚ի գիրս ՚ի հնումն և ՚ի նորումն ։ Իսկ լինելոցն այն է՝ զոր ասեն, բարեգործացն բարի հատուցումն լինել յայ, և չարագործացն տանջանք և հուր յաւիտենական ։ Իսկ որ ենն այն է, զոր քարոզեն յամ բանս իւրեանց, թէ այ մերձաւոր է առ ամենեսեան և ոչ հեռաւոր․ և զոր խորհին մարդիկ ՚ի միտս իւրեանց բարի կամ չար՝ իմանայ զամ, և զոր խօսին բանս լեզուաւ՝ լսէ անսխալ, և զոր գործեն մարմնով ՚ի ծածուկ՝ տեսանէ յայտնապէս, զի չիք արարած աներևոյթ առ ՚ի նմանէ ։

Արդ՝ որ այսոցիկ ՚ի բոլոր սրտէ հաւատայ, նա է որ ունի հաւատ կենդանի։ Որ և ոչ երբէք յանդըգնի կամ խորհել չարութի ՚ի սրտի, կամ խօսել անիրաւութի բերանով, կամ գործել զմեղս անձամբ իւրով։ Զի թէ՝ ի միոյ ուրուք մերձ լինելոյ, արգելուն մարդիկ յանարժանս գործելոյ․ յորժամ հաւատայ ոք զայ լինել տեսող, զիա՞րդ ժպրհի կամ խօսել ինչ կամ գործել կամակար [6] մտօք զչարութի ։ Իսկ որ բանիւ միայն ունի զառ ՚ի յայ խոստովանութիւն, այլ ոչ գործով, այնպիսոյն հաւատն մեռեալ է ։

fides mortua virtutem animae praestat, quin immo cruciatibus subjicit, qui eam possidet: illius instar, qui talentum servavit, nec superlucratus est quemadmodum ceteri conservi: quum fidem designent talenta, talentorum autem lucrum, opera.

Verum iis, qui nesciunt, notum faciamus cur fides sine operibus mortua dicatur. Fidei nomen unum est, at duplicem vim habet. Prima est fidei professio, quae stat in confessione Sanctae Trinitatis, quamque unusquisque per baptismum accepit. Altera est fides, qua creditur, quidquid Spiritus Sanctus locutus est per os Prophetarum, et Apostolorum, et Ecclesiae Doctorum, quodque in Scripturis Sanctis continetur, non esse fabulas aut mendacia; idque ita verum justumque habere, ac si propriis oculis, quae facta fuere, quae futura, quaeque sunt, viderentur. Facta ea sunt, quae referunt Scripturae tum veteris tum novi Testamenti; nullam nimirum visibilem aut invisibilem substantiam extitisse, omniaque jussu Dei creata fuisse; referunt praeterea mirabilia et miracula a Deo post creationem patrata. Futura autem ea sunt, quibus testantur (*Scripturae*) bonis felicitatem et praemium, improbis autem cruciatus et ignem aeternum mansurum. Illis tandem, quae sunt, haec intellige, quae in omnibus verbis suis declarant (*eaedem Scripturae*); Deum haud longe esse, sed unicuique nostrum adesse; cognoscere quidquid homines in mente cogitant sive bonum sive malum; audire absque erroris periculo quidquid ore loquuntur; aperte intueri quidquid corporis actionibus agunt in abscondito, quoniam *non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus* [36]. Qui haec igitur ex toto corde credit, hic est, qui vivam habet fidem, qui nunquam audet vel in corde malitiam cogitare, vel ex ore malitiam proferre, vel operibus peccata patrare. Nam si ex praesentia unius ab impietatibus perpetrandis homines coercentur; si quis credat, Deum intueri, quomodo aut aliquid turpe loqui, aut malum sponte peragere audebit?

Այս արդ՝ վասն զի ընդ բազում տնտեսական գործոցն անուանս, որ հաւատացաւ մեզ 'ի տեառնէ 'ի ձեռն որբոյ աթոռոյս սպասաւորութեան, է և բժշկական անուն և գործ, վասն որոյ որպէս բժիշկ ճանաչելով զհիւանդացելոյն ախտարար ցաւոցն զպատճառս՝ հրամայէ 'ի վնասակարացն 'ի բաց կալ, և զառողջարարն ընդունել դեղ և կերակուր, այսպէս և մեք զընդհանրական եկեղեցւոյ Ք՚ի հոգևոր բժշկութեան ունելով զփոյթ, տեսանեմք մտաց աչօք, թէ և ոչ զամենեսեան՝ այլ զկողովագոյն մասն աշխարհի, զի յաղագս մոռացոտի գործոց մոռացեալ ունին և զհաւատն. և կամիմք որպէս զբժիշկս ցուցանել ա̃մ անձին զմահաբեր ախտից իւրոց զպատճառսն, և զկենդանարար հոգւոց զդեղսն ։ Ո՛ որ թէ առեալ ըմպիցէք առանց դժկամակ լինելոյ, և 'ի բաց մաքրիցէք յոգւոց ձերոց զդառնութիւն մաղձիցն ապականութեան խոստովանութեամբ և ապաշխարութեամբ, արժանի լինիք առողջութեան ա̃յ, և առ 'ի նմանէ խոստացելոց բարութեացն ։ Իսկ որոց ոչ թուին ախորժելի ասացեալքս 'ի մէնջ, կամ յաղագս ծուլութեան և մեղսասիրութեան, կամ վասն արհամարհելոյ զմեզ, առ այնպիսիսն զմարգարէականն ասասցուք, թէ « Որ անօրինեալցն է անօրինեսցի, և որ արդարանալոցն է արդարասցի »։ Մեք զոր հրամայեալն է մեզ արասցուք, աղաղակելով որպէս դէտ 'ի բարձր դիտանոցէ զպատուիրանս ա̃յ 'ի լսելիս ձեր ։ Այսուհետև առնելն և ոչ առնելն 'ի կամս ազատութեան իւրաքանչիւր անձին է ։

Բայց մի ոք կարծիցէ զմէնջ՝ թէ իբրև առողջս զմեզ համարելով յախտից մեղաց, ձեզ միայն զբժշկականս զայս մատուցանեմք դեղ որպէս հիւանդացելոց. այլ ծանիցէ ա̃մ ոք, զի մեք առաւել քան զամենեսեան ունիմք պէտս հոգւոց բժշկութեան։ Բայց որպէս յիմար հիւանդի է զիւրն առողջութեան դեղ՝ զոր մատուցանէ նմա ախտացեալ անձն բժիշկ՝ 'ի բաց մերժել, տեսանելով զցաւս մարմնոյ նորա. նոյնպէս իմաստնոց է՝ ոչ զգիտութեան բժշկին ունել փոյթ, թէ առողջ է և

Qui solis igitur verbis, non autem operibus, Deum confitetur, hujus fides mortua comperitur.

Quum itaque una cum multiplicibus nominibus ministeriorum Nobis a Deo commissorum ad hujus Sanctae Sedis administrationem et nomen quoque medicinale habeamus et officium; ideo quemadmodum medicus causam agnoscens doloris aegroti, eum a noxiis abstineri jubet, atque pharmacum salutare cibumque sumere; ita et Nos, curam hujusce Universalis Christi Ecclesiae tenentes, mentis oculo videmus, si non omnes, saltem majorem mundi partem propter opera mortua mortuam habere et fidem. Quare, medicorum more, volumus unicuique laethalem infirmitatis suae causam ostendere, nec non salutiferam animae medicinam: quam si absque nausea bibatis, expurgetisque Confessione ac Poenitentiâ atrae bilis amaritudinem, misericordiâ Dei bonisque ab eo promissis digni efficiemini. Quibus vero dicta Nostra non placebunt vel ob desidiam atque iniquitatis amorem, vel ob contemptum Nostri, his cum Propheta dicemus: *Qui nocet, noceat adhuc; et qui justus est, justificetur adhuc* [37]. Nos, quod jubemur, aliis praestabimus, elatâ voce, ut speculatores e sublimi speculâ, praeceptum Dei in aures vestras ingerentes; post haec autem ad liberam uniuscujusque voluntatem vel agere, vel non agere pertinet.

Verum, nemo credat de Nobis, quod incolumes a peccati morbo Nosmetipsos existimantes, vobis solummodo, utpote aegrotis, hoc medicinale pharmacum praebeamus. Quin immo sciat unusquisque, quod Nos prae ceteris spirituali sanatione indigemus. Attamen sicut stulti infirmi est, salutare pharmacum sibi ab aegroto medico porrectum recusare, propterea quod et ipse morbo laborat; ita sapientis est non curare utrum medicus sanus sit, nec ne,

կամ հիւանդոտ, այլ զդեղին քննել զօգտակարութիւն, եթէ առողջարար իցէ թէ վնասակար։ Արդ և դուք մի վասն մեր անարժանութեան և 'ի հոգևորսն պակասութեան զօգտակար դեղս հոգւոց՝ զոր մատուցանեմք ձեզ՝ արհամարհիցէք, և ոչ ընդունիցիք յանձինս։ Զորս աղաչեմք՝ ընկալարուք սիրով և յօժարութեամբ. ոչ վասն մեր ինչ փառաց և պատուոյ, զոր ոչ պահանջեմք յումեքէ, թէ և էաք արժանաւոր. այլ վասն սիրոյն Քրիստոսի, որ կոչեաց զմեզ յիւր արքայութիւն և 'ի փառս։ Զի թէպէտ և մեք անարժան եմք, այլ բանս՝ վասն զի աստուածային է՝ արժանաւոր է ընդունելութեան։ Եւ ընդունելութիւն ոչ այլ ինչ եղիցի, այլ կատարումն գործոց։

Վասն որոյ աղօթեսջուք 'ի վերայ միմեանց, մեք յաղագս ձեր, որպէս գլուխ վասն անձին, մտադիւրութեամբ ընդունել զսերմն աստուածային բանիս 'ի սիրտս և պտղաբերել Տեառն մի յերից պտղաբերութեանց բարի և պարարտ երկրին։ Եւ դուք վասն մեր, ըստ որում անձն վասն գլխոյ, առողջանալ 'ի հոգևոր հիւանդութեանց, և զօրանալ 'ի տկարութեան զգայութեանց։ Որպէս զի թէ գերան իցէ 'ի մեզ մերում տեսարանի կուրացուցիչ, նախ 'ի բաց մաքրել զայն, զի և զայլոց շիղս տեսանել և սրբել կարող լինիցիմք։ Բանալ և զխցեալ ունկն՝ աստուածայնոյ ձայնին հնչման ճանապարհ առնելով. և զհոտոտելիս անմահութեան թափեցելոյ իւղոյ անուամբն անուշացուցանել. և զճաշակելիս կենացն հացի քաղցնուլ և ծարաւել, և յագիլ անյագութեամբ արդարութեան և իմաստութեան. և զլեզուս որ 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի շինութիւն լսողաց բանից լինել սպասաւոր, աղ լինելով նեխելոց և լոյս խաւարելոց՝ ըստ հրամանին տեառն, նախ անձին և ապա այլոց։ Որով և զերկոսին դնեմք առաջի լսողացդ զանազան կերպարանօք. պայծառացելոց ոգւով զլուսափայլ բանից ճառագայթ, և մթացելոց կամ նեխելոց՝ զաղին օրինակ 'ի յանդիմանողական մորմոքումն, որով և սկսանիմք այժմ առ որս արժան է նախակարգել զբանս։

sed potius utilitatem perpendere medicinae utrum sit salubris, an noxia.

Nolite igitur spernere ac detrectare ob Nostram indignitatem, spiritualemque deficientiam, sed sumite salutare animae remedium, quod vobis propinamus: accipite, quaeso, libenter, non propter Nostram gloriam et honorem, quem a nullo exposcimus, etiamsi fuissemus digni; sed propter amorem Christi, qui nos ad suum regnum et gloriam evocavit. Et quamvis Nos indigni simus, digna tamen sunt, ut excipiantur, verba, quia divina; quae profecto, quum operibus vacabitis, excipietis. Et ideo invicem oremus: Nos pro vobis, quasi caput pro corpore, ut diligenter semen hujus divini verbi accipiatis, et fructum Deo afferatis aliqua ex triplici fertilitate, quam bona et foecunda terra habebat[38]: Vos autem pro Nobis, quasi corpus pro capite, ut sanemur ab animae vitiis, et ab infirmitate sensuum Nostrorum roboremur. Ut pote, si qua in Nobis erit trabs oculos Nostros caligans, eam prius ejiciamus, ut videre possimus, ac proinde ejicere aliorum festucas; necnon aperire ad divinae vocis sonitum clausas aures, eique viam pandere, mulcere nares immortali effusi nominis oleo [39], esuriens ac sitiens reddere os pane vitae, atque saturare insatiabili justitiâ et sapientiâ, linguam denique efficere ministram verborum, quae Deo sint gloriae causa, audientibus autem aedificationis; atque fieri, juxta praeceptum Domini, sal putridis, caecis vero, lumen, prius Nobis, deinde aliis. Quamobrem utrumque hoc proponimus auditoribus sub variante specie; radium splendentium verborum iis, qui spiritualiter fulgent; iis autem, qui obscurati sunt aut putridi, juxta salis exemplum, pungentem objurgationem. Nunc itaque exordiamur, ad digniores primum dirigentes praesentem sermonem.

ԱՌ ԿՐՕՆԱՒՈՐՍ ՈՐ Ի ՎԱՆՈՐԵԱՅՍ

Եւ արդ՝ առաջին ընդ գերաշխարհիկսդ վարուք և քաղաքավարութ՟բ՝ խօսեսցուք առ կրօնաւորսդ, որք 'ի վանորեայս և 'ի մենաստանս բնակէք: Որ սուրբ էք աշխարհի և պարիսպ ընդդէմ թշնամւոյն աղօթիւք ձեր և բարի վարուք. Հրեշտակք 'ի մարմնի, և աստեղք լուսաւորք յերկրի, յորոց 'ի բարի և 'ի լուսաւոր վարուց փառաւորի միշտ Հայր ձեր՝ որ յերկինս է: Որ թէպէտ և խրատեալ էք յա՟ծաշունչ գրոց՝ միշտ 'ի լսելիս ձեր հնչելով, և չունիք ինչ պէտս կարեաց մերոյս դուզնաքեայ բանից, այլ որպէս ծառայք՝ որք զհասարակականն կերակուր հրամանն առնուն 'ի տերանց բաշխել, ոչ միայն քաղցելոց՝ այլ և յագեցելոցն շնորհեն, նոյնպէս և մեք՝ զի ընդհանուր ծառայակցաց մերոց հրամայեցաք 'ի տեառնէ տալ զբանին կերակուր. հասարակաբար պարտիմք մատակարարել փարթամաց գիտութ՟բ, և աղքատաց 'ի գիտութ՟ն. զօրաւորաց առաքինութ՟բ, և տկարագունիցն յառաքինութ՟ն:

Վասն որոյ աղաչեմ զամենեսեան՝ մի նուազութ՟բ ինչ ողորմութ՟ն և սրբութ՟բ աղօտացուցանէք զլոյս հաւատոյ լապտերաց ձերոց, այլ անշիջանելի պահեցէք զճառագայթս ա՟ծութե՟ն մշտավառ առաքինութ՟բ յանձինս ձեր: Մի՛ վասն սիրոյ նիւթականիս՝ 'ի հրոյ սիրոյն Ք՟սի զոր արկ յերկիր, և կամի զբորբոքելն վաղվաղակի, ցրտացուցանէք զոգիս: Մի՛ տայք տեղի օտար հրոյ ցանկութ՟ն 'ի սիրտս ձեր, և այնու խնկարկել ա՟յ զաղօթս և զխորհուրդ ա՟ծային պատարագին, որպէս որդիքն Ահարոնի՝ Նաբաթ և Աբիութ. այլ նախ մաքրեսցի իւրաքանչիւր ոք խոստովանութեամբ յանմաքուր խորհրդոց և գործոց, և պատարագ կենդանի զինքն մատուսցէ կենդանւոյն ա՟յ առաքինութ՟բ, և ապա 'ի մաքուրն մերձեսցի, և սրբութ՟ն սրբոցն սպասաւորեսցէ. զի մի՛ ըստ

AD MONACHOS CILICIO INDUTOS, QUI DEGUNT IN COENOBIIS [40].

Primum itaque vos alloquimur, o Monachi, qui perfectionis vitam ducitis, in Coenobiis et Monasteriis degentes; vos, qui vestris precibus, rectâque vitae ratione estis mundi columnae, et contra inimicum moenia; angeli carne induti, et astra in terrâ splendentia, ex quorum bonâ ac fulgenti vitâ semper glorificatur Pater vester coelestis. Qui sane per sacram Scripturam semper ad aures vestras pulsantem edocti, humilibus Nostris verbis non indigetis. Attamen, quemadmodum servi a dominis jussi communem victum distribuere non tantum famelicis tribuunt, sed etiam saturis; ita et Nos, quia jubemur a Domino cunctis conservis nostris verbum vitae praebere, universim debemus illud dispensare sapientibus et insipientibus, virtute praeditis ac destitutis.

Propterea vos omnes oro, ut non obscuretis, pietatis ac sanctitatis oleo deficiente, lumen vestrae lampadis fidei; sed semper ardente in animabus vestris virtute inextinguibile servetis radium divinitatis. Ne, quaeso, ob terrenarum rerum amorem in animabus vestris frigefiat amoris Christi ignis, quem ipse accendit in terra, et voluit, ut illico arderet. Ne detis locum in cordibus vestris alieno cupiditatis igni, neque per ipsum orationis ac mystici sacrificii divini incensum Deo cremetis, quemadmodum filii Aaron, Nadab et Abiu [41]. Sed prius unusquisque Confessione purgetur a cogitationibus et operibus immundis, sicque per virtutem semetipsum Deo viventi consecret *hostiam viventem* [42], et postea ad Purissimum accedat, et Sanctitati Sanctorum inser-

նմանութեան նոցա՝ տանջողական հրոյն այրեսցի ներքին մարդն, աստ խղճիւ մտացն, և անդ բոցոյն անշիջանելեաւ։

Մի՛ լիցի ումեք 'ի ձէնջ յարձան աղի մածնուլ, որպէս կինն Ղովտայ յաղագս յետս դառնալոյ յաշխարհական իրս՝ 'ի հեշտութիւն ախտից կամ 'ի ցանկութիւն հիւթանիւթից։ Վասնզի զորօրինակ նա յետ պատուհասին ոչ եղև համեմիչ կերակրոց իբրև զաղ, քանզի քար էր, և ոչ 'ի շինուած ինչ պիտանացու եղաւ որպէս քար, վասն զի աղ էր։ ըստ այսմ նմանութե և նմ ոք՝ որ ելանէ յաշխարհէ, որպէս Ղովտ 'ի Սոդոմայ, և բարձրանայ 'ի կարգ կրօնաւորութե՝ որ է հրեշտակական, որպէս նոքա ճանապարհորդեալք ընդ հրեշտակացն 'ի լերինն, և դառնայ անդրէն 'ի սէր աշխարհիս և յախտս թաւալի մեղաց, որպէս և կինն այն զի դառնայր դիմօք 'ի Սոդոմ, ոչ այլ է պիտանացու այնպիսին իբրև զկրօնաւոր, և ոչ աշխարհի օրինաց որպէս զաշխարհական. այլ է անարգ և անպիտան, կոխան եղեալ 'ի մարդկանէ որպէս զաղ անհամեալ։ Նայց ձեր, որ անփոխ էք յածայինսդ, ամենայն ինչ ըստ խրատուն առաքելոյ բարեձևութբ և ըստ կարգի եղիցի։ Որ և դարձեալ ասէ. « Իմաստութբ գնասջիք առ արտաքինսն, գնոյ առեալ զժամանակս ». և թէ « Օ վարս ձեր առաջի հեթանոսաց պարկեշտ ունիցիք »։

Եւ արդ՝ մի ոք 'ի ձէնջ զվատթարս խօսելով լեզուաւ, կամ իրս ինչ անպատշաճ գործելով անձամբ առաջի արտաքնոցն՝ պատճառ լինիցի բանալոյ զանդունդն բերան նոցա 'ի հայհոյութիւն սուրբ հաւատոյս և կարգիս, որովք կրկին դատապարտանս տալոց են այնպիսիքն առաջի այ. առաջին՝ ընդ մեղանացն, զոր խօսին կամ գործեն. երկրորդ և մեծ՝ ընդ գայթակղութե լինելոյն պատճառ։ Մի՛ ոք զընկերակից կրօնաւորաց թողլով զկենակցութի առանձինն բնակիցէ, ոչ յաղագս ճգնողական վարուց որպէս միայնակեացք՝ այլ վասն ագահութե ախտի, զի զանձին իւրոյ աշխատութիւնն ոչ հասարակաց եկեղեցւոյն՝ այլ իւր միայնոյ ամբարիցէ,

viat; ne, quemadmodum illi, in hac vitâ homo interior molesto angentis conscientiae igne, in alterâ vero inextinguibilibus flammis crémetur. Ne quis vestrum salis statua fiat, quemadmodum uxor Loth, propterea quod ad saecularia negotia, ad vitiorum voluptates, aut ad terrenas cupiditates revertatur. Nam sicut illa post supplicium non fuit idonea ad condiendas dapes ut sal, quia petra erat, neque ad aedificandum, quia erat sal; eodem modo quisquis de mundo exiit (sicut Loth de Sodoma), et ad monasticum ordinem, qui angelicus est, fuit evectus (sicut ille cum suis pergebat ad montem comitantibus Angelis), et iterum ad mundi amorem revertitur, ac in peccati sordibus volutatur (sicut mulier illa, quae facie ad Sodomam respexit); iste neque Deo utilis est ut Monachus, neque ad mundi legem est aptus ut laicus, sed est contemnendus et inutilis, ab hominibus conculcatus, ut sal insipidus. Quoad Vos autem, qui in divinis rebus immutabiles estis [43] *omnia*, juxta Apostoli doctrinam, *honeste et secundum ordinem fiant* [44]*:* qui etiam rursus ait: *In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes* [45]. Et iterum: *Conversationem vestram inter Gentes habentes modestam* [46]. Itaque nemo vestrum sive ore male loquendo, sive operibus indigna faciendo coram extraneis causa sit, ut eorum os, in quo nulla est custodia, aperiatur ad contemnendam fidem sanctam, et Ordinem nostrum: dupliciter enim isti judicabuntur: primum ob peccatum vel verbi vel operis; deinde, quod majus est, ob scandalum, cujus causa fuere.

Nemo e Coenobitis, communem societatem relinquens, solus habitet, non ad poenitentem vitam Anachoritarum more agendam, sed propter avaritiam, ut solus nempe laborum suorum fructus percipiat, potiusquam cum Communitate dividat; ex quo grave damnum animabus oritur, dum in Communitate e contra magna exurgit utilitas, quemadmodum Doctorum verba demonstrant. Etenim apud

յորմէ մնասք բազում հոգւոց. և 'ի միաբանութէն օգտուին յոլովագոյնք, որպէս ածախօս վարդապետացն ցուցանեն բանք: Զի առ բազումս քան զերկեւղն Այ առաւել զօրէ ընկերակցացն ամօթոյ երկեւղ, յետս դարձուցանելով զյօժարութին մտացն 'ի չար ցանկութեանց մեղացն կատարմանէ: Այլ և՝ բազմապատիկք են շահիցն հոյլք 'ի միասին եղբարցն բնակութէ, զորս աւելորդ վարկանիմք գիտողացդ երկրորդել: Այն ոմանք դարձեալ յաշխարհասէր և 'ի մեղկ կրօնաւորաց, զի ոչ միայն սրտիւք ըստ հնոյն Իսրայելի դառնան յեգիպտական գործս խաւարինս, այլև անձամբ իսկ ընդ աշխարհականս բնակեն 'ի գեւղս և 'ի քաղաքս, և 'ի բանից բերանոյ գարշութիւնս, և 'ի գործս վատթարութե, և յորովայնամոլութիւնս անպատկառս, և յարբեցութիւնս անառակս, և յամենայն անկարգութեց բերմունս առաւելուն քան զնոսա: Պարտ և արժան էր, զի թէ պատահէր կրօնաւորաց ըստ հարկաւոր ինչ պատճառի բնակել յաշխարհի, իբրև զլուսատու լինել ածային և ուղիղ վարուքն 'ի մէջ նոցա, 'ի փառաց պատճառս անուանն Այ և ոչ 'ի հայհոյութեան: Զայնպիսիսն մանաւանդ յորդորեմք 'ի նոյն, քան թէ արգելումք. զի օրինակաւ բարեացն՝ բազումք լինին բարիք, որպէս և 'ի նախանձուէ չարացն վարուց՝ չարք յոլովագոյնք:

Արդ՝ հրամանաւն Այ և մեր, այս եղիցի կանոնական օրէնք 'ի վերայ այնպիսեացն. փոխել այսուհետև զբնակութիւս իւրեանց 'ի վանս, և զվարս իւրեանց՝ ըստ ձեւոյն և ըստ կարգին՝ յապաշխարութի և 'ի պարկեշտութի մինչև 'ի վախճան: Իսկ եթէ ոք 'ի նոցանէ ոչ լուիցէ ածային օրինացս՝ զոր գրեցաք, և ոչ ելցէ յաշխարհէ՝ այլ կացցէ յամառեալ մինչև 'ի մահ իւր 'ի նոյն, անպարտ եմք մեք 'ի խղճոյ կորստեան նորա. ինքն եղիցի արեան իւրոյ պարտապան առաջի Այ:

Այլ քահանայից պատուէր տամք, զի թէ մինչ յաշխարհի իցէ այնպիսին, և վախճան մարմնոյ ընդ հոգւոյն մեռելութե հասանէ նմա, ոչ հաղորդութե և ոչ օրինաւոր թաղման արժանի առնել զնա, մա-

plurimos plusquam timor Dei, timor ruboris coram sociis vim habet ad removendum mentis desiderium a mala voluntate peccati perpetrandi. Nascuntur insuper et alia multa commoda ex mansione cum fratribus, de quibus inutile existimo sermonem instituere ad vos, qui ea non ignoratis.

Sunt praeterea inter Monachos nonnulli molles atque mundum diligentes, et hujusmodi, ut non corde tantum, quemadmodum veteres Israelitae, ad tenebrosa Aegyptiorum opera revertantur, verum etiam eos superent, reapse per rura et civitates inter saeculares conversantes in verbis execrandis, in operibus malis, in turpibus helluationibus, in lascivis ebrietatibus, et in alia quacumque absurditate. Opus esset ac deceret, quod, si Coenobitae aliquando habitaturi in civitate necessario fuissent, splendori essent civibus divinâ justâque conversatione, ut glorificaretur, non autem blasphemaretur Dei nomen. Hos itaque [47] potiusquam detineamus, ut pergant hortamur; bonorum enim exemplo multi fiunt boni, quemadmodum propter aemulationem multi fiunt mali malorum conversatione.

Jussu itaque Dei et Nostri sit istud veluti canonica lex super ceteros, ut suam habitationem deinceps in Coenobiis transferant, suamque mutent conversationem, utque vivant, sicut illorum gradus postulat, in poenitentiâ et honestate usque ad finem. Si quis vero eorum non audierit divinam hanc legem, quam scripsimus, nec exierit de civitate, sed pervicax in ipsâ commoratus fuerit ad mortem usque; Nos nullam habemus partem in ipsius perditione, ille sui sanguinis reus erit coram Deo. Verum Sacerdotibus praecipimus, quod, si quis horum in civitate fuerit quum dies advenerit mortis illius corporis, illiusque animae simul, privetur Communione, et legittimâ [48] sepultura; multo magis autem illi, qui

նուանդ պայմանին՝ որ միշտ յանզղջութեան լինիցին մինչև 'ի մահ: Իսկ եթէ ոք յայնպիսեացն մերձ եղեալ 'ի մահ զղջասցի, և հայցէ արտասուօք զհա-ղորդութիւն, և զթաղումն, և խոստովանութեան նո-րա գիտողք վկայեսցեն, եթէ հաստատեալ էր 'ի միտս ելանել յաշխարհէ՝ եթէ օրհաս մահուն ոչ էր կանխեալ, այնպիսոյն՝ վասն ողորմութեանն այ՟՝ տացի թոշակն վերջին, և օրինաւոր թաղումն, ոչ որպէս քահանայի կամ կրօնաւորի, այլ իբրև զմիոյ յաշ-խարհականաց: Բայց՝ մի ոք անընտրողաբար զամե-նայն որ յաշխարհի մեռանիցին կրօնաւորք՝ հաւա-սար համարեսցի, զի են բազումք՝ որ հիւրութեամբ եկեալք յաշխարհ՝ պատահէ նց՟ վախճան. և այլք՝ որ ծեր և տկար գոլով մարմնով, և վասն ոչ գտանելոյ խնամս 'ի վանորեայս՝ բնակեն յաշխարհի ուղիղ և ոչ բամբասելի վարուք. այսոքիկ և սոյնպիսիքս պա-տուով թաղեսցին, յորժամ հասանէ վախճան, որպէս զծառայս այ՟:

Դարձեալ՝ զգուշացուցանեմք զճշմարտադաւանիցդ երամս յաղագս նոր եղելոյ սովորութեանդ 'ի վանորեայս 'ի մերում ժամանակիս, այգեգործ իւրաքանչիւր ոք լինելով 'ի կրօնաւորաց որպէս 'ի գեւղս, որ անվայե-լուչ է կրօնաւորական կարգի և արտաքոյ առաջին սրբոց հարցն պատուիրանաց: Զի նոքա և զորս յաշխարհի ունէին ժառանգութիւնս և ստացուածս՝ թողին, և թողուլ օրինադրեցին, և զխաչ առաքի-նութեանն բարձին, և զկնի Քի՟ գնացին որպէս և ինքն հրամայեր մեծատանն, թէ «Երթ վաճառեա զոր ունիս, և տուր աղքատաց. և դու առ զխաչ քո և եկ զկնի իմ, և ունիցիս գանձս բազումս յերկինս»: Եւ դարձեալ՝ թէ «Որ կամիցի զկնի իմ գալ, և ոչ ուրասցի զամենայն՝ զոր ունիցի յաշխարհի, և առցէ զխաչ իւր հանապազ, ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել»: Եւ այլ ևս որ այսպիսիք են աւետարանական պա-տուիրանք աշակերտելոյ անձանց, որ էք դուք: Յո-րոց բազումք են 'ի ժամանակիս կրօնաւորաց՝ որ յաշխարհի առանց ժառանգութեան էին, և հարկա-տուք իշխանաց, և աղքատք 'ի գիւղից, և կարօտք հարկաւորացն, և յորժամ զձև կրօնաւորութեան ըն-

semper impoenitentes fuere usque ad mortem. Si quis autem horum morti proximus poenitentiam egerit, et cum lacrymis postulaverit communionem ac sepulturam, fuerintque illius promissionis conscii testantes, ipsum in mente suâ statuisse e civitate exire, nisi mortis dies advenisset; huic miseratione divinâ Viaticum [49] concedatur, nec non legittima sepultura, non tamen ut Sacerdoti vel Monacho, sed sicut cuicumque alii e saecularibus. Nemo tamen omnes omnino Coenobitas in mundo decedentes aequales esse credat. Sunt enim multi, quibus ad civitatem peregrinatione venientibus mors obviam fit, et alii, qui quum sint senes ac debiles corpore non reperientes in Monasteriis subsidium [50] rectâ et irreprehensibili vitâ in civitate commorantur. Isti, eisque similes, quando finis advenerit, honore debito, ut Dei servi, sepeliantur.

Admonemus insuper justorum societatem adversus novam consuetudinem, quae in Monasteriis nostri temporis cernitur, ubi unusquisque Coenobita agricola est, sicut ruri; quod dedecet Coenobitarum gradum, atque a priorum Sanctorum Patrum praeceptis abest. Illi enim, quum haberent in mundo haereditatem ac bona, ea ultro reliquerunt, relinquendaque praeceperunt, et accipientes virtutis Crucem secuti sunt Christum, quemadmodum vel ipse imperaverat diviti: *Vade, vende, quae habes, et da pauperibus, et tu accipe Crucem tuam, et sequere me, et habebis thesauros multos in coelo* [51]*;* et iterum: *Qui vult venire post me, et non renuntiat omnibus, quae habet in mundo, et non bajulat crucem suam quotidie, non potest meus esse discipulus* [52]; et alia quoque multa hujus generis praecepta Evangelica habentur pro iis, qui illius esse volunt discipuli, qui estis vos. E contra hisce diebus multi Monachi sunt, qui dum in mundo absque possessionibus erant, principibus capitationes solventes, pauperes pecuniâ, et necessariis indigentes, quum religiosam vestem ac-

կալան, աւարք եղեն 'ի վանորէայս բազում ժառան-
գուն, և փարթամացան ստացուածովք. և ոչ միայն
հարկաւոր պիտոյիցն եղեն անկարօտ, այլև աւելոր-
դացն լցան. և յաշխարհի հողովք և երկօք տաժան-
եալք, և սաստ անհոգութեամբ և հեշտութեամբ ստուարա-
ցեալք: Այլ զիա՞րդ կարիցէ այնպիսին յաշակեր-
տուն լինել կարգի, և ասել որպէս Պետրոս. «Տէր,
ահա մեք թողաք զամենայն, և եկաք զհետ քո, արդ
զի՞նչ լինիցի մեզ: «Յայտ է զի ոչ եթող ինչ վասն
Քրիստոսի. այլ մանաւանդ զոր ոչ ունէր յաշխարհի,
ստացաւ հակառակ Քրիստոսի:

Այլ արդ՝ քանզի ամենայն պատուիրանք ըստ զօ-
րութեան ընդունողացն եդան յիւրաքանչիւր ժամա-
նակի, տկարագունիցն թեթևագոյնք՝ զի տանել
կարիցեն, և զօրաւորացն ծանունք՝ զի յօժարութեամբ
բառնան: Ըստ այսմ օրինակի և մեք՝ վասն զի տե-
սանեմք զբազումս ցամաքեալս յամենայն սիրոյն, և
ոչ մի քան զմի նախանձու բարեաց շարժեալք՝ 'ի
բարձրագոյն առաքինութիւս ձեռնարկելով, որպէս
առաջին հարքն. այլ մերոյս նախանձ 'ի հակառակն
վերաբերի նոցա, այսինքն՝ թէ ով քան զընկերս յընդ-
արձակագոյն տեղւոջ և 'ի պարարտ երկրի տըն-
կիցէ այգի, և թէ զիա՞րդ մնուցանիցէ իմաստութեամբ
փնորագոյն տունկսն: Այլ փոխանակ զարուեստս
առաքինութեան ուսանելոյ 'ի միմեանց՝ զայգեգործութեան
հնարս վարժեն անհմուտքն 'ի հմտագունիցն: Ար-
ժան է, ասեն, այսքան և այսպիսի օրինակաւ վաս-
տակել եզամբք, և բերել ձեռամբ փայտատօք և բա-
հիւք, և զհակառակ տնկոցն զարմատս, և զբոյսս
արմատաքի խլել: Որ պարտ էր նախ զբարեաց
հակառակ բոյսն, որ 'ի վերա մեր և 'ի բարս, 'ի բաց
հանել 'ի մէնջ, և ապա արտաքնոցն ունել փոյթ:
Այլև յատանելոյն օրինակ զանազանեալ է իւրա-
քանչիւր տնկոցն սեռից՝ առ իմաստունսն յայնոսիկ.
զի զօմանս հուպ յարմատոյն, և զայլսն 'ի բացեայ
հատանեն. յոմանս սակաւ զուռսն, և 'ի կէսս յո-
լովագոյնս թողուն. և այս ամենայն՝ որպէս զի յա-
ձախագոյնս պտղաբերեսցեն, և յոլովս զգինւոյն
չափոյ աճեցուսցեն զթիւ. Թողից ասել զպատուա-

ceperunt in Coenobiis, facti sunt plurium possessionum domini, facultatibus divites, nec tantum non indiguerunt amplius necessariis, sed praeterea supervacaneis affluunt; quique in civitate curis et laboribus fracti, hic absque curis pinguescentes commoditatibus indulserunt. At quomodo talis quispiam potest imitator esse discipulorum, et dicere cum Petro: *Domine ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* [53] quum manifeste appareat nihil eum reliquisse pro Christo, quin immo et quod non habebat adversus Christum assecutum fuisse. Et quoniam omni tempore divina praecepta posita sunt relate ad accipientium virtutem, levia debilibus, ut ea ferre possint, difficiliora fortibus utpote ea libenter adimplentibus; Nos quoque istud sequimur exemplum. Nam multos videmus in divino amore arescentes, qui haud vero zelo moventur unus prae alio ad sublimes exercendas virtutes, quemadmodum primi Patres; sed illorum zelus ad res fertur ipsis oppositas: si vites nempe in ampliori ac uberiori loco prae fratre positae sint, si sapienter novas nutriat arbusculas; et potiusquam virtutis artem alter ab altero discat, artem discunt inexperti a peritis vinearum excolendarum. Oportet, ajunt, hac illâve ratione laborare per boves, et manibus effodere, ligone, batillo; radices avellere arbuscularum herbarumque noxiarum. Quum oporteret ex nobis prius adversa eradicare virgulta, quae sunt in nostra vita et moribus, ac postea externorum curam habere. Insuper et modus putandi varius est apud peritos illos in unoquoque plantarum genere; putant enim nonnullas prope truncum, alias a longe; in quibusdam paucos ramos relinquunt, in aliis plures: haec omnia vero ut magis fructum afferant, et vini mensura multiplicetur. Inoculandi inventa praetermitto, alter alterum solertiâ et sollecitudine operandi antecellens, adeo ut quum diei tempus cuidam ad laborandum non sufficiat, ad multam noctem protrahat opus. At istud potius agendum erat in

անելոյն հնարս, մի քան զմի առաւելեալ 'ի հան-
ճար. և զգործելոյն եռանդն ջերմունս, զի ոչ զտիւն
ոմանք բաւական համարին ժամանակ գործելոյ, այլև
զգիշերն ևս խառնեն ընդ տունջեանն. զոր արժան
էր յայգի պատուիրանացն այ զայնքան ունել փոյթ
և յօժարութիւն գործոյ, յորում հրաւիրեցաք 'ի քա-
րոզչացն, և մտաք 'ի գործ՝ հաւատովք և կրօնիւք,
ընդ դահեկանին վարձու, որ է պատկերն Թագաւո-
րական տուեալ մեզ յայ, յերեկոյանալ կենցաղոյս
ժամանակի, նման լինելով նմա՝ ըստ խոստացելոյն։
Դարձեալ՝ յորժամ պատահեն միմեանց տեարք
այգեաց կրօնաւորք յայլ և յայլ տեղեաց, յետ
ողջունին՝ ոչ զողջութէ հոգւոց հարցանեն և զհի-
ւանդութեանց ախտից, և ոչ զպատերազմաց դիւաց, և
զխաղաղութեանց, և ոչ՝ թէ զիա՞րդ ստասցուք շնորհս
արտասուաց 'ի ժամ աղօթելոյն, այլ թէ յայսմ ամի,
ով եղբայր, զիա՞րդ է պտղաբերութի քոյին տնկոցն,
առաւե՞լ է թէ նուազ։ Իսկ նա թախծեալ սրտիւ
պատասխանէ. զինչ ասացից, ասէ, զաղէտսն, որ
պատահեցան. զի ոմանք 'ի ճճեաց վնասեցան, և
յոմանց ծաղիկքն թօթափեցան, և այլքն արևա-
կէզ եղեալ ողկուզացն չորացան, և կէսքն նեխութբ
ապականեցան. և թէ զինչ արարից՝ անգիտանամ
զելս վտանգիս եղելոյ։ Իսկ ընկերն թելադիր եղեալ
նմին՝ խրատ տայ, զոմանս պատուաստել 'ի տնկոցն՝
որք պտղաբերոյք լինին, և զայլսն զանազան փոր-
ձեալ հնարիւք բժշկել 'ի պատահելոց կրիցն։
Իսկ քանզի 'ի նիւթականացս ցանկութիւն զբա-
ղումն 'ի կրօնաւորաց ժամանակիս տեսանեմք՝ ըմ-
բռնեալս, որք զթեթևանալն յայսպիսի ծանրութե
հոգւոց դժուարինս վարկանին, և գնալ զհետ խրա-
տուն Քսի, որ հրամայէ ոչ հոգովք պաշարել զան-
ձըն յաղագս հարկաւորացն կերակրոց և զգեստուց,
թող թէ վասն աւելորդացն, վասն այնորիկ և մեք
ոչ դնեմք օրէնս այսպիսի կրօնաւորաց, ամենևին
'ի բաց կալ 'ի տնկագործութէ, և յամենայն գոյից
ստանալոյ, որպէս վայելէ աշակերտաց Քսի, զի մի 'ի
լսելն դարձուցեն զդէմսն յարևմուտս, և խոժո-
ռեալ ընդ լուր խրատական մեր բանի՝ 'ի բաց գնաս-

vineâ divinorum praeceptorum, diligentiâ et voluntate in eâ operando, ad quam per predicatores vocati sumus, et in quâ per fidem ac religionem operari incepimus, promissâ ad occasum vitae nostrae solutione denarii regiam referentis imaginem in nobis a Deo insitam, ut scilicet juxta pollicitationem *similes Ei simus* [54].

Praeterea quum e diversis locis Monachi vinearum possessores unus in alterum incidat, post salutationem haud se invicem interrogant circa animae salutem, vitiorumque morbos necnon circa Diaboli pugnas aut pacem, nec quomodo lacrymarum donum tempore orationis lucrari possint; sed sciscitantur: Quomodo, frater, hoc anno se habet plantarum tuarum fructificatio? multa ne, an minima?— Ille autem moerenti animo respondet: Heu quid dicam de calamitatibus, quae contigerunt? aliae a vermibus corrosae, ex aliis flores cecidere, in aliis, quum a sole urerentur, racemi exsiccati sunt, magnaque pars marcescens corrupta est. Et quid faciam? nescio remedium hisce malis afferre — Socius autem consilium praebens eum adhortatur, ut arbores, quae fructus amittunt, inserat, ac ceteris multifarie a contractis morbis mederi experiatur. Quoniam vero multos cernimus inter hujus aetatis Monachos, qui materialium rerum desiderio compulsi difficile putant ab hisce onerosis curis se se exonerare atque sequi monita Christi jubentis, non oportere *ut solliciti simus de victu aut vestimento* [55], multo magis ergo de superfluis; ideo et Nos hujusmodi Coenobitis haud imponimus legem ab agricultura abstinendi, atque ab adipiscendis quibusvis opibus, sicuti Christi discipulos decet, ne tristes vultum vertant ad Occidentem [56], quumque nostrum audierint admonitionis verbum, aegre ferentes, quemadmodum et ille dives [57], discedant. Sed alteram, quam

ցեն, ոչ և մեծատունն այն․ այլ զերկրորդն գտեալ զոր յայտնի հաճոյս իմանամք կամացն այ, և զայն դիցուք ձեզ օրէնս ։ Իսկ դուք թէ և ընդ առաջինն դժուարանայք, զամենայնն տալ այ, և մերկանալ աշխարհի կամաց՝ նախ քան զմերկ գնելն 'ի գերեզմանի ականս, զերկրորդ օրինադրութիւնս ընկալարուք անխորժելի կամօք ։ Զոր թէ յօժարական սրտիւ առնիցէք, հաւատամք ողորմութեան այ, զի որպէս զառաջինն ընկալցի, և 'ի ձեռն երկրորդիս կատարման՝ յառաջինն առաջնորդեսցէ ձեզ վերանալ յօժարութբ, և ոչ բռնութբ․ և այս է զոր ասելոցս եմք ։

Զամէ զոր ստանայք, եթէ տունկս և եթէ այլ ինչ, զախտ ագահութեան 'ի բաց մերժեցէք 'ի նոցանէ, որպէս զբոյս վնասակար 'ի բարի սերմանց, և զաշխատութիւն ձեր՝ որ 'ի նոսա՝ մի վասն յղփելոյ յինչսն առնիցէք, այլ վասն կամացն այ, և յերկինս գանձելոյ զերկրաւորս, և 'ի մարմնոյդ աշխատութէ՝ հոգւոյդ ամբարել գանձ ։ Իսկ զոր ասեմքս այսպէս եղիցի, որով լինիցին ստացուածք ձեր 'ի հաճոյս այ ։

'Ի պտղոցն ժամանակի՝ զպտղաբերացն ձերոց մասն տուք այ՝ 'ի ձեռս աղքատաց և կարօտելոց, և մի դատարկ և ունայն զխնդրողսն պտղոյն դարձուցանիցէք, զի մի և զձեզ տծ յիւր անկեալ դրախտէն ունայն դարձուսցէ ։ Իսկ եթէ տայցէք, մի խոժոռ դիմօք և զայրացեալ սրտիւ և դժկամակ բանիւք, իբրև զորհն Կայենի՝ որ ոչ է հաճոյ այ, այլ և պատճառ զայրացման․ այլ զուարթառատ կամօք, որպէս սիրէ և խնդրէ տծ ։ Իսկ 'ի գինւոյն ժամանակի՝ 'ի գինւոյ անտի մասնաւորեսցէք զբաժինն այ ։ Իսկ յորժամ առաւելուցու քան զպէտս ձեր, և հարկ լինի վաճառել, 'ի գնոց անտի արծաթոյ՝ առաւել պտղաբերեսցէք Քսի, տալով տառապելոց և գերելոց․ և մի ամբարիցէք յերկրի, և յուսայք յետ մահու՝ այլոց ձեռամբ զձերն տալ այ վասն ձեր ։ Զի փոքր է յոյս այն, չասեմք թէ ամենևին ընդունայն, և երկրորդ բարի, և ոչ առաջին, 'ի յայլոց ձեռն յուսալ առատագոյն լինել յինչս իւր, և զիւրն կորկամեցուցանել, մինչ իշխան է դոյիցն և տէր ։ Իսկ

in hisce rebus agendi rationem Deo gratam esse existimamus istanc vobis ut legem imponimus. Si primum ergo praeceptum dedignamini, omnia (*nempe*) propter Deum relinquere, vosque mundo libenter exui antequam eo invite exuti in sepulchro collocemini; alterum aequo animo accipite. Quod si ex corde perficietis, certi sumus, quod Dei misericordia, sicut primi, alterius quoque executionem accipiet, et perducet vos, ut ad primum libenter, non coacte, ascendatis: id autem est, quod sumus dicturi.

Ex omnibus, quae possidetis, sive arbores sint, sive aliud, auferte avaritiae vitium, tamquam herbam noxiam ex bono tritico, et vester in eis labor nequaquam sit ut divitias congregetis, sed ut voluntatem Dei impleatis, ac terrena in coelo thesaurizetis, ita ut ex corporali labore spirituale thesaurum cumuletis.

Et quae dicimus, sic disponite, ut possessio vestra sit ad Dei placitum: tempore fructuum date de frugiferis vestris partem aliquam Deo in manibus pauperum egentium, nec vacuos dimittite petentes fructus, ne Deus quoque vos e suo paradiso a se praeparato inanes dimittat. Sin autem datis, non transverso oculo, nec irato animo, nec indignantibus verbis, Cain sacrificii instar, quod minime Deo placet, quin immo indignationis fit causa; sed potius hilari voluntate, sicuti Deus cupit et postulat. Etiam tempore vini Deo ipsius portionem largimini; quum vero supererit plusquam opus est vobis, et venundari oporteat, de illius pecuniae pretio magis magisque fructum Christo afferte, egenis dantes et captivis; et ne congregetis illud super terram sperantes, vestra bona post mortem Deo pro vobis aliorum manibus largienda fore. Minima enim est, ne omnino inanem dicam, hujusmodi spes; estque secundarium bonum, non primum, sperare, se aliorum manibus liberales futuros fore de propriis rebus,

երկբայելի է այր այնպիսի գտանել, որ երկեղիւն ա՟յ մատակարարիցէ զինչսն ըստ հրամանի գնացելոյն. զի բազմաց աներկեւղից պատճառ կորստեան լինի հոգւոյ ստացուածք մեռելոյն՝ յորժամ ժառանգէ, անառակ և անկարգ գնացիւք վատնելով զամե-նայնն, որ վնասու պատճառ փոխանակ փրկութե լինիցին ինչքն այն ստացողին իւրում։

Դարձեալ՝ զի թէ և երկիւղած ոք հանդիպեսցի, և զա՟մ գոյս մեռելոյն՝ ըստ կամացն ա՟յ տնօրինէ վասն հոգւոյ նորա թողութե մեղաց, նուազ է 'ի բարեաց և ոչ կատարեալ բարի։ Եւ զի այս ճշմա-րիտ է՝ 'ի բանից իմաստնոյն ուսանիմք. այն զի ասէ, թէ «Որ ողորմի աղքատին, փոխ տայ ա՟յ»։ Եւ գիտէ զայս ա՟մ ոք, զի զվճար փոխոյն ոչ օտարի ու-րուք, այլ փոխատուին տայ փոխառուն։ Վասն որոյ աղաչեմ, մի յայլ ոք վստահանայք. այլ դուք տուք զփոխն ձեռամբ ձերով 'ի ձեռս ա՟յ։ Զի թէ զձեզ ճանաչիցէ փոխատուս՝ խնդրօղ փոխոյն ա՟ծ, յաւուր պայմանի հատուցման իւրոյ զոր եդ, 'ի ձեռս ձեր տացէ զվճար փոխոյն։ Իսկ եթէ ձերոց գոյիցն այլ ոք լինիցի տուօղ փոխոյ, նոյն և ընկալցի զփոխա-րէնսն յա՟յ. և ձեզ մասն ինչ թերեւս հատուսցի ո-ղորմութե, միջնորդութե տուողին զձերն։ Ըստ և տէրունական հրամանին, զոր 'ի հրապարակախօս ա-տենի անդ ասելոց է առ աջակողմեանսն, զնոյն նշա-նակէ։ Քանզի ոչ ասէ՝ թէ քաղցեայ, և այլք վասն ձեր ետուն ինձ ուտել. կամ մերկ էի, և այլք վասն ձեր զգեցուցին զիս. այլ թէ դուք ետուք ինձ ուտել, և դուք զգեցուցէք զիս։ Եւ արդ՝ թէպէտ և առա-ջին կամք Քՙնի այն է, զի ոչ բնաւ ստանայցէ կրօ-նաւորն ստացուածս՝ ո՟պ վերագոյն ասացաք, զի մի յաղագս նիւթականիս հոգալոյ՝ յա՟ծայինն առաքի-նութեց աննիւթական հոգոցն խափանեսցի. և բա-զում վնասուց և ծանրութեց զանձն 'ի ներքոյ ար-կանիցէ. այլ ունել 'ի միաբանական կենացն կերա-կուր և հանդերձ՝ ըստ հրամանին առաքելոյ, և այնու շատանալ։ Բայց վասն զի այս ոչ ամենեցուն է, այլ որք վասն սիրոյն ա՟յ ատեցին զաշխարհ, և ելին յաշխարհէ, և ոչ յաղագս այլ ինչ պատճառի,

si, quum earumdem potestatem habeat, attracta sit manus propria. Incertum est etiam, talem virum inveniri posse, qui cum timore Dei distribuat bona juxta defuncti mandatum; multis enim Deum non timentibus spiritualis ruinae occasiones fiunt mortui opes, universa quum possident dissipantes prodigâ et effreni vitae ratione; quod fit damni, potiusquam salutis causa possessori. Omitto, quod etiamsi vir pius adsit, qui universa defuncti bona, juxta Dei voluntatem, distribuat pro ejusdem animâ ac peccatorum remissione, parvum imperfectumque bonum est: quodque verum esse ex Sapientis verbis edisci-mus, ubi ait: *Foeneratur Domino qui miseretur pauperis* [1]; et nemo ignorat, quod alii foenus non redditur nisi foeneratori. Et ideo vos oro, ne alicui committatis, sed vos ipsi vestris manibus mutuo in manu Dei commodate, ut vos foeneratores agnoscens, qui mutuo accepit, Deus, in die pro retributione statuto solutionem mutui in manibus vestris persolvat. At, si bonorum vestrorum alius fuerit foenerator, ipsemet a Deo mercedem recipiet, et vobis fortasse pars una misericordiae per rerum vestrarum administratorem solvetur. Idemque ostendit vel ipsa Dei vox, quam erga illos, qui ad dexteram erunt, e publico tribunali proferet: non enim dicit (*in Evangelio*): *Esurivi*, et alii pro vobis dederunt mihi manducare, aut *nudus eram*, et alii cooperuerunt me; sed vosmetipsi *dedistis mihi manducare*, vosmetipsi *cooperuistis me* [59]. Et quamvis haec sit prima Christi voluntas primumque mandatum, ut, juxta praedicta, nunquam Monachus bona possideat, ne terrenis implicatus negotiis divinas virtutes, quae spirituales curae sunt, negligat, pluribusque sollicitudinibus sese subjiciat, sed a communi vita habere debeat cibum ac vestimentum, juxta Apostoli praeceptum, iisque contentus sit; attamen quoniam id non est pro omnibus, sed pro iis tantum, qui propter Dei amorem, et non aliâ de causâ, odio habuere mundum, atque de mundo egressi sunt; ideo et Nos iis Monachis, qui amphibiis animalibus assi-

վասն որոյ և մեք այնոցիկ կրօնաւորաց՝ որք երկակենցաղ կենդանեաց նմանեալք են, զի են ցամաքայինք՝ վասն ձեւոյն, և են ծովայինք՝ յաղագս 'ի ծովու աշխարհիս զբաղմանց, զաշխարհայնոցն դիւցուք օրէնս, և ոչ զգերաշխարհիցն: Ոի մեծ է աղքատանալն վասն Ք՟սի, քան ստանալ ինչս, և տալ աղքատաց յաղագս հրամանին Ք՟սի, որքան մեծ է Ք՟ս քան զայն՝ որ ողորմի աղքատին 'ի դէմս Ք՟սի: Քանզի կամաւոր աղքատն որ յաղագս այ՟ նմանող Ք՟սի է, որ վասն մեր աղքատացաւ, ասացաւ 'ի գիրս. իսկ ողորմածն աղքատին՝ բարեկամ Ք՟սի կոչի, այլ ոչ նոյն ինքն Ք՟ս:

Եւ արդ զի բոլորովին լինել Ք՟ս՝ մերկանալովն կամաւորութեամբ զամենայն ինչ վասն Ք՟սի՝ դժուարին է ամենեցուն, ոչ ասեմ թէ անհնարին. զի որք կամին՝ կարող են, զոր յայտ առնէ բազմացն կատարումն յամենայն ժամանակի. դուք այսուհետև՝ որ ստացեալ էք ինչս, զբարեկամացն Ք՟սի ընկալարուք զաստիճան, ողորմելովն աղքատաց. որպէս և ինքն իսկ հրամայեաց տէրն, թէ "Տուք ողորմութիւն, և ամենայն ինչ ձեր սուրբ է". այս ինքն՝ թէ յորժամ 'ի ձերոց ստացեալ գոյիցն տայցէք մասն ողորմութեան աղքատաց՝ յօժարական և առատաձիր կամօք, մնացեալն ամենայն սրբին և անվնաս լինին ձեզ: Եւ ոչ դատիք իբրև զագահս յաղագս ստանալոյն, այլ ողորմութեան արժանաւորիք յայ՟ որպէս զողորմածս, ըստ ասելոյն տեառն մերոյ, "Երանի ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն":

Իսկ և զայս ես ասեմք, թէ օրէնք որ եդան կրօնաւորաց՝ անինչս և անստացուածս լինել, թէպէտ և յաղագս անզբաղ լինելոյ է յաշխարհական իրաց, և միայն հոգևորացն պարապել; այլ կատարեալ պատճառն՝ յաղագս կարօտ լինելոյ կրօնաւորին, ոչ միայն յաւելորդացն կերակրոց և ըմպելեաց և զգեստուց, այլ և 'ի հարկաւորացն ևս: Որպէս զի կարօղ լինիցի պատերազմի ցանկութեանն, որ զինուորին ընդ դէմ մաքուր կուսութեան, յաղթօղ լինել: Ոի որք անխտիր տան զանձինս որկորստութեան և արբեցութեան, թէ և դևք պոռնկութեան զրգռիցեն

milantur, quippe qui terrestres sunt propter habitum, et maritimi ob occupationem in mundi hujus mari, mundanorum ipsis, non coelestium, leges imponimus. Enim vero, tanto majus est pauperem pro Christo esse potiusquam pecunias habere easque pro Christi mandato pauperibus elargiri, quanto Christus major est homine, qui pauperis in Christi personâ miseretur. Ultroneus namque propter Deum pauper similis est Christo, quem pro nobis pauperem factum esse Scriptura testatur. At, qui pauperis miseretur, Christi amicus, non autem Christus, vocatur. Et quoniam Christus prorsus fieri, omnibus nempe libenter pro Christo abrenuntiando, difficile est cunctis; haud tamen dico impossibile. Qui enim volunt, etiam possunt; idque manifestum fit ex multorum omni tempore hujusce operis adimpletione. Vos igitur, qui pecuniam adepti estis, gradum saltem amicorum Christi arripite pauperibus miserendo, quemadmodum vel ipse Dominus jussit: *Date eleemosinam, et omnia vestra sancta sunt* [60]*;* idest quum de adeptis bonis partem pauperibus largiamini hilari absolutâque voluntate, quod supererit sanctificabitur vobisque innocuum efficietur, neque ut avari judicabimini propter possessionem adeptam, sed misericordiâ apud Deum, utpote benefici, digni efficiemini, juxta Domini nostri verbum: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* [61].

Verum et hoc dicamus: praecepta, quae Monachis dantur, ut nimirum pecuniâ ceterisque rebus careant, etsi imponantur ne saecularibus negotiis distrahantur, sed spiritualibus tantummodo vacent; attamen vera causa haec est, ut Monachi non solum non abundent escis et potibus et vestibus, sed et necessariis indigeant, ut in concupiscentiae bello, quod adversus purissimam virginitatem geritur, victores evadere possint. Ii enim, qui sese indiscriminatim helluationi aut ebrietati dedunt, quamvis fornicationis daemones [62] ad vitia pertrahentes non habeant, ciborum copia satis materiae per ingulviem

ոչ ունէին ախտից, բաւական է բոցոյ ցանկութեան՝
զանաւելութիւն նիւթոյ որովայնամոլութեան տալն,
ձգել զոտսն 'ի կատարումն մեղաց ։ Վասն որոյ ա-
ղաչեմ, զի Թէպէտ և յոլովս ունիցիք զնիւթ կե-
րակրոյ և ըմպելւոյ առ ձեռն և առատին, այլ յա-
գիս ձեր խնայելով մի ագահութեան և որկորստու-
Թեամբ յայնոսիկ վարիցիք, այլ պարկեշտութեամբ և
օրինաւոր ըստ կարգի կրօնաւորաց ։ Նաև զոր 'ի
ձէնջ պակասեցուցանէք վասն պատուիրանին այ,
'ի սէր կարօտեալ և չքաւոր եղբարց, և ծերագու-
նից և տկարաց զայնոսիկ 'ի կեր արկանիցէք · յորոց
կրկին ամբարէք 'ի յոգիս ձեր զբարին · զպարկեշ-
տութիւնն անձանց ձերոց, և զսիրով ողորմութիւն
կարօտելոց ։

Մի ոք գտցի 'ի միջի ձերում, որ զձև կրօնաւո-
րութեան զգեցեալ է, և յառաւելութիւն գինւոյ
տուեալ զանձն իւր՝ զբամբասանս արբեցողաց ըն-
կալցի 'ի կարգն սուրբ · զի միոյն անկարգութեամբ ամե-
նայն կարգակիցք նր անգոսնեսցին յաշխարհակա-
նաց և յայլազգեաց ։ Նաև Թէ և այլով ամիւ հնար
էր անբամբասելի լինել այնպիսոյն, արբեցութեան
արտաքս ելցէ յարքայութենէն՝ ըստ բանին առաքելոյ ·
քանզի ասէ՝ " Մի խաբիք, ոչ սպանողք, ոչ շնա-
ցողք, ոչ արուագէտք, ոչ արբեցողք ", և զայլն որ
ըստ կարգի Թուէ, " ոչ ժառանգեսցեն, ասէ, զար-
քայութիւն Քի, և այ " ։ Զի որք օրինակ լինել
բարեաց պարտական են ամենայն տեսողաց, և նոքա
զայն ինչ գործեն՝ զոր արգելուն գիրք նոքա 'ի յաշ-
խարհականաց, զինչ յոյս աշխարհականին կայցէ,
և կամ ով համարձակեսցի առ նոսա յաղագս վատ-
Թար ինչ գործոց՝ յանդիմանութեան ինչ խօսել բան ։
Որք և ընդդիմաբանեն զկարգաւորաց ոմանց զա-
նազան անկարգութիւս ։ Ոչ զամենեցուն ասեմք, զի
բազումք 'ի ձէնջ և ոչ հացիւ և ջրով յագին վասն
սիրոյն այ, Թող Թէ աւելորդ կերակրովք և գի-
նեաւ ։ Այլ յաղագս անխրատիցն և ծուլից, զորս և
դուք՝ որ կատարեալքդ էք, խրատեցէք զնոսա որ
ստահակսն գնայցեն, զի ուղղեսցին ։ Իսկ որք յա-
մառեալք՝ 'ի նոյն բերին հանապազ 'ի լոյծ և 'ի մեղկ

flammis concupiscentiae praebet, ut eos ad peccatum perficiendum inducat. Quare vos oro, etsi multum cibi potusque semper prae manibus ac domi habeatis; attamen animabus vestris parcentes ne iisdem avariter aut avide utamini, sed moderate ac regulariter, juxta religiosorum morem; et quod vobis detrahitis propter observantiam divini praecepti, hoc libenter adhibete in subsidium fratrum egentium ac inopum; ex quo duplex bonum animabus vestris comparabitis, temperantiam videlicet erga vos, atque misericordiam erga egentes.

Nemo sit in vobis, qui religioso indutus habitu vino plus aequo indulgens, ebriosorum convicia in Sanctum Ordinem attrahat: nam propter unius perversitatem omnes ejus sodales a saecularibus et ab infidelibus aspernabuntur. Et quamvis in reliquis potuissent hujusmodi homines irreprehensibiles esse, propter eorum ebrietatem non intrabunt in regnum coelorum, juxta Apostoli verba, qui ait: *Nolite errare: neque rapaces, neque homicidae, neque adulteri, neque masculorum concubitores, neque ebriosi*, et alia, quae sequuntur, *regnum* Christi et Dei *possidebunt*[63]. Si enim, quidquid saecularibus ipsis vetant libri sancti, ii operentur, qui bonitatis exempla praebere debent aspicientibus, quid spei erit saecularium (*corrigendorum*)? aut quis audeat in eosdem ob prava eorum opera reprehensionis verba convertere, quum plures quorumdam religiosorum perversitates objiciant? At non de omnibus haec dicimus; vestrum enim plurimi ob Dei amorem ne pane quidem et aquâ saturantur, nedum supervacaneo cibo et potu utantur. Pro indocilibus tamen et socordibus haec dico, ut vos ipsi, qui perfecti estis, eos, qui licenter vivunt, admoneatis, ut corrigantur. Verum qui pervicaces vitâ molli ac perditâ usque et usque procedunt, postquam eos pluries admonueritis, et non audierint,

կեանս, յետ բազում անգամ խրատելոյն և ոչ անսալոյն, 'ի բաց հատջիք զանբժշկելի անդամսն 'ի մարմնոյ եկեղեցւոյ, զի մի փոքր խմորն՝ զամենայն զանգուածն ապականիցէ, չարն՝ չարեաց լինելով օրինակ։

Իսկ եթէ ոք յեղբարցն ջատագովէ այնպիսեացն, վասն մարմնաւոր ընտանութեան, կամ վասն սիրելութեան, որպէս զի ախտացեալ անդամն 'ի կարգ առողջիցն պահեսցի՝ լրբաբար գործելով զանպատշաճսն, և մերձակայիցն պատճառ լինելով հիւանդութեան՝ զիւրն հոգւոյ ախտ 'ի նոսա փոփոխելով՝ որպէս զբոր, կորստեան հոգւոյ նորին և այլոցն՝ որ նովաւ, օգնականն նորա տացէ պատասխանի առաջի Քսի. եթէ առաջնորդն իցէ, և թէ այլ ոք յընկերակացն։ Զի թէ տէրն զաջ ակն հրամայէ խլել, և զձեռն աջոյ և զոտն հատանել, զի՞նչ լինիցին՝ որք զգայթագղեցուցիչսն առ գայթագղեալսն պնդեալ պահեն 'ի վնաս երկաքանչիւրոյն ոգւոց, հիւանդացն՝ աներկիւղ գործելով զվատթարն, և առողջիցն՝ գայթագղելովն և բամբասելով։ Իսկ եթէ յետ 'ի բաց գնալոյն և զղջացեալ դարձցի յուղղութիւն այնպիսին շնորհօքն այ, և ողջացի ապաշխարութեամբ, խոնարհութեամբ և ոչ[8] կեղծաւորութեամբ, ընկալցի վերստին յառողջ անդամոցն Քսի միաւորութիւն։

Դարձեալ և զայս պատուիրեմք, զի թէ հնար իցէ՝ փոփոխել ձեզ 'ի փոփոխական բարուց, վանաց 'ի վանս շրջելով. զի վասն դոյզն պատճառի թողուլ զառաջնորդն իւր և զկենակից եղբարսն՝ անհաստատութեան բարուց է նշանակ։ Վասն զի բաց 'ի հոգւոյ վնասուն՝ որ հրամայեալ է 'ի գիրս թողուլ և գնալ, յաղագս մարմնաւոր ինչ պատճառի ոչ թողացուցանեն զփոխումն 'ի տեղւոջէն։ Այլ յայսմ պատճառէ՝ յազգի մերոյ կրօնաւորաց զբազումս տեսանեմք անհրահանգս և անխրատս և անհնազանդս աւագագունից, և գրեթէ զառավանդակն՝ բաց 'ի սակաւուց։ Զի յորժամ յանպատշաճսն կամ 'ի գործս կամ 'ի խօսս՝ որ անվայելուչ է կրօնաւորաց՝ տեսանիցեն զոք եղեալ առաջնորդն, կամ վար-

abscindite ab Ecclesiae corpore, insanabilia membra; ne *modicum fermentum totam massam corrumpat* [64], quum scelerum exemplar sit scelus. At si quis e fratribus talem protegat ob corporalem amicitiam, vel propter benevolentiam, ut nempe membrum vitio laborans unâ cum sanis servetur, arroganter quod dedecet operando, morbi causam proximis afferendo, in eis animae suae malum transfundendo, leprarum instar, suam ipsius animam ceterorumque, qui cum eo sunt, perdentium; qui (*inquam*) hunc protegit, coram Christo respondet, sive sit Superior, sive unus e fratribus. Si enim jubet Dominus dexterum oculum eruere, dexteramque manum ac pedem abscindere [65]; quid dicendum de iis, qui simul servant et scandalizatos et scandala praebentes, cum damno utriusque animae, aegrotis sine timore malum perpetrantibus, sanis vero scandalum patientibus ac murmurantibus? Si tamen postquam discesserit poenitens per Dei gratiam resipiscat, ac verâ poenitentiâ, non fucatâ, sanetur; iterum in unionem valentium Christi membrorum recipiatur.

Praeterea et hoc praecipimus, quod, si fieri potest, instabilem immutetis consuetudinem e Coenobio in Coenobium migrandi, quoniam futilibus de causis suum relinquere Superiorem suosque fratres, inconstantiae est nota. Enim vero, animae detrimento excepto, propter quod jubent Canones relinquere et abire, loci transmigrationem ob terrenam causam haud sinunt. Idcirco nostrae nationis Monachos plures cernimus, immo, paucis demptis, fere omnes pervicaces atque Superioribus inobedientes. Quum enim Superior, vel Praeceptor, vel e senibus quispiam aliquem aspiciat operibus aut verbis, quae Monachos dedecent, distentum, reprehensionisque sermonibus eum corripiat; mox ille irato corde, ve-

դապետն, կամ որ 'ի ծերագունիցն, և յանդիմանող բանիւ սաստիցէ, վաղվաղակի գիշերագնաց եղեալ, իբրև ծառայ փախուցեալ 'ի տեառնէ՝ փախչի զայրացեալ սրտիւ յա̄ծային խրատուէ անտի։ Եւ զի առաջնորդն երկնչի՝ մի՛ գուցէ 'ի գնալ եղբարց յաղագս այսպիսի պատճառի, գործոյ եկեղեցւոյն պակասումն լինիցի, ներող լինի ամենայն ստահակ եղբօր կալ մնալ անբժշկելի 'ի բարս և 'ի գործս ստահակութեան. և այսու աղագաւ՝ անխրատս և անհրահանգըս մնան այնպիսիքն մինչ 'ի վախճան։

Նա և ես ծանրագոյն յիմարութեան բանք, զոր պատասխանեն նոքա խրատտուաց իւրեանց՝ մի՛ լինել շատաշրջօղս. ասեն՝ ա̄ծ ազատ արար զմեզ, և ինքնիշխանս, զիա՞րդ զազատութիւնս մեր դիցուք 'ի ծառայութիւն մարդկան։ Եւ երանի թէ զազատութի̄ն՝ զոր ետ ա̄ծ բնուե̄ս, բարուոք 'ի կիր արկանէին, այս ինքն 'ի յախտից լինել ազատս։ Ատթար ծառայութիւն և վ̄նասակար՝ մեղաց ծառայութի̄ն է, որպէս ասաց Տ̄ր, թէ “ Որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղաց ”։ Իսկ ա̄յ ծառայութիւնն, և վասն ա̄յ՝ եկեղեցւոյն; և վասն եկեղեցւոյն՝ առաջնորդին, արդարութիւն է և ոչ մեղք. զոր և առաքեալ օրինադրէ, թէ “ Ծառայեցէք միմեանց՝ երկեղիւն Ք̄ի ”. և ինքն Ք̄ս հրամայէ, թէ “ Որ կամիցի մեծ լինել, եղիցի ամենեցուն ծառայ ”։ Որ է և ս̄ն Բարսեղ 'ի կրօնաւորաց սահմանն, թէ ամենայն ժուժկալութիւն և առաքինութիւն այնմ՝ որ զհնազանդութիւն առաջնորդին ոչ ունիցի՝ անօգուտք են, և յոչ ինչ պէտս համարեալ։

Մի՛ ոք յեղբարց տրտնջօղ լինիցի զառաջնորդէ իւրմէ յինչ և իցէ պատճառս տրտնջման. թէ և արդար գտանիցի 'ի տրտնջելն, զի մի՛ զվարձն՝ որ յա̄յ՝ կորուսանիցէ, և ընդ այգւոյն մշակացն առաջնոց դատեսցի, վասն տրտնջելոյն զտեառնէն անիրաւաբար։ Զի թէ մարմնաւոր ծառայից հրամայէ առաքեալ հնազանդ լինել ըստ մարմնոյ տերանց, ոչ առականէ ծառայելով այլ միամտութբ̄ սրտիւ որպէս ա̄յ, զի 'ի տեառնէ, ասէ, ընդունիցիք զվարձն, քանի՞ ես պահանջէ ա̄ծ 'ի հոգևորացդ, առաւել քան զնա-

luti servus dominum aufugiens, noctu abit divinam admonitionem declinans. Et quoniam timet Superior, ne, abeuntibus fratribus, desit fortasse in Ecclesia ministratio; hac de causa fit omnibus inobedientibus Monachis indulgens, eosque in vitae ratione insanabili, atque in operibus inobedientiae pervicaces relinquit, et ideo ad mortem usque inemendabiles manent ac improbi. Pejora autem sunt stultissima verba, quae admonentibus, ut vagari desinant, respondent. Deus, inquiunt, liberos ac libero arbitrio praeditos nos fecit; curnam ergo libertatem nostram hominum servituti subjiciemus? -- Sed utinam libertatem, quam Deus naturae nostrae donavit recte adhibuissent, ut a vitiis videlicet soluti essent. Mala et exitiosa est peccati servitus, quemadmodum Christus ait *Qui facit peccatum, servus est peccati* [66]; at servitus Dei, et Ecclesiae propter Deum, et Superioris propter Ecclesiam, justitia est, non peccatum; quod vel ipse Apostolus praecipit: *Subjecti invicem in timore Christi* [67]; idemque innuit Christus: *Quicumque voluerit primus esse, erit omnium servus* [68]. Scribit et sanctus Basilius inter regulas ad Monachos: « Omnis abstinentia et virtus ei, qui Su- » periori obedientiam non praestat, inutilis est, et » ad nihilum valet [69] ».

Nemo e fratribus pro quavis causa de Superiori suo conqueratur, etiamsi juste; ne praemium, quod a Deo est, amittat, et cum primis vineae operariis, quoniam questus injustos contra dominum protulit, arguatur [70]. Nam si carnales servos jubet Apostolus dominis carnalibus obedire *non ad oculum servientes, sed in simplicitate cordis*, sicuti Deo, *ut a Domino*, inquit, *accipiatis retributionem* [71]; quanto magis a vobis spiritualibus non postulabit Deus, ut prae illis obedientiam, patientiam, simplicitatem spiritualibus

ցոյց տալ զանձն հնազանդութիւն և համբերութիւն և միաբանութիւն եկեղեցւոյ հովուաց առաջնորդաց։ Զի ոչ միայն ընդ պահօքն և աղօթից, և որ նմանն սոցին՝ մասանց առաքինութեանց՝ այլ ամ զվարձս վաստակոց գործողաց 'ի յայգի պատուիրանի նորա, այլ առաւել ընդ հաւատարիմ լինելն եկեղեցւոյ 'ի գործս և յաշխատութիւնս և յամենայն իրս ։

Նաև զգօնն և զկծինն և զհաստատունն՝ քան զառաքինեան 'ի սոյն յանցանս գտանալ՝ առաւելապէս գտանի ամ, որպէս զզխտող կամաց ճշմարիտ ծառայ, քան զայն՝ որ ոչն գիտէ ։ Զի զոր օրինակ զաւուրս կերակուրս և զըմպելիս պէտս կայսերաց անկեալք 'ի նոսա և հեղձեալք ապականեն, այնպէս և յորդոր վարդապետ՝ յորժամ ձեռն զօղից մերձենան 'ի կըծծումն խնքեանց բարեպաշտութիւն հեղձեալ 'ի հոգիս իւրեանց որպէս զմեռեալ, և զմնացեալ առաջնորդն պղծեն անխրատութիւն։ Որովհետ զգուշանալ աղաչեմ, և սուրբ պահել զձեռս 'ի մատնութեան և յանիրաւբերանմէն անխրատիցս։ Բանզի անէծք յաւակնիք վասն այլ մեղաց ոչ են չարժին 'ի մէջ եկեղեցւոյ, քան յաղագս գողութեան։ Նա մի որք փոքր համարեսցի զայս 'ի կարգս մեղաց, քանզի 'ի քարեզէն տախտակին՝ 'ի գրեալ օրէնսն մովսէսին ա՝ երրորդն է սա կարգեալ յետ սպանութեան և շնութեան։ Նա մի որք կարծիցէ՝ թէ մեծագոյն իրաց յափշտակութիւնն է 'ի գողութիւն համարի, և փոքրն ոչ։ Զանուցէ այնպիսին, զի թէպէտ և 'ի տուգանսն զանազանութիւն է, քանզի չորեքպատիկ հատուցանել յօրէնսն հրամայեցաւ զգողութիւն մշակութ..., և տասն զանհեկանի չափոյն՝ չորեքպատիկս, կամ հարիւրին կամ հազարին՝ առաւել է քան զմիոյն կամ զերկուցն, սակայն անունն մի և նոյն է մեծին և փոքուն, բազմին և սակաւուն։ Զի ոչ թէ որ զմեծագոյն իրս կամ զբազումս գողանայ՝ նա միայն կոչի գող, և որ զփոքունս և զսակաւս՝ յայլ ինչ անուն մերանձոյնի, այլ համանանունաբար 'ի վերայ ամ գողոց է գողութեան անուն և պատիժ, որ զբազումս գողանայ և որ զսակաւսն։ Նա սահմանն՝ որ ընդ գողութիւն անուանն և բանկացանակ արկանէ զմարդ՝ այսպիսի է. ամենայնիրք՝ որ զձեռս իւր

Ecclesiae Superioribus ostendatis? Non enim solummodo propter jejunia, orationes, aliasque similes virtutes Deus reddet mercedem laborum operantibus in vinea praeceptorum suorum; sed magis magisque illi, qui operibus, laboribus, ceterisque rebus Ecclesiae fidelis est. At de furibus et avaris, et raptoribus prae saecularibus in hisce criminibus deprehensis maxime judicat Deus, quemadmodum et de servo, qui voluntatem domini agnoscit, prae illo, qui eam ignorat [72]. Etenim exempli gratia, sicut immundi vermiculi in cibis potibusque mundis dilapsi, ibique suffocati, eosdem corrumpunt; ita, quum ad justum laborem manus furum pervenerint, eorum benefacta erga animas suas, sicuti mures, suffocantur, comparataque bona per injustitiam coinquinant. A quo vos oro ut caveatis, purasque servetis manus a noxiis malis maledictionem in hominem inducentibus: graviores enim maledictiones propter cetera peccata haud injiciuntur in Ecclesia quam propter furtum. Neque istud in peccatorum serie parvum quispiam existimet, quoniam in lapidea tabula legis Dei digito scriptae tertium est hoc praeceptum post homicidium et fornicationem. Nec putet aliquis, magnarum tantummodo rerum ereptionem inter furta poni, et non etiam modicarum. Agnoscat hic, quod quamvis in restitutione diversitas habeatur; quippe quod in furti solutione quadruplum a lege praecipitur solvendum [73], quadruplum vero mensurae decem denariorum, aut centum, aut mille, plus est (*quadruplo*) unius aut duorum; attamen magni et modici (*furti*), multi et pauci idem est nomen. Enim vero, illene solummodo, qui magna aufert vel plura, fur nuncupatur, annon et ille, qui parva et modica? Idem nomen quod cunctis furibus imponitur est nomen furti, idemque est valde aut parum furanti supplicium. Indicium autem nomen et improperium furti determinans hujusmodi est: quisquis manum ad quamcumque rem furandam extendit, atque oculis hinc inde perlustrat, ne dominus rei vel quivis alius aspi-

ձգէ յառնուլ զինչ և իցէ իրս, և աչօքն այսր և անդր հայեսցի, զի մի՛ տեսցէ կամ տէր գոյին՝ և ըմբռնեսցէ զնա, կամ օտար ոք՝ և հայհոյեսցէ, գող է այնպիսին, և գողութիւն է զոր առնուն։

Եւ մի ոք ինքն ինքեան իրաւունս առնիցէ, կամ աշխատութեան իւրոյ վարձ առնլով զգողացեալն, և կամ այլ ինչ ցուրտ պատճառս յօդելով անպատիժ համարի լինել զինքն 'ի դատաստանէն այ. 'ի նախնի եղեալ օրինակէն զգաստասցի այնպիսին Անանիայ և Սափիրայ։ Մի՛թէ անձին աշխատութիւն էր գողացեալն յիրաց այլոց՝ որպէս և քոյդ. ոչ, այլ 'ի սեպհական իւրեանց գեղջն գնոց, և 'ի հայրենի ժառանգութեան՝ զոր վաճառեալ արծաթոյ, և սակաւ ինչ խորեալ՝ յաղագս առանձնական իւրեանց պիտոյից, և զբազումն առ ոտն եդեալ Պետրոսի, տես զիարդ մահու եղեն պարտականք, 'ի վերին հաւատոյ արդար իրաւանց պատուհասեալք. ոչ վասն արծաթոյն ինչ կարեաց, զորմէ ոչ ինչ փոյթ էր Պետրոսի, այլ վասն ստութեան՝ որպէս և ասէր, ոչ ստեցեր դու մարդոյ, այլ այ։ Իսկ առ մերովքս տեսանեմք՝ ոչ միայն գողութիւն, այլև ստութիւն վասն գողութեան. ոչ լոկ բանիւ, այլև մեծամեծ երդմամբ ուրացութիւն որոյ մեղաց չիք թողութիւն։ Զի և ոչ զղջումն և խոստովանութիւն առ այն՝ յորմէ գողացաւն. զի թողութեան իշխանութիւն գողոյն՝ յաղագս գողացելոյ իրին, որ տէրն է գողացեալ գոյին՝ ունի, և ոչ օտար ոք խոստովանահայր։ Վասն որոյ զի ոչ խոստովանի նմա, և ոչ հատուցանէ զոր գողացաւն 'ի նմանէ և զրկեաց, ոչ տուեալ չորեքկին ըստ մաքսաւորին Զաքէի, այլև ոչ զոյն եառն, ոչ ընդունի թողութիւն յաւիտեան։

Են դարձեալ ոմանք 'ի պակասամիտ կրօնաւորաց՝ որք թէպէտ և ոչ զարտաքին իրս, այլ զանձին իւրեանց զօրութիւն և զաջողութիւն գողանան յեկեղեցւոյն, 'ի յիւրեանց առանձնական գործս արի և արթուն լինելով, և 'ի հասարակացն հեղգ և պղերգ. ոչ անպատիժս 'ի դատաստանէ այ մնան այնպիսիքն, ընդ թերահաւատութեան առաւել՝ քան ընդ պղերգութեան։ Զի ոչ հաւատան զաշխատութեան վարձ 'ի տեառնէ ընդունել, այլ զմարդկայինն միայն համարին հա-

ciat et improperetur, eamque capit; hic est fur, et quod aufert furtum. Neque sibi jus quis ascribat, furtum dicens sui laboris mercedem [74], aut aliam inanem adducens excusationem, a poenis in judicio Dei absolutum se credat. Hic antiqui exempli memor resipiscat. Ananiae et Saphirae furtum non erat ex sui ipsius labore? de alienis rebus fortasse, ut vos? nequaquam: sed ex pretio proprii sui agri, et paternae haereditatis, quam in pecuniam redegerant; atque ex eo modicum quid pro suis necessitatibus fraudantes, majorem partem ad pedes Petri posuere. Verum aspicite quomodo rectâ justitiâ a fidei Petrâ puniantur, non propter aurum, quod minime curabat Petrus, sed propter mendacium, quemadmodum et dixit: *Non mentitus es homini, sed Deo* [75]. At nostris diebus non tantum furtum cernimus, sed propter furtum etiam mendacium; nec solum verbo mendacium, sed et ingentibus perjuriis denegationem; cui peccato non datur remissio; abest enim contritio, abest confessio illi, cui furatus est: quoniam de ablatis rebus cum agitur potestatem habet furi remittendi qui rei ablatae est dominus, non autem alius quilibet confessarius. Quapropter, nisi ei confiteatur, et, quod ab eo abstulit, reddat (non dico quadruplum sicut publicanus Zachaeus, sed ablatum saltem) non remittitur illi in aeternum.

Sunt praeterea nonnulli inter stultos Coenobitas, qui etsi externa non furentur, Ecclesiae tamen suam ipsorum virtutem ac solertiam furantur; quum sint in suis operibus praestantes et solliciti, in communibus vero pigri et inertes. At non effugient isti ultionem in judicio Dei ob infidelitatem potius, quam ob pigritiam. Non enim credunt se accepturos esse a Deo sui laboris mercedem, sed ab hominibus duntaxat; quibus cum juxta eorum voluntatem Superior

առուցանէ, որոց յորժամ բուռն կամանց զաղէտսն առաջ առաջնորդեն, արկանեն 'ի վտանգս․ իսկ յորժամ փորձ մի նուաղական համբերութի, ընդ հեղգութեան զարծոյն և զորոտմունս եւս յաւելուն ։

Ընդ այսոսիկ՝ որ գործոց գրեցան պատուիրանք յանձաշունչ կրոց, և շրթանց և լեզուոյ դնել զրուցս ապաշելք, և զունայնս․ որպէս զի զօգտակարն 'ի բանից և զբարիսն Թողացուցին ելանել․ իսկ զչարս և զվնասակարս և զանօգուտս՝ 'ի ներքին որպէս 'ի բանտի արգելցեն, ոչ Թոյլ տալով մտացն ծնանել զչար մանկունս, այլ մանաւանդ հեղձուցանել յին-քեան զսերմանեալ յղութիւն 'ի սատանայէ ։ Այլ արդ՝ մի որ դատեսցի զընկեր իւր, զի մի և ինքն դա-տեսցի յարդարադատանն Այ, որպէս և ասաց տէրն․ « Մի դատիք և ոչ դատիցիք »։

Մի որ 'ի բամբասանս յօժարեսցի, Թէ և ուղիղ իցէ, Թող Թէ զրպարտս վարեսցէ ։ Ո՜հ զի՞նչ օգտե-ցուցանես զեղբայրն՝ բամբասելովն զնա առ այլս․ զքեզ վնասեցեր 'ի բամբասելն, և նմա ոչ ինչ օգտե-ցաւ ։ Այլ Թէ կամիս օգտեցուցանել զնա և զքեզ, տէրունականաւն վարեսցիր խրատով ։ Յանդիմա-նեա զնա սիրով, որպէս զհիւանդացեալ անդամ ապեղանեօք, նախ առանձնաբար, եԹէ ոչ անսայցէ՝ առաջի երկուց և երից վկայից ։ Այլ Թէ և 'ի նոցանէ ոչ պատկառեսցի դառնալ յուղղութի, ասասջիր յեկեղեցւոջն․ և Թէ և յեկեղեցւոյն 'ի հրապարա-կանախօսս լինելոյն ոչ զղջասցի, յայնժամ համա-րեսցի քեզ և բամբասեսցի իբրաւապէս իբրև զհե-Թանոս և զմաքսաւոր ։

Այլ արդ՝ մի որ տմարեսցուսցէ 'ի կրօնաւորաց զըն-կեր իւր կամ չարախօսել 'ի զուր զումեքէ, կամ անի-ծանել վայրապար, կամ հակառակել ընդդէմ բանից հակառակորդաց յանօգուտ կռիւս, և 'ի վնասակար միջնորդութիւնս, կամ 'ի միջներն՝ Թշնամանաց և ան-արգանաց բանս բարբառել որպէս զաշխարհականս, որ ոչ վայելէ որոց ։ Ո՛չ Թէ ընդ դատարկ բանից՝ համարս պահանջէ Տ՛ր, որպէս և հրամայեաց, զի՞նչ

opportuna largiatur, vires sumunt in labore, si quid autem desit, socordiae in labore addunt etiam questus.

Verum praeter haec, quae circa opera ex divinis Litteris scripta a Nobis sunt, oramus, ut labiis quoque vestris et linguae vestrae ostium ponatis ac janitorem, qui a verbis egredi permittat utile et bonum, malum vero et noxium et inutile, veluti in carcere, detineant in corde, haud permittentes menti parvula gignere mala, sed potius suffocantes intra se graviditatem a Diabolo seminatam.

Nemo itaque fratrem suum judicet, ne ipse quoque a Deo, juste judicante judicetur, quemadmodum et Dominus dixit: *Nolite judicare, et non judicabimini* [76]. Nemo in detractionem, licet justam, feratur; et multo minus perperam. Quam enim utilitatem fratri tuo affers de ipso apud alios detrahendo? Detrimentum tibi ipsi attulisti dum detraxisti, ille vero nihil profecit. Si vis ei et tibi prodesse, divino utere consilio: *Corripe illum* in charitate, veluti medicamine aegrotum membrum, prius *inter te et ipsum solum*; si (*te*) non audierit, coram *duobus vel tribus testibus*; si neque de iis erubuerit, nec ad meliorem frugem redactus fuerit, *dic Ecclesiae*; et si ab Ecclesia quoque publice correptus non egerit poenitentiam, tunc *sit tibi*, justeque habeatur, *sicut Ethnicus, et publicanus* [77].

Nemo igitur e Monachis adhibeat linguam suam ad aliquem falso calumniandum, aut ad perperam loquendum vel contradicendum adversus disceptantium verba inutilibus contentionibus, noxiisque disputationibus; neque in disceptando contumeliosa proferat verba aut improperia, quemadmodum saeculares; quod non decet sanctos. Si enim Christus inutilium verborum rationem, sicut innuit [78], postu-

լինիցին՝ որք դարշելի և վատթար բանիւք վարին անխտրաբար ։ Մանաւանդ որք 'ի խեղկատակութի սովորեցուսցեն զլեզուս և 'ի ծիծաղական բանս , նման լինելով խաղալկացն և հացկատակաց , և որք 'ի ծիծաղելն այլայլեն զդէմս և կարկաջեն անմտաբար ։ Վասն որոյ աղաչեմ, զի բանք ձեր ոչ լինիցին անհամ և անաղ՝ որպէս զուամկաց անմտաց ; այլ ոպ աղիւ համեմեալ՝ ըստ խրատուն առաքելոյ, 'ի շահ և 'ի շնորհս տալ լսողաց, և ոչ 'ի գայթագղութի , և 'ի զազրութի լինել լսելեաց ։ Այլ և նոյն ինքն շահաւէտ և օգտակար բանքն՝ մի յաճախութբ և առանց դիպող ժամու եղիցին խօսեցեալ յայնմանէ՝ որ խօսելն գիտիցէ իմաստութբ , զի մի ձանձրացեալ նողկայցեն լսողքն , և դսրովանս դիցեն ատեցողք բարի բանից , այլ սակաւք եղիցին , և այն հեզութեամբ և հանդարտութբ ։

Եւ գլխաւորելով զբանս որ առ մաքրագունիցդ երամքս , ասեմք զայս՝ եթէ խորհուրդք և բանք և գործք ձեր , և ամնայն շարժումն հոգւոյ և մարմնոյ, այնպէս եղիցին պարկեշտք և ածավայելուչք , ոպ զի անուանն այ , և ձևոյ կրօնաւորութեդ՝ մի հայհոյութե և պարսաւանաց, այլ գովութե և փառաւորելոյ լինիցին պատճառք 'ի տեսողաց և 'ի լսողաց ։ Որ մի լիցի ումեք 'ի ձէնջ ըստ հնոյն Եսայեայ լսել յայ մարգարէին , թէ " Անուն իմ վասն ձեր հայհոյի 'ի մէջ հեթանոսաց ,, այլ մանաւանդ տէրունական բանին որ առ աշակերտսն , արժանաւոր առնիցէք զանձինս՝ պայծառ առաքինութբ թէ , " Այնպէս լուսաւորեսցի լոյս ձեր առաջի մարդկան , որպէս զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս , և փառաւորեսցեն զհայր ձեր որ յերկինս է ,, ։ Եւ այս ինչ սակաւուք առ աշակերտեալ եղբարսդ ասացեալ 'ի մէնջ 'ի փառս այ աւարտեսցին ։

labit; quid de proferentibus indiscriminatim abominabiles perversosque sermones, et praesertim de iis, qui ad scurrilia et ridiculosa verba utuntur linguâ, quum sint similes lusoribus et parasitis, qui faciem contorquent, stulteque mussitant in ridendo?

Quapropter vos oro: ne sint insulsa saleque carentia verba vestra, sicuti stultae plebis; sed sale condiantur, juxta Apostoli monitum: *In lucrum et gratiam audientibus estote, et ne sitis in scandalum et abominationem audientibus* [79]. Immo eadem quoque utilia et fructuosa verba vix proferantur frequentius ac inopportune ab eo qui sapienter novit loqui; ne taedio afficiantur audientes, neque bonorum verborum osores ea respuant; sed sint pauca, et haec mite et pacate.

Finem autem imponentes Nostris verbis erga Purissimorum coetum, id asserimus, quod vestrae cogitationes et verba et opera, cunctique spiritûs et corporis motus ita sint omnino honesti Deoque digni, ut nullatenus ansam praebeant blasphemiae ac vituperii in Dei nomen atque in religiosum habitum; sed potius laudem et gloriam promoveant apud videntes et audientes; ne vestrum cuiquam, sicut veteri Israeli, dicturus sit Deus per os Prophetae: *Nomen meum blasphematur inter gentes propter vos* [80]. Sed potius, fulgentibus virtutibus, digni efficiamini divinis verbis olim ad discipulos dictis: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est* [81].

Et haec breviter a Nobis dicta studiosis fratribus ad Dei gloriam expediant.

ԱՌ ԱՌԱՋՆՈՐԴՍ ՍՐԲՈՑ ՑԻԽՑԻՑ ՎԵՆԵՏԿԱՆԱՑ։

Փոքր ինչ և առաջնորդացդ 'ի յերկինս ճանապարհորդելոցն՝ տացուք ծառայակցաբար զհոգևորական և զա՟ծային բանին կերակուր, որք զաչաց ունիք գործ և սպասաւորութիւն մարմնոյ եկեղեցւոյ։ Զի զոր օրինակ աչք առաջնորդեն անձին յամենայն շարժումն 'ի լաւագոյնսն կամ 'ի վատթարագոյնսն, ըստ այսմ նմանութեան և առաջնորդք առաջնորդելոցն։ Այլ որպէս բիբք աչացն եթէ մաքուր լինիցին 'ի յախտից ինչ 'ի ներքս անկելոց, սրատեսութ՟բն անմոլար առաջնորդէ անձին յուղիղ ճանապարհն. իսկ եթէ շամանդաղք մթինք զերակն լուսոյ՝ որ 'ի գլխոյ անտի յաչսն իջանեն, խնուն՝ անտեսութ՟բն սխալէ, և ընդ ինքեան 'ի խորխորատ մահու զգլոր անձն իւր արկանէ, ըստ այսմ օրինակի և առաջնորդք եկեղեցւոյ, որ ոք երկաքումբք աչօք լուսաւորեալ իցէ, այս ինքն գիտութեամբ ա՟ծաշունչ գրոց, և առաքինասէր գործովք, անբծութ՟բ, և սրբութ՟բ, և ամենայն արդարութ՟բ, զոր պատուիրանքն ա՟յ ուսուցանեն, այնպիսին որպէս անձին իւրոյ, այնպէս և համօրէն եղբայրութ՟ն բարւոք առաջնորդէ յա՟ծայինսն։ Իսկ որ զմի յաչացն բաց ունիցի, և միւսովն կափուցեալ իցէ, այս ինքն՝ որ կամ գիտութ՟ի առանց գործոց առաքինութ՟ե, և կամ առաքինութ՟ի առանց գիտութ՟ե ունիցի, թերի է 'ի բարեաց, և ոչ կատարեալ. քանզի միակնեայ նմանի այնպիսին։ Զի թէպէտ և որ զիմաստութիւնն ունիցի՝ գիտէ զշաւիղս արդարութ՟ե ճանապարհին ուղիղ ուսուցանել բանիւ, այլ ինքեան ոչ գնալովն ընդ նոյն գործով, ոչ կարէ հաւանեցուցանել զայլս գնալ։ Այնպէս և այն՝ որ սրբութ՟բ վարուք իցէ միայն առանց գիտութ՟ե գրոց, թէպէտ և անձամբ իւրով գնայ ընդ ճանապարհ օրինացն ա՟յ, բայց զի այլոց որպէս արժան է ոչ գիտէ իմաստութ՟բ առաջնորդել, վասն այնո-

AD RECTORES SANCTAE COMMUNITATIS IN COENOBIIS.

Spiritualis divinique verbi subsidium, utpote Comministri, demus paululum et Vobis Rectoribus, qui ad coelum properamini, quique in corpore Ecclesiae opus et ministerium oculi impletis. Nam sicut oculi exempli gratiâ hominem in cunctis motionibus ad optima et pessima perducunt, et sicut oculorum pupillae, si ab omni sorde intus dilapsâ mundae sint, acuto visu hominem in viam rectam absque errore perducunt; at si luminis canales de capite ad oculum descendentes claudantur obscuro caligine, minime videns errat, et in abyssum mortis pertrahit unâ cum seipso etiam hominem totum: similiter et Rector Ecclesiae, si fuerit duobus oculis illuminatus, scientiâ nimirum Sacrae Scripturae et virtutis operibus, puritate videlicet, sanctitate, omnique justitiâ, quam Dei praecepta indicunt; iste sicuti seipsum, ita et universam fraternitatem optime ad divina perducit. At, qui unum ex oculis habet apertum, alterum vero clausum; idest aut scientiam habet sine virtute, aut sine scientia virtutem; mancus ille est, non perfectus, ad bonum, utpote ei similis, qui unum oculum habet. Enim vero, quamvis ille, qui sapientiam habet, probe sciat justitiae semitam verbis ostendere; attamen, nisi ipsemet operibus incedat, nequit aliis, ut per eam incedant, suadere: et similiter, qui absque Scripturarum scientiâ est sanctus vitâ, etsi ipse in viam legis Dei ambulet, tamen quia nescit quomodo sapienter oporteat alios ducere, propterea multa oriuntur mala in Communitate. Qui autem ambos oculos habent in lumine obcaecatos, ignorant videlicet divinam scientiam, suntque ad omne justitiae opus desidiosi, immo contrariorum pleni, et nihilominus audent semetipsos exhibere Ecclesiae Rectores (quorum multos infaustis hisce temporibus

րին բազում անկարգութիւնս մտանէ յեկեղեցի :

Իսկ այնոքիկ՝ որք զերկոսեան տեսարանս աչաց խաւարեալս ունիցին՝ի լուսոյ, այս ինքն զի են անգէտք ա̃ծային գիտութեանց, և են պղերգք յամենայն գործս արդարութեան, մանաւանդ թէ և հակառակօքն լցեալք, և յանդգնին տալ զանձինս յառաջնորդութիւն եկեղեցւոյ, որ և զբազումս տեսանեմք յայսպիսեաց՝ի մերում թշուառացեալ ժամանակի ձեռնամուխ եղեալ յայսոսիկ, լինին այնպիսիքն ըստ տէրունական առակին. “Կոյր կուրի յորժամ առաջնորդէ, ասէ, երկոքին՝ի խորխորատ անկանիցին„, որք ոչ յա̃յ, այլ՝ի սատանայէ շարժեալք՝ դիմեն յառաջնորդութիւնն յայն, ՝ի կորուստ իւրեանց և առաջնորդելոցն: Վասն այնորիկ և մեք զա̃ծայինս բանի խրատու սերմ՝ յայնց առաջնորդաց ոգիս սերմանեսցուք, որք օրինօքն ա̃յ վարեալ յօժարին զառաջնորդութիւնս իւրեանց, որք աստուծով սկսանին, և առ ա̃ծ կատարեսցին: Նա որս և ասեմք.

Մի՛ անփոյթ առնիցէք զաշակերտելոց եղբարցն՝ ՝ի հոգւոյ ինչ վտանգս անկեալ ուրուք կամ՝ի մարմնոյ, քանզի համարս տալոց էք ընդ իւրաքանչիւրոց: Մի՛ զնիւթականին գործոյ միայն պահանջել զկատարումն անթերի, և զհոգևոր գործոյ՝ զառ՝ի նոցանէն կատարելոյ՝ անփոյթ առնել. այլ՝ի վատթարաց զգուշանալ, և լաւագունիցն պատկառ կալ միշտ խրատ տալով. զոր մանաւանդ պահանջէ ձեռն և կարգն՝ զոր ընկալան: Վասն զի այսմ կարգի է մեռեալ լինել աշխարհի և աշխարհական իրաց, և կենդանի Ք̃ի՝ և նորին պատուիրանացն ըստ խրատուն Պաւղոսի. զի զայգի օրինացն կոչեցան գործել, և ոչ զարտաքնոցն մշակութեան գործ: Իսկ որ զայն միայն գործէ աստ, և՝ի հոգևորացն ոչ ինչ, կամ զնիւթականսն՝ի բոլոր սրտէ, և զաննիւթն՝ի հարկէ, և առ աչս մարդկան, ոչ եղև լսելի ներքին ականջօք տէրունական հրամանին, թէ “Գործեցէք՝ մի զկորստական կերակուրն, այլ զայն՝ որ տանի՝ի կեանսն յաւիտենից„:

Գործել արժան է և զայս, քանզի դատարկու-

intrusos videmus) efficiantur isti, juxta dominicum effatum: *quum caecus caecum ducit, ambo*, inquit, *in foveam cadunt* [82]; qui non a Deo sed a Diabolo moti ad hujusmodi regimen currunt cum detrimento sui ipsius, nec non ab ipsis ductorum. Quapropter et Nos divini verbi semen in spiritu eorum Rectorum, qui Dei lege suum regimen exercere cupiunt, seremus: qui enim a Deo exordiuntur, cum Deo utique finient; quos modo alloquimur.

Ne commissos vobis fratres negligatis quum in aliquo sive animae sive corporis periculo versantur, quoniam de unoquoque rationem estis reddituri. Ne postuletis materialium dumtaxat operum integram adimpletionem, spiritualia, quibus tenentur, haud curantes,; sed semper eos admonete, ut a malis sese abstineant, bonaque sectentur; quod et religionis habitus, et susceptus ab eis ordo omnino poscit. Ad hoc enim refertur mortuos esse mundo mundanisque rebus, et vivere Christo ejusque mandatis, juxta Pauli admonitionem. Ad excolendam namque legis vineam vocati sunt, non autem ad externarum rerum agriculturam exercendam. Et qui de hisce tantum hic occupatur, nihil vero de spiritualibus; aut materialia ex corde perficit, immaterialia coacte et fictâ apud homines specie; iste divinorum praeceptorum verba minime internis auribus percipit: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam* [83].

Decet quidem et istud operari: quoniam otiositas

թիւնն չար է, որպէս և Պաւղոս խրատ տայ, մանաւանդ զի և օրէնս դնէ, եթէ որ գործիցէ ոչ, և կերիցէ մի. զոր և ինքն կատարէր յասելն՝ « Զցայգ և զցերեկ գործէաք, առ 'ի չծանրանալոյ ումեք ». և եթէ « Ձեռքս այս պաշտեցին զիս, և որ ընդ իմս էին »: Բայց յաղագս մարմնական գործոյն զհոգևորն անտես առնել իբրև զաւելորդ ինչ, յայտ վատթարագոյն է աշխատելոց բանին: Վասնզի պարտ է՝ որպէս երկրորդ է մարմինն հոգւոյն, առաջին զհոգւոյն հոգալ կերակրոց, որ են աղօթք և ամենայն բարեգործութիւնք, և ապա զմարմնոյն և զմարմնականաց: Զի և առ մարդիկ՝ նախ տէրն կերակրի սպասաւորեալ 'ի ծառայիցն, և ապա ծառայքն 'ի նշխարէ տերանցն: Նաև 'ի մեզ քանզի մարմինն ծառայական է, և հոգին տէրական, և կամք մտացն դատողական, արժան է դատողականին՝ 'ի կարգի պահել զերկաքանչիւրսն: Յառաջագոյն զհոգին կերակրել հոգևորական կերակրօք, 'ի ձեռն մարմնոյն սպասաւորութե, և ապա՝ զմարմնականացն հոգալ հոգւոյն իմաստութբ, և տնօրէնութբ: Արդ՝ յայտնի և որ նման սոցա բարեկարգութիւնս, պահեսջիք զմիաբանութիւն եղբայրութեան ձերոյ:

Դարձեալ՝ մի կողմնաւոր բարուք զոմանս տիրել, ջոկս առնելով, և զոմանս անտես առնել. ոմանց աւելորդօք բերել 'ի պէտսն, և այլոց և ոչ հարկաւորացն բաւականանալ. այլ տէրն հաւասարակաց եղիցի՝ ըստ սրբոյն Բարսղի կանոնադրութեն, և պատուին՝ որոց վայելէ:

Իսկ կերակրոցն բաշխումն՝ ըստ չափոյ աշխատութեն առ իւրաքանչիւրսն լիցի, առաւելութբ և նուազութբ: Զծերացեալսն և զվտանգեալսն, որք զմանկութե ժամանակին և զզօրութի անձանց 'ի յաշխատութիւն եկեղեցւոյն ծախեցին, մի բարձի թողի առնիցէք՝ որպէս ոչ ժամանակին պիտանացուք, զի մի բարկասցի տէր: Վասնզի թէ օտարաց վտանգելոց, նա և թշնամեաց խնամ առնել հրամայէ Քս և ողորմել, և պատուհաս սպառնայ՝ որք ոչն առնեն, քանի՞ ևս եղբարցն և անդամոց եկե-

mala est, quemadmodum et Paulus admonet; quin immo et legem imponit: *Qui non operatur, nec manducet* [84]; quod et ipsemet implevisse ostendit, dicens: *Nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus* [85]; et: *Ad ea, quae mihi opus erant et iis, qui mecum sunt, ministraverunt manus istae* [86].

Verum propter opera corporalia negligere, perinde ac si essent superflua, spiritualia, nimis dedecet Verbi auditores. Quum enim sit corpus inferius spiritu; primum spiritûs subsidia, quae sunt oratio, omniaque bona opera, deinde vero corporis ac rerum corporalium quaerere oportet. Siquidem et inter homines prius vescitur dominus famulis inservientibus, postea famuli dominicae mensae reliquiis. Quoniam autem et in nobis corpus est servile, spiritus vero dominans, et mentis voluntas judex; hujus est utrumque in ordine servare: animam in primis pascere spiritualibus subsidiis corporis ministerio, deinceps corporalium rerum curam habere spiritûs prudentiâ et oeconomiâ. Hisce itaque, iisque similibus bonis institutionibus munite fraternitatis vestrae unitatem.

Item ne diligatis quosdam egregie et distinctim, alios negligendo, nonnullis vel superflua indulgentes, ceteris neque necessaria suppeditantes; sed charitas sit universalis, juxta regulam a S. Basilio impositam: « Honor iis quos decet ». Distributio autem subsidii sit juxta laboris mensuram aut abunde aut parciter. Senescentes et infirmos, qui juventutis tempus et sui ipsius vigorem ad Ecclesiae opus consumpserunt, ne deseratis utpote eo tempore inutiles, *ne quando irascatur Dominus* [87]. Nam si de extraneis infirmis, immo de inimicis jubet Christus curam et misericordiam habere, atque supplicium iis minitatur, qui eamdem non exercent; quanto magis de fratribus ac de membris Ecclesiae? Quapropter honorate et alite senes juxta Apostoli mandatum [88], et diligenter curam gerite infirmorum, eis succurrentes, atque pro

ղեցւոյն ։ Վասն որոյ՝ զծերս պատուեցէք և ծերատածեցէք ըստ հրամանին առաքելոյ, և զտկարացեալսն խնամարկեցէք տեսչութ̃, և պիտոյից նոցա պատրաստութ̃ ըստ չափոյ զօրութեան ձերոյ ։ Գիտեմք՝ զի այսպիսեաց բարեկարգութեանց խափանելոյ՝ աղքատութիւն ժամանակիս է պատճառ, բայց ոչ զառաւելն՝ այլ զյօժարութիւն կամացն և զկարն պահանջէ ա̃ծ ։

Մի՛ զնուիրեալն յեկեղեցիս կամ կենդանեաց միաբանութեան կամ մեռելոց յիշատակի, անձին միայնոյ սեպհականեսցէ առաջնորդն, այլ 'ի պէտս եկեղեցւոյն ծախիցէ զնոյն. և հաստատեսցէ եկեղեցեաւն զհոգևոր պարտսն, զի մի յարդար դատաստանին աւուր՝ պահանջեսցէ իւրաքանչիւր ոք զտուեալն, և զի ոչ ունիցի յայնժամ հատուցանել, զիւրն առեալ բարեգործութ̃ փոխարէն տացեն ։ Նաև թէ առաջնորդն առաջին զոր առ յաւուրս իւր, 'ի ծախս եկեղեցւոյն վատնեաց հաստատուն վկայիւք, և ոչ ժամանեաց յաղագս օրհասին մահու կանխելոյ՝ հատուցանել զպարտսն, երկրորդն՝ որ զկնի նորա ժառանգէ զառաջնորդութիւն եղբայրութեանն, պարտական է վճարելոյ. և եթէ անտես առնէ, ունի տոկոսեօք վճարել առաջի Ք̃ի ։ Իսկ եթէ ոք ոչ վկայեն նմա 'ի պէտս եկեղեցւոյն առնել զառեալն, ինքն՝ որ էառն՝ հատուսցէ 'ի հանդերձելումն ։

Մի՛ ոք ինքնակամ ախտիւ շարժեալ՝ կաշառանօք աւագաց՝ յափշտակեսցէ զառաջնորդութիւն վանաց, առանց ժամանակին առաջնորդի քննութե̃ և հրամանի ։ Քանզի երկուք են պատճառ իրաւացի փոխելոյ զվանաց առաջնորդս. կա̃մ վասն զանարժանս գործելոյ արտաքոյ օրինացն ա̃յ, և այն ճշմարիտ վկայիւք, կամ եկեղեցւոյն ոչ շինութե̃ այլ աւերման լինելոյ պատճառ ։ Նաև առանց այսոցիկ՝ եթէ յանդգնի ոք հակառակ յառնել, մեղանչէ յարէնս ա̃յ ։

Նաև զոր ինչ միանգամ կանոնեալք են, և եդեալ 'ի բանս սրբոց հարցն յաղագս առաջնորդաց՝ առ 'ի խրատ և յուզզութիւն 'ի բանս 'ի գործս. և յա-

viribus quidquid opus est praeparantes. Scimus quidem, annonae inopiam hisce optimis institutionibus adversari; verumtamen nihil amplius Deus postulat praeter sedulam voluntatem, et quod per nos fieri potest.

Ne sibi vindicet Superior quod Ecclesiae donatum fuit sive in Communitate viventibus, sive defunctorum memoriae; sed idem in usum Ecclesiae adhibeat, reddatque Communitati spirituale debitum; ne in die justi judicii donata unusquisque repetat, nihilque eo temporis ad solvendum habens, bonis ejus operibus acceptis (*aeterni judicis administri*) tradant fraudatis. Quod si primus Superior, quae suo tempore acceperat pro impensis Ecclesiae insumpsit, viris fide dignis id testantibus, nec aes alienum solvere potuit morte praereptus; alter, qui post eum fraternitatis regimen haereditavit, solvere tenetur: et si negligat, cum usuris utique coram Christo solvet. Sin autem nemo pro illo testetur, quod in usum Ecclesiae acceperat, impendisse; ipsemet, qui accepit, solvet in futurum.

Nemo suo vitio motus quodpiam donum Magnatibus offerens Coenobii rapiat regimen; quin approbationem ac veniam obtineat a sui temporis Rectore. Duae namque habentur justae causae mutandi Superiores Coenobii; vel quod adversus Dei legem indignus renuntiatus fuerit, idque ex veraci testimonio; vel quod Ecclesiae non aedificationis sed scandali sit causa. Et praeter haec si quis insurgere audebit, peccaret contra Dei mandata.

Quidquid autem de Rectoribus statutum est per verba Sanctorum Patrum ad normam admonitionemque in sermonibus, in operibus, ac in omni bonâ

մեծին բարեձեւութիւն կարգաւորութեանց, զամենայն բարեաց զտիպն և զօրինակն փութայցիք յանձինս ձեր նկարագրել: Այլ թէ զամենայնն ոչ էք բաւական կատարել, յաղագս ձեռն զօրով 'ի բարեաց ժամանակիս, զոնեա զյոլովս գործով կատարեսջիք, և առ պակասեալն զյօժարութիւն կամաց ունիցիք, և զզղջումն և տրտմութիւն վասն պակասութեանն: Ոի յորժամ յայտնի հատուցանիցէք զմիտս, հակառակ բարւոյ չարն ոչ կարէ անեղծ գտանել յաջիս ձեր: Աստ որոյ և մեք աղաչեսցուք զանէր, զի առաջնորդաց և առաջնորդելոց յաջողեսցէ 'ի յերկնայինն Հրաւիրել Խնամակալն մերոց Հանդերձ, զի անմեղեան արժանաւորացուք խոստացելոց բարեացն, որ 'ի Քս Յս:

disciplinae formâ, satagite, ut in vobismetipsis omnem bonitatis formam ac regulam imprimatis. Quod si ad omnia implenda impares estis (quum nostra tempora quoad bonum hyemalia sint), meliorem saltem partem operibus implete; et quoad reliqua voluntatem, et poenitentiam, et deficientiae tristitiam habetote. Quum enim animum ad haec intendatis, nunquam in spiritu vestro locum sibi vindicare poterit malum bono contrarium [89]. Quare nos quoque Dominum oramus ut ductoribus ac ductis prosperum iter Nobiscum faciat ad coelestia; ut omnes digni efficiamur bonorum promissionibus in Christo Jesu Domino nostro.

ԱՌ ԱՌԱՋՆՈՐԴՍ ԵԿԵՂԵՑՒՈՑ՝ ՈՐ ԵՆ ՅԱՇԽԱՐՀԻ, ՈՐ ԿՈՉԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՔ։

ԽՕՍԵՍՑՈՒՔ և առ դասս եպիսկոպոսաց որոց, որ էք տեսուչք կարգեալք յԱյ հօտւոց հաւատացելոց, որ էն յաշխարհի։ Որ թէպէտ և ըստ կարգի երկրորդ եղաք, յաղագս բարեկարգութեն նախ առ վանականսն և ապա առ որս յաշխարհի էն առաջնորդք՝ խօսելով, տակայն ըստ աստիճանի առաջին էք։ Զորս աղաչեմ նախ քան զամենայն 'ի միտս ձեր դալ, և ճանաչել իմաստութբ զաստիճանիդ՝ զոր ունիք՝ զբարձրութին և զգործ, եթէ ուստի՛ սկսաւ, և վասն էր եղաւ, և զինչ հրամայեցաւ առնել յայնցանէ՝ յորոց հաստատեցին զսա։ Զի յորժամ զայսոսիկ գիտիցէ ոք որպէս պարտն իցէ գիտել, մի 'ի յերից աստի շահիցի։ Կամ ճանաչելովն զծանրութին սորա և զդժուարակրութիւն, և ոչ յօժարութբ դիմել իբր 'ի դիւրին իրս և'ի հեշտալիս՝ գիտելով զիւր տկարութին, այլ 'ի բաց հրաժարել՝ թէև բռնադատիցի յիւրոց մտացն ախտից կամ 'ի մերձակայից, որպէս և առաջին սուրբքն արարին և ուսուցին։ Կամ թէ յանձն առցէ զլինելն, փութայ ըստ հաճոյիցն Այ կատարել զտնտեսութիւն գործոյն։ Կամ թէ ոչ արասցէ զարժանն, ճանաչէ զպակասութիւն բարւոյն եղեալ յինքեան, և ըղձկան, և խղճիւ մտաց իւրոց՝ դատէ զանձն, յանցաւոր զինքն համարելով։ Արդ՝ թէ ուստի՛ սկսաւ՝ ասասցուք։

Սկիզբն եպիսկոպոսութեան եղև յայնմանէ, որ երդմամբ առ զքահանայութին 'ի հօրէ՝ ըստ կարգին Մելքիսեդեկի. ոչ ըստ ծնութեանն, այլ ըստ մարդկութեն. ոչ յանբանից մատուցանելով պատարագ ըստ ահարոնեան քահանայութեանն, այլ զանձն իւր մատոյց կամաւոր պատարագ 'ի վերայ խաչին հօր՝ վասն ընդ մեզ հաշտութե։ Նա զնոյն քահանայապետութիւն, զոր ինքն 'ի հօրէ ընկալաւ յաղագս խաչին մահու 'ի վերայ այնոցիկ՝ զորս դը-

AD RECTORES ECCLESIAE IN MUNDO 9° QUI VOCANTUR EPISCOPI.

Loquamur et ad vos, Episcopi sancti, qui a Deo ordinati estis speculatores fidelium animabus, quae sunt in mundo: quos etsi secundos posuerimus, Monachos antea circa rectum institutum alloquendo, juxta gradum tamen primi estis.

Vos itaque oro in primis, ut ante omnia recte cogitetis, et sapienter cognoscatis gradûs et ministerii, quod tenetis, sublimitatem; considerantes a quo initium sumpserit, cur constitueretur, et quid tandem agere jubeant ii, a quibus originem duxit. Si quis enim, ut decet, haec non ignoraverit, horum trium unum lucratus erit: vel gravitatem agnoscens hujusce difficilis ministerii, suamque considerans infirmitatem, haud sese obviam ibit libenter, quasi rei facili ac jucundae; sed, quemadmodum priores Sancti egerunt ac docuerunt, recedet, sive honoris cupiditate ducatur, sive ab amicis compellatur: vel si subeat onus, administrationem officii juxta divinum beneplacitum implere sataget: vel si, quemadmodum oporteret, non ageret, suam cognoscet in bono deficientiam suumque damnum, ideoque semetipsum juxta conscientiae vocem reum judicabit. Dicamus igitur, a quo initium sumpserit hoc munus.

Initium Episcopatûs ab Eo ipso fuit, qui, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem jurejurando accepit a Patre Sacerdotium juxta ordinem Melchisedech, non animalium immolando sacrificium, juxta Aaronis Sacerdotium, sed semetipsum offerendo Patri hostiam voluntariam in ara Crucis, ut nobiscum (*Pater*) reconciliaretur. Eumdem autem Pontificatum, quem ipse a Patre accepit eo quod morti se tradiderit in cruce pro iis, quos

նեաց արեամբ իւրով, շնորհեաց աշակերտաց իւրոց 'ի ժամանակի համբառնալոյն յերկինս ըստ աւետարանին Ղուկայ, թէ "Եդ ձեռս 'ի վերայ նոցա, և օրհնեաց զնոսա. և ապա ինքն, ասէ, վերանայր յերկինս,,: Սոյն օրինակ պահանջելով և 'ի ծնողացն, թէ որպէս ես ոչ հեշտութեամբ այլ չարչարանօք և մահուամբ ընկալայ զքահանայութիւն 'ի վերայ ազգի մարդկան, և դուք նմանապէս մահուչափ նահատակեցարուք 'ի վերայ ուխտարաց հօտի իմոյ, զոր ստացայ արեամբ իմով: Որք և արարին ըստ հրամանին, մեռանելով 'ի վերայ ժողովրդեանն' որ հաւատացաւ նոցա 'ի տեառնէ: Եւ յորժամ հանդերձեալ էին առաքեալքն 'ի Տէրն ելանել յաշխարհէ, ընտրէին 'ի հաւատացելոց անտի արս երկիւղածս և իմաստունս, և կացուցանէին փոխանակ իւրեանց' գլուխ ժողովրդեանն 'ի քաղաքս և 'ի գաւառս. զորս և եպիսկոպոսս անուանեցին, որ թարգմանի տեսուչ: Արդ թէ ուստի սկսաւ, ասացաք:

Պարտ է գիտել և զայն' թէ յաղագս որոյ պատճառի եդաւ 'ի Տէրն և յառաքելոց նորա այս գործ եպիսկոպոսութեան. յայտ է թէ վասն լինելոյ գլուխ և հրամանատար քահանայից և ժողովրդոց, և որպէս զդէտ' աննիրհ աչօք մտացն նայել 'ի վերայ ամենեցուն, զթիւրեալսն ուղղել, և զուղիղսն հաստատուն պահել յուղղութեան: Եւ թէ զինչ հրամայեցաւ եպիսկոպոսին լինել, և կամ զինչ առնել, զայս Պաւղոս յայտ առնէ առ Տիմոթէոս գրելովն, թէ "Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել որպէս Աստուծոյ տնտեսի, հեզ, ցած, պարկեշտ, հիւրասէր, բարեսէր, արդար, սուրբ, ժուժկալ, մի արծաթասէր, մի կռուող, մի հարկանող, այլ հանդարտ,, և այլն ևս:

Անարատ ասելովն, յամենայն արատոյ' որ ըստ հոգւոյ և մարմնոյ իցեն' մաքուր լինել հրամայէ: Իսկ որպէս Աստուծոյ տնտեսի' զայս յայտ առնէ, զի թէ մարդիկ նիւթական գոյից իւրեանց տնտես զանարատսն, ասէ, ընտրեն լինել, այս ինքն' որ ոչ գողասցի աւազակապէս և ոչ հեղգասցէ 'ի խնամ տանելոյ գոյիցն և 'ի պահպանութէ, քանի՞ ևս արժան

proprio sanguine acquisivit, discipulis suis donavit eo tempore quando ascendit in coelum, juxta Evangelium Lucae: *Positis manibus super eos, benedixit eos, et ipse* postea, ut dicit, *elevatus est in coelum* [91]: eos quoque hoc pacto obligans: Quemadmodum ego non deliciis affluens, sed crucem sustinens ac mortem, Sacerdotium accepi super genus humanum; ita et vobis ad mortem usque certandum est propter oves ovilis mei quas meo sanguine acquisivi. Quod praeceptum impleverunt discipuli morientes pro populo sibi a Domino commisso. Egressuri demum Apostoli Christi de mundo eligebant ex fidelibus viros timoratos ac sapientes, eosque pro seipsis ponebant populorum Rectores in civitatibus et provinciis, *Episcopos* eos appellando, quod nomen *Inspectores* vertitur. Haec de eo unde originem duxerit, a nobis dicta sunt.

Cognoscendum etiam istud; qua de causa a Christo et ab ejus Apostolis constitutum fuerit hoc Episcopatûs officium. Hac de causa nimirum, ut praesint praecipiantque Sacerdotibus ac populis, et, speculatoris instar, vigili mentis oculo in omnes intueantur, errantes dirigant, et eos, qui recte incedunt, firmiores in ipso itinere reddant.

At quidnam jubentur esse Episcopi, quidve facere? Id Paulus declarat ad Timotheum scribens: *Oportet Episcopum immaculatum esse, sicut Dei dispensatorem, mitem, humilem, honestum, hospitalem, pium, justum, sanctum, continentem, non argenti cupidum, non litigiosum, non percussorem, sed tranquillum*, et alia quoque [92]. *Immaculatum* dicens, jubet, eum a quacumque sive animae sive corporis macula esse immunem. Per illud autem *sicut Dei dispensatorem* ostendit, quod si homines materialium bonorum immaculatum eligunt dispensatorem, qui nempe furando non defraudet, nec piger sit in curandis servandisque bonis; quanto magis oportet immaculatos esse ac solertes et sagaces dispensatores domus

է անարատութիւն և արիութիւն, և զգուշութեն ունել՝ տանն իւր անսասանաց, որ է եկեղեցի տունը. ոչ զինուորականս տանել զեկեղեցւոյ, այլ զհոգիս մարդկան՝ որք շինին տաճար իւր կենդանւոյ, զորս պարտ է՝ որչափ զօրութիւն իցէ իւր ընտանեսն՝ անխախտելի պահել զշինուածս մեծագնեայ տաճարացն, և ոչ տալ գողանալ սատանայի խաբով պղերգութեամբ 'ի հոգևոր զանձուց անտի, ոչ զիւր և ոչ յորոց զորդտեսութեան ունի գործ. տացէ նոցին որ ըստ օրէ և զբաժինն կերակուր 'ի ժամու, ըստ աւետարանական հրամանին:

Հեզ, ցած, պարկեշտ. հեզութեամբ յուշ առնէ նմանող լինել Մովսիսի և Դաւթի, որք 'ի հնումն էին հովիւք ժողովրդեանն Իսրայելի, թէ նոյնպէս պարտ է և նորոց հովուացս հեզութեամբ և հանդարտութեամբ հովուել զժողովուրդս, որպէս և հովիւք զհօտս, և ոչ ձոխութեամբ և սաստկութեամբ ըստ աշխարհի իշխանաց: Իսկ ասելովն՝ թէ ցած, զխոնարհութիւն ուսուցանէ. զի անդէպ է եպիսկոպոսին՝ հպարտութեամբ և գոռոզութեամբ լինել առ հնազանդեալ ժողովուրդսն, որպէս զգործակալս բռնաւորաց, այլ հեզութեամբ և խոնարհութեամբ բերել առ ամենեսեան: Որպէս և Տէրն յայտնապէս զինքն տայ օրինակ. "Ուսարուք յինէն, ասէ, զի հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ": Նա դարձեալ՝ ցուցանելով զօր 'ի խոնարհութեանն օգուտն, և զվնաս 'ի հպարտութեանն վնասն, ասէ. "Ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեսցի, և որ խոնարհեցուցանէ՝ բարձրասցի": Նա Պաւղոս զգուշացուցանելով զՏիմոթէոս՝ զի մի զանկատարսն հոգևոր և մարմնաւոր հասակաւ վերակացուսցէ յաստիճան եպիսկոպոսութեան, ասէ. "Մի նորատունկ, զի մի հպարտացեալ 'ի դատաստան անկցի սատանայի": Քանզի սատանայ ընդդէմ արարչին իւր հպարտացեալ, և վասն այնորիկ անկաւ յերկնից, և պարտական է յաւիտենական դատաստանացն, և մշտնջենաւոր տանջանացն: Եւ որոյ հրամայէ՝ թէ ցած, զի մի նորին ախտիւն ըմբռնեալք՝ նորայն դատաստանի և պատժոց կցորդ ք եղիցին:

Dei, quae est Ecclesia sancta? Non loquor de materiali Ecclesia; verum de hominum animabus, quae in templum Dei vivi aedificantur, quibus servare oportet, quantum a Dei oeconomo fieri potest, inconcussum aedificium templorum, ubi Deus habitat, non sinentes diabolum, ob sui desidiam, furari de illo spirituali thesauro; neque suum, neque illorum, circa quos oeconomiae ministerium exercetur; quin immo, juxta Dei praeceptum det ipsis quotidie statis horis etiam spirituale subsidium. *Mitem*, *humilem*, *honestum*. *Mitem* dicens, monet similem esse Moysi et David, qui in veteri lege pastores erant populi Israel; ideoque pariter oportet, sicuti pastores gregem, populum pascere, non autem auctoritate illâ ac vi, quam principes saeculares exercere solent. At dicens *humilem* humilitatem commonstrat. Non enim decet Episcopum elate ac superbe sese habere erga populum subjectum, sicuti tyrannorum administri; sed mansuetudine, atque humilitate erga omnes, quemadmodum et Christus in hoc seipsum praebet exemplum: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* [93]. Atque insuper humilitatis emolumentum et superbiae damnum ostendens, ait: *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* [94]. Et Paulus Timotheum admonens, ne ad Episcopale gradum ascendere sinat imperfectos spiritualis atque corporalis aetatis, inquit: *Non neophytum, ne in superbiam elatus in judicium incidat diaboli* [95]. Diabolus enim contra Deum suum elatus propterea de coelo corruit, atque aeternae sententiae sempiternis cruciatibus fuit obnoxius. Et ideo humilem esse praecipit, ne eodem vitio inquinatus judicii quoque ac supplicii cum ipso particeps sit.

Պարկեշտ. պարկեշտն անուն մի է, բայց սա ա-
մենայն շարժմանց հոգւոյ և մարմնոյ պատշաճեալ
բերի պարկեշտութիւնն. 'ի բանս՝ մի շատախօս լի-
նել, 'ի կերակուրս և յըմպելիս և 'ի զգեստս՝ մի աշ-
խարհօրէն բերիլ, այլ ըստ նոցա նմանութեան որոց
խաչեալ է աշխարհ: Նա և յընթացս ճանապարհի՝
ոչ երևելի և կազմեալ երիվարօք, և կամ կիտիշօք
ամբարձեալ եղիցին 'ի բարձրն կոյս, այլ վասն ըզ-
տկարացեալն մարմինն միայն բառնալոյ՝ ըստ պատշա-
հելոյ կրօղին: Նաև ոչ սրընթաց ձիովք շահատա-
կել, և շամբք և բազէիւք որսականօք բերիլ տա-
րէհվայրիս և թաւուտս, որպէս լսեմք զոմանց թէ
իցեն: Որ այնքան պատշաճի այսմ ձևոյ ունողաց
այս գործ, որպէս թէ զգլխակ կարմիր դիցէ 'ի գլուխ
կրօնաւորն փոխանակ քուսիթայի [9], և զգեստ բե-
հեզեայ՝ ընդ ասուոյ և այծեաց: Նաև կերակուրքն
և ըմպելիքն՝ ոչ յաճախութեամբ և անկարգութեամբ, այլ
պարկեշտութեամբ և չափաւորութեամբ եղիցին ըստ ա͞ծա-
շունչ գրոց խրատու: Նաև բանք բերանոյն՝ մի ան-
միտաբար խեղկատակութեամբ, կամ աշխարհօրէն զա-
ռակս կամ զանկածութիւնս 'ի լեզուն յեղլեալ՝
անարգել զոք, այլ բղխեսցէ սրտիւն զբանն բարի՝
ըստ մարգարէին. 'ի յօգուտ և 'ի շնորհս լինել լսո-
ղաց՝ ըստ առաքելոյ, և մի 'ի ծ͞ս և 'ի սաղտկու-
թիւն, և 'ի պատճառս ազարտելոյ զառաքելականն
աշտիճանն:

Հիւրասէր՝ ըստ Աբրահամու և Ղովտայ, և այ-
լոց նահապետացն, որք այնչափ գտան հիւրասիրու-
թեամբն հաճոյք ա͞յ, մինչ զի և զա͞ծ հանդերձ հրեշտա-
կօք ընկալան և պատուասիրեցին: Նաև ոչ ասէ հիւր-
ընկալ, այլ հիւրասէր. քանզի հիւրընկալութիւն՝
է երբեմն զի 'ի հարկաւոր ինչ պատճառէ լինիցի,
կամ 'ի բռնութէ, կամ 'ի պատուոյ երևոյց, կամ
զովութիւն և փառս որսալոյ 'ի պատուասիրելոցն.
իսկ սիրով ընդունելութիւնն՝ յայտնանէ յամենե-
ցունց ազատ է, որով և խնդութեամբ ընդունի զեկեալ
հիւրսն, և ոչ տրտմութեամբ. և զուարթ ցուցանէ ըզ-
կերպարանս, և ոչ խոժոռ և թախծեալ դիմօք. և
ոչ դժգմնելով ինչ բարբառի բանս, այլ ուրախա-

Honestum: honesti nomen unum est, sed cunctis animae corporisque motibus convenit honestas: verbis, non blaterando; escis et potu et vestibus, non imitando amatores mundi, sed eos potius, quibus mundus crucifixus est. Sic et in itinere faciendo ne utantur, superbiae indulgentes, insignibus ornatisque equis aut mulis; sed tantum ut debile corpus sustineatur quocumque oporteat vehi. Neque, sicut de quibusdam fertur, velocibus equis succussantes incedant, aut canibus vel accipitre ad ferarum aviumque venationem pergant; tantum enim hujusmodi opus huic gradui convenit, ac si Monachus pro cucullo rubrum pileum in capite gestaret, atque byssinâ veste pro lanâ et cilicio uteretur. Cibi quoque et potus ne sint abundanter et inordinate, sed modeste et modice, juxta Sacrae Scripturae admonitionem. Similiter et verba ne proferantur ex ore stultis jocis vel saecularium ritu, vel in alterius pudorem seu abjectionem vilia proferendo contumeliose; sed bona verba ex corde eructentur, juxta Prophetam [96], ut *in profectum et gratiam audientibus sint,* juxta Apostolum [97], non autem in damnum ac taedium, gradûsque Apostolici vituperationem. *Hospitalem esse,* sicut Abraham, et Loth, ceterique Patriarchae, qui per hospitalitatem adeo placuerunt Deo, ut excipere mererentur cum Angelis etiam Deum, quem honorificaverunt. Non autem dicit *hospitum exceptorem,* sed *hospitum amatorem* [98], propterea quod hospitalitas interdum exercetur ob aliquam occasionem urgentem, vel ob violentiam aut dignitatem alicujus, vel ad obtinendam ab honoratis laudem et gloriam. At hospitalitas cum amore ab hisce omnibus immunis est, ideoque venientes hospites non in tristitia sed hilariter excipit, et laetum ac ridentem vultum cunctis ostendit, non autem trucem

րարս և խրախճանականս, որ յոյժ լաւագոյն է հիւրոցն, քան զկերակուրն ։ Վասն այսր պատճառի հրամայէ եպիսկոպոսաց և քահանայից, նա և ամենայն քրիստոնէից, ոչ միայն հիւրընկալ՝ այլ և հիւրասէրս լինել ։

Բարեսէր. և ո՞ր են բարիքն զորս հրամայէ սիրել, ոչ զկարծեցեալ բարիսն, որ են ախտաւոր բարիք մարմնականք կամ հոգեկանք և նիւթք աշխարհի, այլ նախ և առաջին զճշմարիտ բարին սիրել զած՝ որ է սկիզբն և աղբիւր բարութե ։ Երկրորդ՝ զպատուիրանս նորա, որ է բղխումն յաղբերէն բարեաց՝ յայ, ըստ Դաւթայ, թէ " Սիրեցի զպատուիրանս քո քան զամենայն ոսկի, և զտպազիոն ։ Երրորդ՝ զորս՝ ՚ի մարդկանէ լինին բարիք ։ Նաև զհակառակ բարւոյն զչարն, այս ինքն՝ զսատանայ և զորս ՚ի նմանէ սերմանեալ զմեղս, ատել և ՚ի բաց դառնալ, ըստ նորուն Դաւթայ՝ թէ " Զմեղս ատեցի և անարգեցի, և զօրէնս քո սիրեցի " ։ Նա և զչարասէրսն և զանդարձն ատել և ՚ի բաց դառնալ. յորոց յետ բազում անգամ խրատելոյն և ոչ դառնալոյն՝ հրաժարել հրամայէ տէրն, և համարել որպէս ըզհեթանոսս և զմաքսաւոր ։

Արդար. արդարութեան անուն մի է, բայց զամենայն պարունակէ յինքեան զմասունս բարեաց որ ունին զնա ։ Որպէս և արդարքն առաջինք՝ որք վկայեցան յայ՝ Յովբ, և Զաքարիա, և Յովսէփ, և այլ բազումք ։ Ըստ նոցին օրինակի պարտ է լինել, ասէ, եպիսկոպոսին արդար և ճշմարիտ առաջի այ և մարդկան, և արտաքոյ ստութե և անիրաւութե ՚ի բանս և ՚ի գործս ։

Սուրբ. առաջին սուրբ այն է՝ որ մաքուրն է յամենայն ախտից, որ պատերազմին ընդ ոգին, որ ոչ խոցուածս ընդունիցի ՚ի սկզբանն, և ոչ դեղոց կարօտանայցէ ։ Երկրորդ՝ սուրբ է, որ թէպէտ և հարկանիցի ինչ նետիւք բծից, ոչ առեալ մինչ ՚ի կատարումն, ոչ լինի ՚ի ներքոյ անկեալ թշնամոյն՝ միշտ խոցոտելոյ զոգին հեշտութեցն ախտից տեղի տուեալ, և երկրորդ բնութիւն զնոյն սովորութի առնելով, այլ մանաւանդ զանցեալ խոցուածսն բժըշ-

aut moestum, nec moleste ferens verba profert dura, sed laetitiae atque jucunditatis; quod prae cibis magis placet hospitibus. Quapropter Episcopis, ac Sacerdotibus, cunctisque Christianis non solum hospitales, verum et hospitum amatores esse praecipit. *Boni amantem.* Quaenam sunt bona, quae jubet amare? Haudquaquam ea, quae bona putantur, vitiis nimirum obnoxia, sive corporalia sive spiritualia, mundique negotia; sed in primis et ante omnia amare oportet primum verumque bonum, Deum, qui omnium bonorum initium et fons est; secundo amare illius praecepta, quae a Deo bonorum fonte emanant, juxta Davidicum illud: *Dilexi mandata tua super omne aurum et topazion* [99]; tertio eos, qui inter homines boni comperiuntur. At malum, quod bono adversatur, idest diabolum, et peccata, quae ab ipso seminantur, odisse oportet atque ab iis declinare, juxta eumdem David: *Iniquitatem odio habui et abominatus sum; legem autem tuam dilexi* [100]; odisse ac effugere eos quoque, qui malum diligunt, et impoenitentes, de quibus post multas admonitiones minime resipiscentibus mandat Dominus, ut fugiantur, ac veluti *ethnici et publicani* habeantur [101]. *Justum*: justitiae nomen unum est, at omnem boni speciem in se continet, qui illud possidet; quemadmodum priores justi, de quibus Deus ipse testatur, Job, et Zacharias, et Joseph, aliique multi. Juxta eorumdem exemplar Episcopus quoque debet, ait, esse justus et verax coram Deo et hominibus, et mendacii ac injustitiae expers in verbis et in operibus. *Sanctum:* primo sanctus est ille, qui est purgatus ab omni vitio, quod pugnat adversus spiritum; quippe qui nec ab initio vulneribus afficitur, neque medicamine indiget. Secundo ille est sanctus, qui etsi aliquo vulnere vitiorum jaculis afficiatur (non dico usque ad perpetrandum malum), inimico tamen semper spiritum percutienti non subjicitur voluptatibus indulgendo, ac vitiorum consuetudine alteram sibi naturam efficiendo; sed potius poenitentiae remediis

կեսցէ դեղովք ապաշխարութեան, և յառաջիկայիցն զինուք աղօթից և պահոց, և պահպանութ՟բ զգայարանացն զգուշանալ, ոչ վերստին խոցոտիլ սատանական նետիւքն. այլ այնքան առնել զնոսա, մինչ զի յիշատակ նոցին՝ ոչ հեշտութ՟ի, այլ տրտմութ՟ի բերել մտացն: Արդ որ յայսմ մասին է, յառաջնոյն կամ և յերկրորդիս, նա է սուրբ, և յայսմ առաքելական աստիճանի արժանաւոր: Իսկ որ ախտից յօժարութ՟բ տուեալ տեղի, և ոչ պատերազմի ընդ նոսա, այլ և խնամով թաքուցանէ յինքեան զխմորն չարութեան, և միշտ խոցեալ ոգւովն ոչ առեալ ըզխոցմանն պատճառս, այլ և սիրէ ևս, և ոչ բժշկել փութայ զխոցուածսն, այլև որ ըստ օրէ նորոգել զվէրսն, ոչ է և ոչ առ սուրբ այնպիսին, և ոչ ընտրութ՟ն ա՟յ կոչի սպասաւորել ա՟ծայնոցն, այլ խուրով ախտիւն շարժեալ, ըստ ներքնոյն ա՟յ՝ ձգի յայնոսիկ 'ի կորուստ անձին, և բազմաց:

Ժուժկալ. ժուժկալութիւն իբրև նիւթ և տեղի իմն է ամենայն առաքինութեանց. զի որ կրէ յինքեան զառ 'ի չարեաց ժուժկալութիւն, կրէ և զբովանդակ մասունս բարեաց. և որ ոչ ունի զսա, անհաստատ է յամենայն բարութիւնս: Ոչ ի թէպէտ և յօժարի 'ի բարիս և սկսանի, այլ ոչ կատարէ. որպէս այն՝ որ կամեցաւ առանց խորհելոյ շինել աշտարակ: Այլ ժուժկալութեան սահման՝ այս ինչ է: Զամենայնէ՝ յորոց օրէնք ա՟յ հրաժարեցուցանեն զմեզ, պարտ է ժուժկալ լինել. առաջին խորհրդոցն վատթարաց ոչ տալ տեղի առ միտսն, այլ ընդդէմ կալ ժուժկալութ՟բն, և հալածել 'ի սրտէն, զի մի և կատարումն հետևեսցի: Ո նոյն ժուժկալութիւն պարտ է և աչացն դնել պահապան, ոչ բռնադատել հեշտութ՟բն 'ի յարատ հայեցուածս, կամ 'ի չարակնութիւնս, այլ անարատապէս հայել յարարածս ա՟յ: Այլ ականջացն ոչ յօժարութեամբ ունկնդիր լինել վնասակարաց բանից, այլ օգտակարացն: Այլ լեզուոյ ոչ խօսել զայն ինչ բանս՝ որով արտաքինքն վարին, որ է անվայելուչ սրբոյ աստիճանին, այլ զպիտանին և զգովելին: Այլ սրտի ոչ բարկանալ տարապարտուց, այլ հեզ լինել. և

antiqua vulnera sanat, atque orationis et jejunii armis, unâ cum sensuum custodiâ imminentia praecavet, ne rursus vulneretur consuetis jaculis; quin immo tali ea prosequitur odio, ut eorumdem recordatio non laetitiam sed tristitiam afferat menti. Qui ergo sic se habet, in primo videlicet aut in secundo sanctitatis gradu, hic est sanctus, atque isto gradu apostolico dignus. At ille, qui libenter suis vitiis indulgens non solum adversus ea non pugnat, sed et malitiae fermentum in semetipso sedulo abscondit, et semper in anima sauciatus non declinat a plagae causa, quin immo eam amat, et potiusquam vulneris curationem quaerat, de die in diem illud renovat; iste neque est, neque appellatur sanctus, neque per Dei electionem vocatus est ad divinis inserviendum, sed a propriis vitiis, Deo sic permittente, fertur in ea ad perditionem animae suae necnon plurimorum. *Continentem:* est continentia veluti materia et sedes omnium virtutum. Nam, qui in semetipso continentiam adversus malum habet, omnia quoque boni elementa possidet; qui vero eâ caret, inconstans est in quolibet bono. Quamquam enim ad bonum aliquod inclinetur, atque exordiatur, haud tamen perficiet; illius instar, qui, *non prius cogitans, voluit turrim aedificare* [102]. Id autem sibi vult Continentia: ab omnibus, quae Dei lex nobis prohibet, abstineri, et primum quidem pravis cogitationibus minime dare locum in mente, sed per abstinentiam iis adversari, easque a corde depellere, ne forte opere adimpleantur. Eadem continentia ponenda est custos et oculis, ne a voluptate ferantur ad concupiscendas inhoneste vel invide, potiusquam mundo obtutu, Dei creaturas; item et auribus, ne libenter audiant verba exitiosa, sed utilia; sic et linguae, ne proferat sermones quibus utuntur profani, id enim Episcopalem ordinem [103] dedecet, sed opportuna loquatur, dignaque

ձեռաց ոչ յանիրաւի զոք հարկանել, այլ վաստակել զաւրիս, և յաղօթս ամբառնալ. և բերանոյ ոչ մերձենալ տարաժամ 'ի կերակուրս, այլ պահօք դաստիարակիլ. և ոտից ոչ ընթանալ 'ի շաւիղս գայթագղութեան ոգւոց, այլ 'ի Ճանապարհս արդարութեան: Եւ ոչ և միոյ անդամոյ թոյլ տալ ծուծկալութին, որ ունի զնա, շարժել 'ի վատթարագոյնն: Արդ այսոքիկ և որ սոցին նման է ծուծկալութեան գործ:

Ո՛չ արծաթասէր. արծաթսիրութիւն, զոր մայր ասէ Պաւղոս ամենայն չարեաց, թէպէտ և ամենայն ումեք, և յամենայն գործս՝ յորում են մարդիկ՝ վնասակար է, առ թագաւորս, և դատաւորս, և իշխանս, և գործակալս, և առ ամենայն ոք որ յաշխարհի են, բայց առաւել առ հոգևոր առաջնորդութիւն: Քանզի առ աշխարհի իշխանութիւն՝ ըստ մարմնոյ տանէ վնաս ումեք, կամ անիրաւ դատելով, կամ զրկելով, կամ յափշտակելով, կամ զրպարտելով, կամ գողանալով, կամ սպանանելով, կամ որ յայսպիսեաց իցեն: Իսկ առ հոգևորս՝ այն զհոգիս վնասէ: Քանզի յայսմ ախտէ է զանարժանս յառաջ կոչել յամենայնոցն սպասաւորութիւն 'ի կարևոր կոչողացն և կոչեցելոցն, և զարժանաւորս յետս կացուցանել, զպիղծս իբրև զսուրբս, և զսուրբս իբրև զպիղծս վարկանելով: Եւ բերք են առ 'ի նմանէ խառնափնդորեալ կարգք յեկեղեցւոջ, որք խոտելիք են այս. զորոց Պաւղոս ասէ հոգւովն, թէ «Խոտեսցին այք ընտրեալ են արծաթով»: Սմա այսորիկ հրամայէ առաքեալ՝ վասն եպիսկոպոսաց, թէ մի արծաթասէր: Ո՛չ կռուող, մի հարկանող. քանզի թէ Քի՛ ես աշակերտ, մանաւանդ թէ փոխանակ, զհեզութեանն նորին ընկալ զօրինակ, որպէս հրամայէ աշակերտելոցն, թէ «Ուսարուք յինէն, զի հեզ եմ և խոնարհ», զորմէ և Եսայի ասէ՝ թէ ոչ աղաղակեսցէ և ոչ վիճեսցի: Եւ ինքն իսկ տէրն երանի տայ հեզոց, և խաղաղարարաց: Եւ զի ոչ ամենայնիւ նորա պարտ է լինել և հեզ առաջնորդին, այլ առ յանցաւորս ըդտասատն 'ի կիր արկանել. տայ և այնմ օրինակ. զի ա-

laude; et cordi, ne frustra irascatur, sed mansuetum sit; et manibus ne quemquam injuste percutiant, sed illae ad bonum peragendum adhibeantur, necnon in orationibus extollantur; et ori, ne intempestive ad cibum feratur, sed potius per jejunium exerceatur; et pedibus, ne in vias offensionis animarum, sed potius in vias justitiae ambulent; uno verbo nullum membrum sine continentiâ relinquatur, ne ferri possit ad mala. Haec itaque, hisque similia sunt continentiae opera. *Non argenti cupidum.* Amor argenti, quem Paulus omnium malorum matrem appellat, etsi unicuique et in cunctis hominum operibus sit noxius; imperantibus, et judicibus, et principibus, et ministrantibus, ac universis demum, qui sunt in mundo; attamen multo magis Superioribus spiritualibus. Nam in principibus mundi corporalia damna subditis infert sive injuste judicando, sive exspoliando, aut diripiendo, aut calumniando, aut furando, aut interficiendo, aut alia hujusmodi peragendo; in Spiritualibus autem, animae nocet, quia hujus vitii est exaltare indignum ad divinorum administrationem cum detrimento vocantis et vocati, dignos deserendo atque immundum sicuti sanctum, et sanctum sicut immundum existimando. Et ideo in Ecclesia innumerae sunt ordinis perturbationes Deo odibiles, de quibus inquit David in Spiritu: *Excludantur ii, qui probati sunt argento*[104]. Quapropter Episcopos jubet Apostolus non esse *argenti cupidos, non litigiosos, non percussores;* nam si Christi discipulus es, immo vices gerens, accipe illius humilitatis exemplum, quemadmodum ad suum discipulatum venientibus praecipit: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis*[105]; de quo et Isaias dicit: *Non contendet, non clamabit*[106]; et ipsemet Dominus humilibus et pacificis beatitudinem largitur[107]. Et quoniam Superior non debet esse omnino parcens

ւեալ խոստովանն և եհան զվաճառականսն 'ի տաճա-րէն։ Եւ այն զի չուանեաւ, և ոչ 'ի կարծր նիւթոց, խրատէ զառաջնորդս ոչ զդառնութիւն միայն 'ի կիր արկանել առ յանցաւորս, այլ և քաղցրութիւն և ներողութիւն ունել 'ի սաստելն. վասն որոյ յաւելու ասել, թէ « Մալ հանդարտ »։ Եւ զհանդարտութեն չափ՝ տէրունականն ուսուցանէ խրատ, որ ոչ միայն զինքն, այլ և զդիմակն հանդարտ ասէ։ Զի յետ միոյ դիմաց ապտակին՝ զերկրորդն մատուցանել հրամայէ առաջի անիրաւին. որով թէ և քան զգազանս խստագոյն իցէ, քան զոչխարս հանդարտագոյն լինիցի։ Եւ ինքն Տէրն ոչ աղաղակէր, և ոչ վիճաբանէր, այլ որպէս զոչխար 'ի սպանդ վարիւր ըստ Եսայեայ. զնոյն նմանութիւն պարտ է և առաջնորդաց եկեղեցւոյ բերել յինքեանս, բայց ոչ առ ամենայն ոք, և ոչ յամենայն ժամանակի։ Քանզի յիւրոյ անձինն արհամարհութիւն՝ որ յանիրաւաց, բարւոք է հանդարտութիւն, և վարձուց արժանաւոր. իսկ յորժամ զԱծային պատուիրանս տեսանէ արհամարհեալ յանզգամաց, առ այնպիսիսն ոչ զհանդարտութիւն՝ այլ զբարկութիւն 'ի կիր արկանել արժան է, ըստ բարւոյ նախանձուն Եղիայի վառելով։ Որպէս և տէրն յորժամ առ ինքն զնախատանացն ձգէին բանս՝ դիւահար կոչելով, ներելով տայր զպատասխանին, ասելով՝ թէ « Ես դև ոչ դոյ »։ Իսկ յորժամ առ հայր և հադին, ցասնոյր և վրէժխնդիր լինէր. այս ինքն՝ յորժամ նոքա որք զգործսն սատանայի գործէին՝ հայր կոչէին զԱծ, ասէր. « Դուք 'ի հօրէ սատանայէ էք ». և յորժամ զգործս հոգւոյն Բէեղզեբուղայ իշխանին դիւաց տային, ասէր. թէ « Ամենայն որ ասէ բան զորդւոյ մարդոյ՝ թողցի նմա, բայց որ զհոգւոյն սուրբ հայհոյէ, մի թողցի նմա »։ Այսոքիկ և սոյնպիսիքս են բարւոք և ըստ կամացն Այ, երբեմն հանդարտութե, և երբեմն ոչ հանդարտութեան օրինակք. զոր առաքեալ հրամայէ ունել եպիսկոպոսին։

Յաւելու և զայս. « Մի երակացու, ասէ, լինել բանին վարդապետութե ». այսինքն՝ ուսանել և դիտել և

et placidus, sed cum delinquentibus objurgationem adhibere, hujus quoque praebet exemplum Dominus ipse, quum, acceptis flagellis, ejecit de templo negotiatores. Quod autem de funiculis, non de solidis rebus, contextum erat flagellum, hoc admonet Superiores, in delinquentium objurgatione non esse adhibendam solummodo amaritudinem, sed et suavitatem et indulgentiam. Quamobrem addit (*Apostolus*) dicens: *Sed tranquillum.* Tranquillitatis autem modum admonitio dominica nos docet, ut scilicet placidum reddat non solum objurgantem, sed et adversarium. Acceptâ enim alapâ, porrigendam jubet et alteram maxillam inique percutienti [108]. Hoc pacto etiamsi belluis fuerit saevior, agno placidior fiet; idemque Christus non clamabat, sed *quasi agnus* ibat ad occisionem, secundum Isaiam [109]. Eamdem similitudinem debent ferre in semetipsis etiam Rectores Ecclesiae; at non eoram omnibus, nec omni tempore. Nam in contemptu sui, quod ab injustis patitur, bonum est uti tranquillitate, resque est praemio digna. At quum despecta videat ab insipientibus divina mandata, tunc, ad imitationem laudabilis zeli Heliae, exardescendo oportet adhibere non tranquillitatem, sed iram. Quemadmodum et Dominus, quum ipse aspernaretur verbis atque obsessus a diabolo diceretur, parce respondebat illis, dicens: *Ego daemonium non habeo* [110]; verum quando ad Patrem et Spiritum Sanctum res attinebat, irascebatur, eorumque vindex fiebat: idest, quum ii, qui diaboli opera peragebant, Deum sibi vocabant Patrem, ajebat: *Vos ex Patre diabolo estis* [111]; et quum Beelzebub daemoniorum principi tribuebant opera Spiritûs, dicebat: *Quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: sed qui Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur ei* [112]. Haec hisque similia sunt, juxta voluntatem Dei, bona exempla aliquando tranquillitatis, aliquando irae; quas Episcopos habere jubet Apostolus. Addit et hoc: *Praeesse debet verborum doctrinae* [113], discere nimirum, et scire,

սպասաւորել ա̄ծային օրինացն քարոզութեան, և առաջին զայն ստանալ գործ, և ապա զնիւթականացն հոգաբարձութիւն. որպէս առաքեալքն արարին և ուսուցին: Քանզի ասէին. «Ոչ է պարտ մեզ թողուլ զբանն ա̄յ, և պաշտել զսեղանս»: Թէպէտ և սեղանն այն՝ աղքատաց էր սպասաւորութիւն, և ոչ անձանց, բայց զի զմարմինս կերակրել զաղքատաց՝ փոքր համարէին 'ի բարիս, քան զհոգիս աղքատացեալս 'ի բարեաց՝ հոգևորական կերակրովն, որ է բան վարդապետութեանն, նորին աղագաւ նիւթականին կերակրոց զստեփաննոսեանսն եդին սպասաւորել ժողովրդոցն. իսկ ինքեանք զբանն ա̄յ քարոզէին: Նոյն այս է՝ զոր հրամայէ եպիսկոպոսաց՝ «Վերակացու լինել բանին վարդապետութե̄, և զողջամիտսն մխիթարել», այս ինքն՝ որք ոչ ունիցին հիւանդութիւն հաւատոյ. որք զանթուն ընդունին զառաքելական, և զգործն ստանալ զառաքելոցն, որպէս եղեն հետևողք նոցին սուրբ հարքն առաջինք: Նա թէ որք զեպիսկոպոսութե̄ն ունիցին աստիճան՝ ոչ իցեն վարժեալք վարդապետական բանիւ, պարտ է նոցա յայնցանէ՝ որք կրթեցան յայս շնորհ ա̄ծային՝ մերձ առ ինքեանս ունել. զի տացեն ծառայակցացն յիւրաքանչիւր ժամու զբանին ա̄յ զկերակուրս:

Նա զհակառակորդսն կշտամբել: Երկու գործս դնէ բանին վարդապետութե̄ վերակացու լինելովն առաջնորդաց: Առաջին, զծառայակիցսն կերակրելով ըստ աւետարանական հրամանին. Երկրորդ, զթշնամիսն ճշմարտութե̄՝ որք հակառակին հաւատոյն բանի և օրինաց ա̄յ և աւանդութեց եկեղեցւոյ՝ ըմբերանել ա̄ծային գիտութե̄ն, զի մի զպարզամիտս 'ի ժողովրդոցն պատիր բանիւքն ձգեսցեն 'ի կորստեան իւրեանց խորխորատ. ըստ ընտանի գազանացն կրկին գործոյ, որք զվայրենի գազանսն հալածեն, և զհօտս հովուին պահեն արթնութե̄, որպէս կարգեցան: Որդ՝ որք զառաջինն ընկալան 'ի Ք̄է զգործ եպիսկոպոսութեան դասք առաքելոցն, այսպէս արարին ինքեանք, և ուսուցին հետևողաց իւրեանց նովին օրինակաւ վարել: Իսկ

et exercere divinae praedicationis leges; et primum quidem hoc agere, deinde materialem curam habere, quemadmodum Apostoli egerunt ac docuerunt. Dicebant enim : *Non est aequum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis*[114]; etsi ea mensa esset pauperum servitus, non sui. Sed quoniam alere pauperum corpora inferius bonum existimabant, quam animas de virtutibus esurientes alere spirituali cibo, qui est doctrinae verbum; ideo ad ministrandos populo materiales cibos Stephanum cum suis sociis posuere, ipsi autem verbum Dei praedicabant. Quapropter jubet esse Episcopos verborum doctrinae magistros, atque *mente sanos consolari*[115], eos nempe, qui in fide non sunt aegroti. Qui tenet Apostolicam cathedram, debet etiam Apostolorum opera adipisci; quemadmodum egerunt ipsorum successores, Sancti Patres priores; et qui habent Episcopale onus, et non sunt exercitati in doctrinae verbis, debent habere apud se quosdam in hac gratiâ divinâ exercitatos, ut omni tempore conservis praebeant escas verbi Dei. *Et eos qui contradicunt*, inquit, *arguere*. Duo imponit Superioribus, utpote verborum doctrinae magistris : primum alere conservos, juxta Evangelicum praeceptum; deinde veritatis hostes, qui fidei verbis, ac Dei legibus, Ecclesiaeque traditionibus resistunt, divinâ sapientiâ confutare, ne in eorum perditionis foveam cadere faciant suis mendacibus verbis simplices e populo; juxta domesticarum bestiarum officia, quae ad duo ordinantur, ad fugandas nimirum sylvestres belluas, atque ad pastoris gregem, fere ex instituto, vigilanter custodiendum. Ii sane, qui ministerium Episcopale primi a Christo acceperunt (coetus Apostolorum) ita fecerunt et docuerunt suos successores, ut post ejus exemplum incederent. At miserrimis hisce temporibus tantum ab eorum similitudinis bono absumus, ut nullum aliud opus causa Episcopatûs apud adipiscere volentes censeatur, nisi cumulare variis industriis bona a subditis, atque gloriam ab

յայժմուս թշուառական ժամանակի՝ այնքան հեռացաք 'ի բարւոյ նոցին նմանութենէ, մինչ զի ոչ այլ ինչ գործոյ պատճառ գիտել զեպիսկոպոսութիւնն, որք յօժարին ստանալ զնա, բայց միայն զանազան հնարիւք ինչս ժողովել 'ի հնազանդելոցն, և փառս որսալ 'ի փառաւորչաց. զոր անարգանս պարտ է ատել և ոչ փառս: Վասնզի ճշմարիտ փառք այն են, որ 'ի ձեռն բարեաց գործոց՝ անուանն այ լինիցի որք փառաւորութեան պատճառ, ըստ տեառն հրամանին, թէ “Տեսցեն զգործս ձեր բարիս, և փառաւոր արասցեն զհայր ձեր՝ որ յերկինս է”: Իսկ անձին առ 'ի մարդկանէ փառքն՝ ոչ միայն հակառակ են փառացն այ, ըստ ասելոյն 'ի տեառնէ զոմանց, թէ “Սիրեցին զփառս մարդկան՝ առաւել քան զփառս այ”, այլ և 'ի գովչացն առ երեսս՝ գորովեալք լինին իբրև զախտաւորս, յորժամ տեսանեն ցանկութեամբ զհետ ընթացեալ գովութեան և փառացն՝ որ 'ի նոցանէ:

Թողից ասել զևս դժնդակագոյնն այսր ժամանակի եպիսկոպոսաց գործ, զի և բազում անարգանաց և տուժից տանին յայլազգեաց, ոչ յազգային օրինացն՝ որպէս առաջին սուրբքն, զի այն երանութեան էր արժանաւոր, այլ վասն սնոտի փառացն յուսոյ. և զգերփեալսն 'ի հնազանդելոցն պէսպէս հնարիւք և բռնաւորութեամբ, զոր յեկեղեցւոյ պայծառութիւն և յաղքատաց պէտս հրամայեցաւ լինել, զայնոսիկ ժողովեն որպէս զմաքսաւոր, և բռնակալաց աշխարհի նուիրեն: Եւ ոչ թէ 'ի նոցանէ բռնադատելով զայն առնեն, քանզի սոյն իսկ յազգէս մերմէ սկսաւ այս գործ չարութեան, և ծանուցաւ այլազգեաց յաներկիւղից ոմանց և 'ի փառամոլից, որք մի 'ի միոյ վերայ յառնելով՝ տակաւին աճեցուցանեն զկապալս 'ի վերայ եկեղեցւոյ Այի, որպէս զտունս բաժից, կամ զներկոցաց. որոց մեղաց չիք թողութիւն, ըստ առ 'ի յամծ մեղուցելոյն: Որ ոչ միայն քահանայապետութեան չեն արժանի՝ որ զայս դաժան գործ սկիզբն արարին մուծանել յեկեղեցի, և կամ ախորժին՝ որք 'ի հայրապետացն ընկեցեալք յաթոռոյ վասն հոգևոր

adulatoribus obtinere; quod contemptus appellandus est, et non gloria. Vera enim gloria ea est, ut quis bonis operibus causa efficiatur glorificationis nominis Dei, juxta divinum praeceptum: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est* [116]. At hominum gloria erga propriam personam, non solum contraria est Dei gloriae, juxta illud quod de quibusdam Dominus dixit: *Dilexerunt gloriam hominum, magis quam gloriam Dei* [117]; sed etiam ab ipsis laudantibus coram vituperantur, utpote vitiosi, quum eos videant laudem et gloriam, quae ab ipsis est, anxie desiderare.

Missum faciam opus vel etiam pejus hujusce temporis Episcoporum, qui plures contemptus, et indictiones [118] ab Infidelibus sustinent, non propter leges divinas, quemadmodum primi Sancti; illud enim erat beatitudine dignum; sed propter inanis gloriae spem: et quaecumque a subditis fraude ac tyrannide eripiunt, quae ad Ecclesiae fulgorem, et ad pauperum necessitates ordinata erant, ea publicanorum more congesta mundi tyrannis largiuntur. Neque ab ipsis coacti id faciunt; hoc siquidem improbitatis opus a quibusdam Infidelibus praegustatum, initium sumpsit ab hominibus absque pietate, et ambitiosis nostrae Gentis, qui sese invicem supplantantes vectigalia multiplicant super Ecclesiam Christi, veluti super domum portorii, vel officinam fullonum; de quibus peccatis non datur remissio, utpote in Deum perpetrata. Qui autem hoc malum opus in Ecclesiam invexerunt, vel qui a Patriarchis ob spiritualem causam a sede projecti, Infidelium vi, atque tributorum augmento Episcopalem cathedram rursus arripere studuerunt, non solum Sacerdotio, sed vel ipsâ fide

պատճառի, այլազգեաց բռնաւորութեամբ և յաւելուածով կապալացն՝ դարձեալ փութան յափշտակել զեպիսկոպոսութիւնն, այլ և ոչ քրիստոնէութեան հաւատոյ և կարգի, և ոչ օրինաւոր քահանայական թաղման և սրբոյ պատարագին յիշատակի ։

Զինչ է ասել և զմօրէն այսոցիկ չարեաց՝ ըզյայտնապէս հակառակացն ճշմարտութե, և սրբոյ աթոռոյ Լուսաւորչին, որք ինքնաշարժ ախտիւք և բռնակալաց աշխարհի հրամանօք, զանձինս իւրեանց յայս աստիճան հոգևոր բարձրութե ձգեն, և ոչ ընտրութեամբ Այ և Աստուածայնոց արանց համօրէն ազգիս, որպէս օրէնն պահանջէ, որով բուռն նեխութեան և ապականութե անդամոց Ք՝նի լինին պատճառ ։ Զի թէ 'ի գլուխն Ահարոնի իջանէն շնորհք հոգւոյն սրբոյ՝ որ է հայրապետութիւնն, և 'ի գլխոյն 'ի մօրուսն՝ յեպիսկոպոսութիւն, և 'ի մօրուացն 'ի գրապանակսն՝ որ է քահանայութիւնն, և 'ի գրապանացն 'ի զգեստն՝ որք են ժողովրդեանն դասք, և արդ՝ զո՞ր արդեօք եւս շնորհաց ունիցին, որք յահարոնեանն գլխոյ օտարացեալք են, և ընդ Դաթանայ և Աբիրոնի, որք հակառակ կացին մեծին Մովսիսի և Ահարոնի, յօդեալք իցեն գործով ։ Կամ եթէ զոր կամակորութեամբն մերկացան՝ բաժանեալք և որոշեալք 'ի շնորհաց, զիա՞րդ կարիցեն զինքեանց կորուսեալն այլոց ընձեռել ։

Որք յաղագս սորին և այսր իրի յանդգնութեան 'ի ժամանակս Տեառն մերոյ և եղբօր Գրիգորիսի կաթուղիկոսի սրբոյ, 'ի սուրբ լեառնն՝ մեծաւ սիւնհոդոսիւ սուրբ և առաքինեաց արանց ազգիս Հայոց ժողովով աւելի քան զերկու հազար և զհինգհարիւր անձանց, եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, հարց վանականաց, և միանձանց սրբոյ լերինն, նզովեալ հերքեցան յեկեղեցւոյ Ք՝նի, և սրով բանին Այ հատեալ 'ի բաց ընկեցան՝ որպէս զնեխեալ և զփըտեալ անդամ յառողջ մարմնոյ եկեղեցւոյ, անէծս ցաւագինս կուտեալ 'ի գլուխ նոցա ։ Որոց ոչ եկեալ 'ի միտս, և ոչ զգացեալ զմահացու ցաւս հոգւոց՝ առնլով զդեղ կենաց 'ի դեղատուէ իմաստնոյ, և

et professione Christianâ, atque Canonicâ Sacerdotali sepulturâ, et in Sacrificio sancto recordatione indigni sunt.

Quid vero dicam de matre horum malorum? de iis nimirum, qui palam sunt veritatis ac sanctae Illuminatoris Sedis impugnatores; qui suo vitio ac tyrannorum mundi decreto moti ad hoc munus spirituale sese erigunt, haudquaquam per electionem Dei, ac Dei virorum totius nostrae Gentis, quemadmodum lex jubet; quo pacto causa multiplicis putredinis corruptionisque Christi membris efficiuntur. Enim vero si *in capite Aaron* gratiae Spiritûs Sancti descendunt, quae sunt Patriarchatus; et ex capite postea *in barbam*, quae est Episcopatus; atque ex barba *in oram vestimenti*, quae est Sacerdotium; ac ex ora vestimenti *in vestem* ipsam, quae est populi congregatio [119]; quodnam habebunt gratiae oleum ii, qui ab Aaronis capite sunt sejuncti, atque operibus consociantur Datan et Abiron contra magnum Moysen et Aaron disceptantium? aut quomodo, qui suâ perversitate sunt a gratiâ semoti, illud dare poterunt, quod ipsi amiserunt?

Hinc factum est, quod propter hanc ipsam illorum arrogantiam tempore Domini nostri Sanctique fratris Gregorii Catholici in magnam Synodum congregati sunt plus quingenti supra duo millia, Episcopi, Doctores, et monasteriorum Patres, atque sancti Montis Coenobitae, viri virtutibus praediti et sapientes Haicanae nationis; illosque ab Ecclesia Christi anathemate depulerunt, et gladio verbi Dei abscissos, utpote putrida membra, ab integris Ecclesiae membris projecerunt, congerentes super caput eorum tristes maledictiones [120]. Qui nequaquam resipiscentes, nec lethalem spiritûs dolorem sentientes, neque vitae pharmacum de manibus sapienter propinantis

բժշկել զզջմամբ և ապաշխարութեամբ 'ի մահահամբոյր պատուհասէն, այլ հանգոյն իժի և քարբի խցեալ զլսելիս ածային բանին, դեռ ևս յամառեալ բորբոքին 'ի նոյն չարութե· արբեալ և յիմարեալ փառամոլ ախտիւ՝ իբրև զգազանս կատաղիս ոչ դադարեն մուծանել զխռովութիւն յառագաստ խաղաղութեան երկնաւոր հարսնարանին փեսայացեալ բանին, զոր արեամբն գնեալ ազատեաց 'ի չար մշակութեց բանսարկուին։ Որոց արիւն 'ի գլուխ իւրեանց եղիցի, և վրէժ չարութեան գործոց նոցին յանձինս իւրեանց լիցի։

Այլ դուք՝ որք ճշմարտութեանն էք ջատագովք, և 'ի նոյն՝ բարեաց հետևողք, աղաչեմք՝ պատրաստ լերուք ամենայնիւ 'ի գործ հոգևոր հովուութեան, զոր ընկալայք 'ի ճշմարիտ հովուապետէն, ամենայն զգայարանօք ըստ վերոգրեալ սահմանիդ և ըստ կանոնական խրատու սուրբ առաքելոցն, և նոցին հետևողաց։ Որպէս զի համարձակութբ և պարգերես կացջիք առաջի աւանդողին ձեզ զտաղանդպատուիրանին, տալով զհամար շահիցն նման կրկնապատիկ յաւելուածով։ Յորժամ լսիցէք զբարբառն երանաւէտ, եթէ "Ծառայ բարի և հաւատարիմ, որով 'ի սակաւուդ հաւատարիմ ես, 'ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ, մուտ յուրախութիւն տեառն քոյ"։ Որում և մեզ լիցի աղօթիւք ձեր հանդիպել 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր։

sumentes, ut mortifero mederentur supplicio Contritione ac Poenitentiâ; sed aspidi similes ac basilisco, obturantes ad divina verba aures suas eâdem malitiâ exaestuant pervicaces, ebrii atque phrenetici superbiae vitio, non cessant, sicuti ferocia animalia, disseminare perturbationem in thalamo tranquillitatis coelestis nuptiarum domus divini Sponsi, quem (*thalamum*) suo sanguine redemptum a mala diaboli servitute exemit. Illiusmodi vero hominum sanguis in capita propria erit, et ultio malorum operum suorum in eosdem ipsos congeretur.

At vos, qui veritatis defensores ac bonorum sectatores estis, oramus, ut solliciti omnino sitis in Pastoralis muneris, quod a vero Pastorum Capite accepistis, spiritualibus operibus, cum omni sensu, juxta verba, quae antea scripta sunt, et juxta canonicas sanctorum Apostolorum eorumque Successorum admonitiones; ut libere nec rubore offusi stetis coram Eo, qui mandatorum talentum vobis tradidit, duplum augmentum in lucri redditione Ei offerentes, atque felix verbum beatificum ab eo audiatis: *Serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui* [121]. Quae Nobis etiam vestris precibus sortiri concedatur in Christo Jesu Domino nostro.

ԱՌ ԴԱՍՍ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ։

ԴԱՐՁՈՒՍՑՈՒՔ այսուհետև զկարգ բանիս առ դասս քահանայից, որք աշտիճանաւ երկրորդ էք եպիսկոպոսաց, և կարգեալ էք քահանայական գործառնութեամբ՝ նուիրել զամենայն հոգիս այ, ծնանելով զամենեսեան մկրտութեամբ սուրբ աւազանաւն յորդեգրութիւն հօրն երկնաւորի, և 'ի ժառանգակցութիւն Քրիստոսի այ, և մեղսաքաւիչ մարմնոյ և արեանն տեառն բաշխմամբ կերակրել զհոգիս նոցա յանմահութիւն։

Դուք արդ՝ աղաչեմ զամենեսեան սիրովն Քրիստոսի, բանալ զաչս մտաց և զարթնուլ 'ի մահահրաւէր թմբրութենէ կենցաղոյս, և ճանաչել զզօրութիւն երկնային գործոյդ՝ յորս հրաւիրեալ կոչեցայք, որև հրեշտակական գերաշխարհիկ զօրութեցն է գեր 'ի վերոյ այս աշտիճան, որք անարատութբ և սրբութեամբ պաշտեն զսա։ Դուք որովհետև արժանի եղէք յերկնայինն գործ մատուցանել զանձինս, մի և մի իւիք պատճառս տայք արատոյ անկանել 'ի պաշտօնդ ձեր, ըստ առաքելոյն խրատու. այլ արիաբար և յօժարամիտ սրտիւ առանց ծուլութե զկանոնեալ սահմանս աղօթից սուրբ հարցն անթերի կատարեցէք, ըստ իւրաքանչիւր ժամու։ Դուք մաքուր հոգւով, և սուրբ սրտիւ, և անարատ հաւատով, և մեծաւ յուսով, և պարզ մտօք, և կատարեալ սիրով, ահիւ և դողութեամբ սպասաւորեցէք ածային խորհրդոյն, և մի երբէք ջուր ընդ խոզովակ անցանէք անմտաբար ընդ խորհրդական բանս աղօթիցն՝ զոր մատուցանէք. եթէ սաղմոսերգութիւնք են, և եթէ ընթերցումն սուրբ գրոց, եթէ պաշտօներգութիւն, և եթէ քահանայական աղօթք սրբոյ պատարագին, և այլոց կարգադրեալ կանոնից. այլ յոյժ մտաւորաբար, և թէ գոյ հնար՝ արտասուօք, և մեծաւ երկեղիւ, որպէս թէ դուք նորոգապէս բղխէք զնոսա 'ի սրտէ և 'ի մտաց ձերոց։ Զի ամենեքեան խնդրուածք են առ ած,

Convertamur exinde verborum nostrorum ordinem ad vos, o Sacerdotes, qui alterum tenetis post Episcopos gradum, quique per Sacerdotale ministerium ordinamini, ut offeratis Deo omnes filios per sancti Fontis ablutionem, unumquemque generando coelestis Patris adoptioni, atque Christi Dei haereditati, nec non ipsorum animos immortalitati alendo per Dominici corporis et sanguinis expiatorii distributionem. Oro igitur vos omnes per charitatem Christi, ut mentis oculos aperiatis, utque exsurgatis a mortali hujusce saeculi sopore, ut demum virtutem agnoscatis muneris vestri coelestis, ad quod vocatione vocati estis. Equidem supermundanas angelicas virtutes gradus hic excedit penes eos, qui puritate ac sanctitate eum observant. Et quoniam digni facti estis ad coeleste munus efferri, nullo modo ansam detis, ut *vituperetur ministerium vestrum*, juxta Apostoli monitum; sed viriliter et prompto animo attendite sine pigritiâ ad implendum integre, juxta quamlibet horam, orationis ordinem a sanctis Patribus statutum [122]. Atque divinum mysterium implete mundo animo, ac sancto corde, et spiritu immaculato, magnâque spe, et sincerâ mente, atque amore perfecto *cum timore et tremore* [123]; neque veluti aqua per tubum, mystica orationis verba, quae offertis inconsiderate percurrite (sive psalmos cantetis, sive sacra scripta legatis, sive officium recitetis, sive sacerdotales sancti Sacrificii preces persolvatis, aliasque statas precationes): sed maximâ semper attentione, et, si fieri potest, lacrymis, magnoque timore, non secus ac si ex corde et mente vestra eas noviter produceretis; haec enim omnia sunt variorum diversorumque donorum a Deo postulationes. Atque ipsemet Deus bonorum largitor, quum devotam viderit postulantis petitionem, abundantius postu-

զմնազան և պէսպէս պարգևաց և բարութեանց մեզ առ՚ի նմանէ։ Եւ ինքն պարգևատուն բարեաց ա̃ծ, յորժամ տեսանէ զջերմեռանդն հայցուածս խնդրողին, առաւել առատապէս շնորհէ զխնդրելին, ըստ այնմ՝ եթէ որ խնդրէ առնու, և որ գտնի։

Գիտասջիք, զի յառաջագոյն ՚ի ժամանակս առաքելոցն՝ մինչդեռ նոր ծաղկեաց զարուճն հաւատոյ; ամենեքեան լի էին հոգւով սրբով, և շնորհօք հոգւոյն յինքեանց մնաց խօսէին զբանս աղօթից ըստ ժամուն պիտոյից՝ զպատարագին խորհրդածութեան, և զամենայն կատարողապետութեանց։ Իսկ ՚ի ժամանակս յետինս քանզի հանդերձեալ էր ձըմեռն մեղացն սառնամանեօք խստութեն ցրտացուցանել զբորբոքումն առ ա̃ծ սիրոյն յամենեցունց, և բթացուցանել ՚ի շնորհաց սուրբ հոգւոյն, տեսեալ հոգւոյ ակամբ սուրբ և հոգեկիր վարդապետք եկեղեցւոյ, և այնր աղագաւ գրով աւանդեցին զամենայնն զկնի եկողացս. զի նոքօք անվրէպ և անսայթաք առաջնորդեալք, կատարեսցուք զամենայն կարգաւորութիւնս եկեղեցւոյ։ Վասն որոյ՝ զայն մտաւորաբար պարտ է մատուցանել, և մեծաւ հաւատով և յուսով։

Ծանիջիք և զայս, զի կոչումն անուան քահանայութեան ձերոյ՝ ոչ է ՚ի մարդկանէ, և ոչ ՚ի ձեռն մարդոյ, այլ յայնմանէ՝ որ կոչեցաւն քահանայ ըստ կարգին Մելքիսեդեկի, որ և ինքն է ճշմարիտ քահանայ, և քահանայապետ և պատարագ ա̃յ հօր. և նա ետ ձեզ զկոչումն անուան իւրոյ, և յանձն արար ընդ անուանն և զգործն իւր՝ հովուել զժողովուրդ իւր, և ուսուցանել միշտ զգործս բարիս, և տալ զանձն օրինակ բարեաց ամենեցուն. ըստ որում և Պաւղոս գրէր առ Տիմոթէոս, թէ «Մի անփոյթ առներ զշնորհացդ՝ որ տուաւ քեզ ՚ի ձեռնադրութենէ երիցութեան»։ Եւ դարձեալ՝ թէ «Քահանայք կրկին պատուոյ արժանի եղիցին, որք աշխատեսցին բանիւ և վարդապետութ̃»։ Վասն որոյ աղաչեմք, զի ըստ անուանդ կոչման, և զգործն կատարիցէք։ Եւ որպէս հարք և ծնողք ժողովրդեան ձերոյ՝ յամենայն ժամ տուք նոցա զհոգևոր

lata concedet, juxta illud: *Qui petit, accipit*, et cetera [124].

Scitote, quod ab initio, Apostolorum temporibus, quum novum fidei ver effloruit, omnes repleti erant Spiritu Sancto, atque Spiritûs gratiâ suopte conceptu in oratione loquebantur, juxta temporis necessitatem, quemadmodum sunt verba mystagogiae Sacrificii, atque totius ministerii. At novissimis diebus, quoniam peccati hyems frigefactura erat per gelidam vim ignem amoris, quem Deo cuncti debent, impenetrabilemque hominem reddiţura, ne Sancti Spiritus gratia in ipsum ingrederetur; mentis oculo perspicientibus sanctis ac spiritualibus Ecclesiae Doctoribus, posteris universa tradiderunt scripto, ut per illud nos ducti absque errore, et periculo labendi cunctas Ecclesiae constitutiones impleremus. Quapropter magnâ fide ac spe oportet eam [125] attentâ mente offerre.

Scitote et istud: appellatio nominis Sacerdotii vestri non est *ab hominibus neque per homines* [126], sed ab eo, qui vocatus est *Sacerdos secundum ordinem Melchisedech* [127], quique ipsemet est verus Sacerdos et Pontifex et Sacrificium Deo Patri. Ipse autem vobis dedit sui nominis appellationem, unâque cum nomine suum quoque tradidit munus, pascendi (*nimirum*) ejus populum, et docendi semper bona opera, praebendique vos ipsos universis bonitatis exemplar: secundum quod et Paulus Timotheo scribebat: *Noli negligere gratiam, quae data est tibi per impositionem manuum presbyterii* [128]. Et iterum: *Sacerdotes duplici honore digni habeantur, qui laborant in verbo et doctrina* [129].

Quare vos exoramus, ut juxta nominis appellationem opus quoque impleatis; atque, ut populi vestri patres ac genitores, omni tempore spiritualem eis

խրատս, միշտ ուսուցանելով յեկեղեցւոջ, 'ի հրապարակս, և տունէին զամենայն որ՝ ըստ իւրաքանչիւր հասակի, զգուշացուցանելով և յորդորելով յածայինսն :

Այլ թէպէտ և ամենայն բարեաց տեսակօք և առաքինութեամբ կատարեալք իցէք, սակայն զեկեղեցւոյ պայծառութենէ, և զսրբոյ պատարագին պատուական և մաքուր զգեստուց մի անփոյթ առնէք, որպէս լսեմք զոմանց՝ եթէ հասարակաց զգեստուք, և աղտեղեալ տրեխօք ելանեն 'ի բեմն սուրբ, և զսարսափելի խորհուրդն անխորհրդական զգեստուք կատարեն, և զայն՝ 'ի պարկեշտութիւն անձանց համարին, հանելով զժողովուրդն արտաքոյ եկեղեցւոյն, և զդուռն ընդդէմ ձգելով. և ոչ միայն, այլև անմտաբար 'ի բամբասանս բերին ոմանց եկեղեցեաց, և 'ի մերս բարեզարդ կարգաւորութիւն :

Այլ արդ՝ մի ոք վայրապար և անխորհուրդ համարեսցի զքահանայականն զգեստ. զի որպէս 'ի հնումն առ Մովսէսիւ նկարեցաւ խորհուրդ սրբոյ պատարագին նախօրինակօք, և 'ի նորումս կատարեցաւ 'ի Ք͠ս, նոյնպէս և քահանայք հնոյն՝ նորոյ քահանայութեանս էին տիպք, և պատմուճանն Ահարոնի՝ նորոց քահանայից զգեստուցն յապացոյց : Որ և սուրբ առաքեալքն գործակցութեամբ հոգւոյն սրբոյ կատարելապէս յարդարեցին զլրումն եկեղեցւոյ, և յամենայն տեղիս ձեռնադրեալ կարգէին քահանայս և սարկաւագունս, և պատուիրէին ներքին և արտաքին մաքրութեամբ սպասաւորել փրկական խորհրդոյն, որ և ընդ բնաւ աշխարհս մեծազարդ պայծառութեամբ զարդարեալ լինէին եկեղեցիք ընդհանուր ազգաց քրիստոնէից, պայծառազգեստ վայելչութեամբ սպասաւորեալ սրբութեանցն : Նա՝ ևս առաւել և հայաստանեայցս ազգի եկեղեցիք, 'ի սուրբ Լուսաւորչէն մերմէ սկըսեալ՝ մինչև յաւերումն աշխարհին 'ի հրմանց : Բայց այսօրինակ բարւոյ աւանդութեանց հակառակելոյ առաջնոց հարցն սրբոց, ոչ այլ ինչ է պատճառ՝ քան թէ տգիտութիւն և ինքնօրէն անձնահաճ կամապաշտութիւն, որք ոչ տեսին զառաջին պայծառու-

detis admonitionem, semper omnes docendo in Ecclesia, *publice et per domos* [130], pro cujusvis aetate, a pravis arcendo, et ad coelestia exhortando. Et quamvis in omni boni ac virtutis genere perfecti sitis, nolite tamen negligere Ecclesiae nitorem unâ cum sancti Sacrificii vestimentis pretiosis ac mundis, quemadmodum de quibusdam audimus, qui communibus vestimentis ac sordescentibus calceis ad Altare sanctum accedunt, ac terribile mysterium operantur habitu nequaquam mystico; atque sibi arbitrantur honestum ejicere ab Ecclesia populum, et jánuas claudere depulsis. Neque id agunt solummodo, verum etiam stulte detrahunt de quibusdam Ecclesiis, ac de disciplinâ optime in nostris servatâ. Verum nemo inutilem credat ac sine mysterio Sacerdotale vestimentum. Sicut enim per typum antiquis temporibus praefiguratum fuit Moysi sancti Sacrificii mysterium, et in novo foedere impletum in Christo; ita et veteris legis Sacerdotes exemplum erant novi Sacerdotii, atque Aaronis tunica novorum Sacerdotum praefigurabat vestimenta. Quae vel ipsi sancti Apostoli cooperante Spiritu Sancto ad Ecclesiae complementum perfecere, et ubique locorum Sacerdotes ac Diaconos consecrarunt, eosque jusserunt internâ atque externâ puritate salutari mysterio inservire. Atque ita per universum mundum solemniter ornatae sunt Ecclesiae totius populi Christiani, ut nitido ornamentorum decore Sanctis (*mysteriis*) adhiberentur; idque magnopere in Ecclesiis Armeniacae nationis a beato nostro Illuminatore primitus constructis usque ad extremam provinciae subversionem [131]. Nil aliud vero in causa fuit, quominus obsisteretur hisce optimis priorum Sanctorum Patrum traditionibus, nisi ignorantia, et proprii arbitrii arrogantissima licentia illorum, qui pristinum fulgorem, quando *misericordiâ Domini plena erat terra* [132], non viderunt; sed persecutionum temporibus geniti miseram conspexere turpitudinem: quum utique Gens nostra paupertate, veluti ferreo compede, col-

թիւնն՝ մինչ ողորմութեամբ տեառն լի էր երկիր . այլ 'ի հալածանացս ծնեալ ժամանակի՝ ընդ խորթ-նատեսակս նայեցան տգեղութիւն, որովք կապեալ են ամենայն ուրեք ազգ մեր յաղքատութե՟՝ որպէս ընդ երկաթոյ՝ 'ի ներքոյ լծոյ ծառայութե՟ իւրաքանչիւր ազգաց, ուր և իցեն : Այլ և հարկաւոր պիտոյից կարօտ են ըստ մարմնոյ, թող թէ պայծառութեան եկեղեցւոյ 'ի խնդիր, և ըստ հոգւոյ՝ ամենևին անշարժք 'ի բարիս, զի ցամաքեցաւ սէրն՝ ըստ տէրունական բանին : Եւ որպէս յառաջին հալածանացն ժամանակին՝ նոր հաւատացեալքն 'ի Ք՟ս, յորս այնքան զօրանայր սէրն ա՟յ՝ մինչ զի 'ի հալածանսն առաւել մեծամեծս և վայելուչս տեսանեմք շինեալ 'ի նոցանէ եկեղեցիս, քան մինչ խաղաղութիւն եղև եկեղեցւոյ : Իսկ արդ՝ տգիտաց ըղխաւարին զայս տեսանելով անկարգութե՟՝ որ յաղքատութե՟է և յաւերմանէ, և զբարկութիւնն՝ որ յա՟յ՝ աւանդութի՟ս և օրէնս կարծելով, և նորին աղագաւ յանդգնեն հակառակել ա՟ծաւանդ հրամանացն :

Այլ մեր 'ի բաց թողեալ զանիմաստ հակառակորդացն զվիճմունս, հնազանդ եղելոց օրինաց ա՟յ՝ 'ի վերայ ասացելոցս և զայս աւանդեսցուք պատուիրան՝ որ վասն այսր իրի խնդրոյ : Եւ ունել քահանայից յա՟յ և 'ի մէնջ հրամանն՝ առանց սուրբ ծածկութե՟ պատարագամատուցին զգենլոյ՝ մատուցանել զսուրբ պատարագն, կամ աւետարան կարդալ, կամ խաչ առնուլ 'ի ձեռս, կամ յայլ ինչ 'ի սրբութիւնսն մերձենալ . և այսուքիկ զորս գրեցաք սակաւուք, և որ նման սոցին՝ արտաքին մարդոյս զգուշութիւն, որոց հանդերձեալ են սպասաւորել ա՟ծայնոցն :

Ասասցուք և յաղագս ներքին մարդոյն, որ և օրինակ է արտաքնոյն զարդ՝ սուրբ հոգևոր պայծառութեանն զարդու : Մի ոք 'ի ձէնջ անարժանութե՟ ա՟ծային խորհրդոյն սպասաւորեսցէ, և կամ զոք 'ի ժողովրդենէն անքննաբար հաղորդեցուսցէ, զի մի ընդ Յուդայի, և ընդ խաչահանուացն դատապարտեսցի : Մի ոք ծածկելով յոգի իւր զգործս

ligata fuit sub jugo servitutis variarum gentium, inter quas degunt. Hi in necessariorum corporis subsidiorum indigentiâ versantes negligunt Ecclesiae magnificentiam, neque animae bonum curant; quia *charitas*, juxta Dominicum verbum, *aruit*[133] neque sunt quemadmodum Christifideles primis persecutionum temporibus, in quibus ita Dei amor exardebat, ut persecutione vexati magnâ, sicuti cernitur, Templa magis quam in Ecclesiae pace aedificarent. Ecquis sapientum cernens tenebricosam istam disciplinae aberrationem ab indigentia ac subversione exortam, immo Dei iram ex traditionum legumque inobservantiâ reputans audeat praeceptis divinitus consignatis obsistere? At Nos praetermittentes stultas contradicentium disputationes, vobis, qui Dei legi obeditis, praeter ea, quae diximus, etiam hoc damus praeceptum quoad praesentem quaestionem.

Non habent Sacerdotes neque a Deo neque a Nobis licentiam offerendi Sacrificium sine eo vestimento, quo ad celebrandum utitur, aut legendi Evangelium, aut accipiendi Crucem in manibus, aut ad cetera Sancta accedendi; haec autem, quae breviter attigimus, aliaque hisce similia sunt externi hominis observantiae iis, qui divinis rebus inservituri sunt. Dicamus et de interiori homine, cujus fulgidi spiritualis ornatûs figura est cultus exterior. Nemo vestrum indigne serviat divino Mysterio, aut quempiam e populo sine examine communicet, ne cum Juda et iis, qui Christum crucifixerunt, damnetur. Nemo in anima sua opus peccati servans, sine vera Confessione, ad divini Mysterii ministrationem accedat, ne ad iracundiam contra se, ac mundum moveat Deum, atque a divinis nuptiis ejiciatur, quippe

մեղաց առանց՝ ճշմարիտ խոստովանութեան, և այնպէս մատիցէ 'ի տէրունական խորհրդոյն սպասաւորութիւն, զի մի՛ զբարկութիւնն ա̄յ շարժեսցէ 'ի վերայ ինքեան և աշխարհին, և 'ի բաց ընկեսցի յա̄ծային հարսանեացն. քանզի զխաւարատեսակ մեղացն զգեցեալ պատմուճան՝ եմուտ յեկեղեցի ա̄յ, որ է օրինակ վերին հարսնարանին, որ և լսելոց է զահաւորին բարբառն, "Ընկեր, զիա՞րդ մտեր այսր՝ զի ոչ ունէիր հանդերձ հարսանեաց". և թէ հանէք զդա արտաքս, այս է՝ յարքայութենէն, և կըտրեցէք զդա ընդ մէջ, այս ինքն զհաւատն և զշնորհս սուրբ աւազանին և զքահանայութե̄ն 'ի բաց մերկացուցէք, և մասն դորա ոչ ընդ հաւատացեալս, այլ ընդ անհաւատսն լիցի: Քանզի ոչ հաւատաց՝ եթէ մարմնոյ և արեան ա̄յ սպասաւորէ, այլ հաց լոկ և գինի համարեցաւ, և վասն այնորիկ՝ անարժանութ̄բ ժպրհեցաւ մերձենալ, և առանց խոստովանութեան:

Նաև արդ աղաչեմք, մի՛ որպէս մարմնական ինչ գործ վարկանելով զերկնային խորհրդոյն կատարումն, այլ ահիւ և դողութեամբ սպասաւորեսջիք ա̄ծայնոցն. զի թէ Սերովբէն սուրբ յօրինակն ունելեաց կարօտանայր, մերձենալով 'ի կայծակունսն՝ որ 'ի վերայ սեղանոյն, մեզ հողեղինացս և մեղաւորացս՝ քանի՞ մաքրութիւն և զգուշութի̄ պիտոյ է յաղագս առ ճշմարտութիւն այնր օրինակի մերձենալոյ: Վասն որոյ՝ զմիտս և զզայարանս պարտապան էք պարսպել յամենայն փտասակար իրաց սպասաւորքդ սրբոյ խորհրդոյն յամենայն ժամանակի, առաւել յայնմ աւուր՝ յորում յա̄ծ մերձենալ հանդերձեալ իցէք: Զի թէ Մովսէսի ասացաւ յա̄յ՝ ոչ կոխել մեռեալ մորթովք զտեղին ուր երևեցաւ հուր ա̄ծութե̄ն, որքան մեզ արժան է լուծանել նախ զմեռելութիւն մեղաց 'ի մէնջ, և ապա յա̄ծայինն մերձենալ խորհուրդ: Զի ոչ միայն խօսել ընդ ա̄յ ըստ Մովսէսի կայ մեր առաջի, և կամ տեսանել զյետոյսն ա̄յ, այլև ձեռօք շօշափել զանշօշափելին, և շրթամբք համբուրել զսէրն, և բերանով ճաշակել զկերակրիչն ամենայնի, և 'ի սիրտ ընդունել,

qui turpi indutus peccati veste intravit Dei Ecclesiam, quae coelestis nuptiarum domûs est typus; iste namque auditurus est horribilia verba: *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?..... educite eum foras*, idest e regno coelorum, *et interscidite eum* [134]; ac si diceretur: tum fide, tum sancti fontis et Sacerdotii gratiâ exuite, ejusque pars non cum fidelibus, sed cum infidelibus sit. Propterea quod non credidit Dei corpori ac sanguini se ministrare, sed solummodo panem ac vinum esse putabat, ideo ausus est illi indigne et sine Confessione appropinquare.

Oramus itaque, ne serviatis, quasi rei corporali, coelestis mysterii convivio, sed cum timore et tremore divinis rebus administrate. Si enim Seraphim sanctum in typo egebat forcipe, ut prunis ardentibus, quae erant in altari, appropinquaret; quanto majori puritate et reverentiâ nos terrestres ac peccatores indigemus, ut ad illius typi veritatem accedamus? Quare vos, o Ministri mysterii sancti, mentem et sensus quocumque tempore expurgare debetis ab omnibus noxiis, eo magis autem in die, in qua vobis adDeum accedendum est [135]. Nam si Moysi dictum est a Domino [136], ne conculcaret mortuis pellibus [137] ubi Divinitatis ignis apparuerat; quanto magis nos decet peccati mortalitatem a nobis antea solvere, ac deinceps mysterio divino appropinquare? Non enim sicuti Moyses debemus alloqui tantummodo Deum, aut *Dei posteriora aspicere* [138]; sed insuper et manibus tangere, qui tangi nequit, et amorem [139] labiis osculari [140], atque cunctorum nutritium ore manducare, ac in corde excipere, eique spiritu copulari, Deoque adhaerendo Deos

և հոգւով միանալ ընդ նոյն, և լինել ա̃ծ շնորհօք ընդ ա̃յ միաւորելովն ։ Այսմ որոյ՝ զտեսանելիս և զլսելիս և զլեզու և զամենայն անդամս խրատեցէք 'ի բարիս շարժել, և 'ի չարիս անշարժ մնալ, և ողջախոհութե̃ և սրբութե̃ յաշխարհական ցանկութեանց, և զքօսանաց զմիտսն ամփոփելով, և ապա յերկնային խորհրդոյն սպասաւորութիւն մերձենայցէք ։ Զի մի 'ի դատաստան անձանց ուտիցէք և ըմպիցէք զմարմին և զարիւն տեառն ըստ առաքելոյ, այլ 'ի քաւութիւն մեղաց, և 'ի մաքրութիւն հոգւոց, ձեզ և ժողովրդեան ձերում ։ Նա և մի լիցի՝ որպէս լուաք զոմանց աներկեղ քահանայից՝ որ 'ի քաղաքս բնակեն, եթէ յառաւօտէ մինչև ցժամ պատարագին 'ի վաճառափողոցս քաղաքին շրջին 'ի տուրևառութիւն վաճառաց, յորս բազում նետք հարկանին յոգիսն ընդ մուտս զգայարանացն, 'ի տեսանել և 'ի լսել, 'ի խօսել և 'ի գործել զանպատշաճսն, և անտի դարձեալք՝ մտանել յանդգնին յեկեղեցիս, և յայլոց քահանայից կազմեալ նշխարաւ՝ առանց սաղմոսաց և աղօթից՝ մատուցանեն զպատարագն ։ Որոց պատուիրեմք՝ յայսմհետէ 'ի բաց կալ յայդպիսի աներկեղ և չար սովորութե̃ց, և նախ սրբել զմիտսն, զիշերոյն և տունջեանն աղօթիւք, որպէս վերագոյնն գրեցաք, և ապա մտանել յեկեղեցի սուրբ, և յանդիման լինել ա̃յ՝ սրբով պատարագաւն ։

Մի՛ ոք 'ի քահանայից առանց գիտելոյ զխոստովանութիւն մարդոյ՝ զհաւատոյն և զգործոցն, կամ իւր ինքեան, կամ այլում քահանայի, տացէ նմա զհաղորդութիւն մարմնոյ և արեանն Ք̃ի 'ի յառողջութեան կամ 'ի հիւանդութեան, և կամ գիտելով զանարժանութի̃ ուրուք՝ տայ յաղագս մարդահաճութեան զա̃ծային խորհուրդն, ծածկելով այնու զկարծիս չարութեան՝ որ զնմանէ ։ Զի այնպիսին է, որ տայ զսրբութիւն շանց, և առաջի արկանէ զմարգարիտս՝ խոզաց ։

Մի՛ ոք 'ի քահանայից պատարագողաց ոխակալութի̃ ունելով 'ի սրտին ընդ ումեք, մատիցէ յա̃ծային խորհրդոյն կատարումն, և անընդունելի առնիցէ

fieri per gratiam. Et ideo oculos, et aures, et linguam, omniaque membra monete, ut ad bonum moveantur, nunquam autem ad malum, in castitate et sanctitate, mentem a saecularibus desideriis et occupationibus liberantes; postea vero ad coeleste mysterium accedite, ne ad vestrum judicium [141] corpus et sanguinem Domini comedatis et bibatis, juxta Apostolum, sed in expiationem peccati, atque ad spiritûs vestri, vestrique populi purgationem.

Neque sit de vobis, quemadmodum de quibusdam saecularibus Sacerdotibus temerariis audivimus, qui de mane usque ad Sacrificii horam per plateas civitatis commercio vacant, quo pacto multas infigunt sagittas in animâ per sensuum januas videndo, audiendo, loquendo, et agendo quae dedecent; indeque redeuntes Ecclesias ingredi audent, et azymis ab aliis Sacerdotibus confectis [142], haud praemissis psalmis ac precibus, Sacrificium peragunt. Quibus praecipimus, ut ab hac irreverentia pravoque more in posterum abstineant, utque prius mentem expurgent nocturnâ diurnâque oratione [143], quemadmodum superius scripsimus; ac postea templum sanctum ingrediantur, sanctoque Sacrificio ad Deum adstent.

Nemo e Sacerdotibus communionem Corporis et Sanguinis cuilibet sive sano sive aegroto porrigat, quin sciat fidei operumque confessionem vel coram se, vel coram alio Sacerdote prolatam; neque indignitatis conscius divinum Mysterium adulationis causâ praebeat, pessimam eo pacto, quam ceteri de ipso habent, opinationem celans; iste enim dat canibus sancta et margaritas projicit ante porcos [144].

Nemo e Sacerdotibus ad divinum perficiendum Mysterium accedat servans in corde adversus alterum indignationem, inacceptumque reddat coram

զպատարագն առաջի ա՟յ, այլ նախ հաշտեսցի ընդ եղբօրն՝ ըստ հրամանին Քր՟ի, և ապա եկեալ մատուսցէ զպատարագն: Նոյն սահման և 'ի վերայ հաղորդականացն եղիցի. բայց այս օրէնք առ համապատիւ եղբարսն է՝ քահանայից առ քահանայս, և աշխարհականաց առ աշխարհականս: Իսկ եթէ քահանայն ընդ բանիւ արարեալ զոք 'ի ժողովրդականացն վասն պատուիրանազանց լինելոյ յօրէնս ա՟յ, և նա հպարտացեալ՝ ոչ գայ յուղղութիւն, և ոչ խնդրէ թողութիւն 'ի քահանայէ անտի, քահանայն առանց խղճի մատուսցէ զսուրբ պատարագն; և ընդ դատապարտութեամբ է այն՝ որ ոչ ուղղեցաւ, և ոչ խնդրեաց զթողութիւն: Քանզի և Ք՟ս ոչ վայրապար հրամայէ առնել թողութիւն սրտմեցուցանողին, այլ եթէ անկեալ առաջի խոստանայ ապաշխարել, յայնժամ, ասէ, շնորհեսցի առ 'ի քէն թողութիւն յանցանացն՝ զոր առ քեզն յանցեաւ: Իսկ եթէ մեղուցեալն առաջի անկեալ քահանային և խոստանայ գալ յուղղութիւն, և քահանայն յաղագս մարմնական ինչ պատճառի ոխակալ լինելով՝ ոչ առնիցէ թողութիւն, չէ պարտ նախ քան զհաշտելն մատուցանել պատարագ:

Նա և առ քահանայս բազում պատճառս յօդէ սատանայ խռովելոյ ընդ միմեանս, և վիճաբանելոյ, և յոխակալութե՟ և 'ի նախանձու ախտս տանջելով զոգին զամենայն ժամանակս, որ և առ տգէտս և վայրենաբարոյս առաւել զօրանայ: Եւ՝ որ վասն յափշտակելոյ 'ի ժողովրդենէ միմեանց ագահութե՟ ախտիւ, և է՝ որ յաղագս հարստահարելոյ զընկերն փառասիրութե՟ աղագաւ, և յայլ ևս յոլովագոյն ատելութե՟ պատճառաց, լուծանի 'ի նոցանէ սիրոյն պատուիրան, և Քր՟ի աշակերտութե՟ն նշան, առ որս ասաց, թէ “ Յայսմ ծանիցէ աշխարհ զձեզ՝ եթէ իմ աշակերտք էք, եթէ սիրիցէք զմիմեանս „: Որոց և մեք զառաքելականն աւանդեմք պատուիրան, եթէ “ Արեգակն 'ի վերայ բարկութե՟ ձերոյ մի մտցէ, և մի տայք տեղի սատանայի „. այս ինքն՝ զի թէ զխաղաղութիւնն՝ զոր ետ Ք՟ս աշակերտացն, և նոքօք մեզ, փութայ հանել 'ի ձէնջ խռովարարն,

Deo Sacrificium; sed prius reconcilietur fratri suo, juxta Christi mandatum, et postea veniens offerat Sacrificium [145]. Idem etiam praeceptum pro communicantibus sit; haec enim lex est pro fratribus dignitate aequalibus, ut pro Sacerdotibus erga Sacerdotes, et pro laicis erga laicos. Sin vero quemdam e populo Sacerdos a communione arceat, utpote legi Dei non obtemperantem, et ille superbus ad bonam frugem non revertatur, neque a Sacerdote veniam precetur; tutâ conscientiâ offerat Sacerdos Sacrificium sanctum, ille vero, qui non resipuit, nec veniam petiit, damnationi erit obnoxius. Non enim inconsulto jubet ipsemet Christus dimittere laedentibus; sed si forte peccator ad offensi pedes provolutus poenitere promittat, tunc, ait (*Christus*), peccati, quod in te perpetravit remissio concedatur. At si, eo promittente ad bonam frugem reversurum, Sacerdos ob corporalem causam odium fovens non pepercerit, Sacrificium offerre, quin prius inierit pacem, non debet.

Diabolus etiam plures invehit inutiles altercationis causas inter Sacerdotes, alio adversus alium disputante, animam omni tempore crucians odii aemulationisque vitio; quod inter rudes et agrestes viget plerumque. Haec autem fiunt tum si quis avaritiae deditus populum alterius sibi surripere nitatur, tum, ut sodalem subigat, ambitioni cedens. Quamobrem ob multiplices odii causas ab eis dissolvitur charitatis mandatum, signumque discipulatus Christi, quum dixit ad eos: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* [146]. Quibus et Nos apostolicum praeceptum imponimus: *Sol non occidat super iracundiam vestram;* et: *Nolite locum dare diabolo* [147]; idest, si perturbator auferre pacem, quam Christus discipulis, et unâ cum illis nobis dedit, ac pro pace suam perturbationem inter vos seminare studuerit;

և զխռովութիւնն իւր փոխանակ խաղաղութեանն սերմանել 'ի միջի ձերում, մի՛ տայք նմա տեղի՝ երկար ժամանակաւ բնակել 'ի յոգիս ձեր, զի մի՛ ըդտաճարդ ա̃յ՝ որ 'ի ձեզ՝ չարին առնիցէք բնակութիւն, ատելութեա̃ն և ոխակալութեա̃ն : Այլ ընդշարժել բարկութե̃ եռանդան [10] բացոյն՝ որ 'ի փչմանէ անտի նորա բորբոքի, շիջուցէ̃ք զնա խաղաղաբար ջրով հոգւոյն՝ նախ քան զմտանել արեգականն, որպէս զի խաղաղասէր լինելովն՝ որդիք ա̃յ լինիջիք, ըստ երանութեանն խոստման, զճշմարիտ որդւոյն ա̃յ զգործ արդեամբք 'ի ձեզ կատարելով, այն՝ որ արար խաղաղութիւն յերկինս և յերկրի արեամբ խաչին իւրոյ :

Իսկ եթէ ոք 'ի քահանայից խռովելոց ընդ ընկերի՝ սիրէ զատելութիւն քան զսէր, և զխռովութիւն քան զխաղաղութիւն, և ոչ լուծանէ զտրտմութեան պատճառն, և հաշտեսցի ընդ եղբօր իւրում 'ի խոնարհել միոյն և 'ի խնդրել զհաշտութե̃, մի՛ իշխեսցէ քահանայագործութե̃ առնել, որչափ զդեռն տրտմութե̃ և բարկութեն յինքն բնակեցուցանէ. զի "Զի՞նչ հաղորդութի̃ է լուսոյ ընդ խաւարի, ասէ առաքեալն, կամ Ք̃սի ընդ Բելիարայ": Քանզի գրեալ է, թէ որպէս որ զսէրն ունի՝ զա̃ծ յինքն բնակեցուցանէ, զի ա̃ծ սէր է. նոյնպէս և որ զատելութիւնն ունիցի՝ զսատանայ յանձն իւր դարմանէ, զի կերակուր է նորա ատելութի̃ն. որպէս և ամենայն գործք չարեաց: Վասն որոյ ամենայն ոք 'ի ձէնջ՝ որքան ատելութե̃ ախտիւ տայ տեղի սատանայի ընդարձակագոյն յինքեան, Ք̃սի մարմնոյն և արեանն ոչ է արժանի բնակութեան. և թէ ոխակալութեան և նենգութե̃ հոգւով յանդգնի առնուլ զնա, նման լինի Յուդայի մատնչի, որ յետ պատառոյն՝ ապա եմուտ 'ի նա սատանայ :

Եւ արդ աղաչեմ զամենեսեան զձեզ՝ դժուարաշարժս լինել 'ի վիճաբանութիւնս և 'ի կռիւս, և դիւրաշարժս 'ի հաշտութիւն և 'ի խաղաղութիւն : Եւ մի՛ ոք որ զօրաւորն է 'ի մարմնական յառաջադիմութիւնս՝ ջանայ զրկել զընկերն և անիրաւել,

ne sinatis eum in animabus vestris diu inhabitare, ne forte, propter odium ac indignationem, templum Dei, quod est in vobis, diaboli habitaculum reddatis. Verum exsurgente indignationis igne, qui ab illius accenditur insufflatione, eum extinguite pacificâ spiritûs aquâ, priusquam occidat sol; ut pacem diligentes *filii Dei sitis* [148], juxta beatitudinis promissionem, reapse in vobis adimplendo verum Filii Dei opus, *qui pacem fecit per sanguinem crucis suae in coelo et in terra* [149].

At si quis e Sacerdotibus socio iratus magis odium diligit, quam amorem, et perturbationem prae pace, nec dissolvit tristitiae causam, nec reconciliatur alteri sese humilianti reconciliationemque petenti; non audeat Sacerdotale opus implere, quoadusque tristitiae et iracundiae diabolum in se habitare sinit. Enimvero, *quae participatio lucis cum tenebris*, inquit Apostolus, *aut Christi cum Belial* [150]? Scriptum est enim [151] « Sicut, *qui manet in* » *charitate*, Deum in seipso inhabitare facit, quo» niam *Deus charitas est;* ita et qui odium fovet, » diabolum nutrit in semetipso »: quia cibus illius est odium, sicut etiam quodlibet mali opus, et ideo quanto quis vestrum in semetipso dat locum diabolo propter odii vitium, tanto indignior est corpore et sanguine Christi; et si cum iracundiae ac fraudis spiritu illum sumere audeat, Judae proditori fit similis, *in quem post buccellam diabolus intravit* [152].

Et ideo vos omnes precor, ne cito ad altercationes inutilesque sermones feramini; sed e contra prompti et solliciti estote ad reconciliationem et pacem. Nemo autem saecularium ritu praevalens fraudare studeat fratrem suum, injuriâque eum persequi; ne Deum,

զի մի՛ զայն՝ որ առնէ իրաւունս զրկելոց՝ զա̃ծ, դատաւոր և դատախազ իւր կացուցանէ, և զոր 'ի յանցաւոր կեանս զրկեաց, 'ի յանանցն վաշխիւ հատուցանէ ։

Այլ աւագագոյնքդ 'ի ձէնջ և հաստատունքդ յիմաստութի, շահեցարուք զկրսերագոյնսն և զպակասամիտսն, ներող լինելով առ նոսին և երկայնամիտ, որով և վարձս ընկալջիք յա̃յ 'ի շահել զեղբարսն ։ Իսկ կրսերագունիցդ պատուէր տամք ըղխոնարհութիւն և զհնազանդութիւն ցուցանել աւագագունիցն, և իմաստնոց քահանայիցն ։ Այսպիսի բարեկարգութի լինելով ձեր՝ անուանն ա̃յ փառաւորութեան լինիք պատճառք առ արտաքինսն, և ժողովրդեան ձերոյ՝ բարեաց նախանձու ։ Իսկ եթէ 'ի վիճմունս, և 'ի հակառակաբանութիւս և 'ի հայհոյութիւնս միմեանց տեսանեն զձեզ, յորս են բազումք՝ մանաւանդ թէ ամենեքեան՝ բայց 'ի սակաւուց, անուանն ա̃յ վասն ձեր հայհոյի 'ի տեսողացն արտաքնոց, և ժողովուրդ ձեր առաւել խոտորին 'ի պատուիրանացն ա̃յ, և զպատիժ դատաստանին դուք կրէք զթիւրելոցն ձերով պատճառաւ յուղիղ ճանապարհէ ա̃ծային օրինացն ։

Մի՛ ոք 'ի ձէնջ սիրեսցէ զկուրութիւն տգիտութե քահանայական ուսմանց յաղագս ծուլութե, կամ աշխարհական զբաղմանց ․ այլ թէ և ոչ ամենեցուն ամենայն շնորհօք կատարեալ լինել հնար է, զոր և ա̃ծային օրէնքն պահանջեն 'ի քահանայից, սակայն 'ի հարկաւորսն պարտին անթերի լինել ․ այս ինքն զեկեղեցական գիրս ուղիղ ընթեռնուլ, և զմանր ուսմունս ձայնաւորացն պաշտել յեկեղեցիս ․ և ապա գալ 'ի ձեռնադրութիւն քահանայութեան ։ Բայց լսեմք զոմանց սուտ քահանայից, զի ոչ միայն յայլ ուսմանէ են տգէտք յաղագս հեղգութեան, մանաւանդ թէ վասն անհաւատութե, այլ և զսաղմոսն Դաւթի ոչ գիտեն բովանդակ, առանց որոյ՝ զնոսին զհարիւր և զյիսունսն խօսել բերանով ընդ ա̃յ, ոչ մատչի պատարագ ըստ աւանդութեան կանոնի հարցն սրբոց ։ Ոմանք և ոչ զբանս աղօթից սրբոյ պատարագին գիտեն 'ի բե-

qui jus reddit injuste oppressis, judicem et accusatorem simul efficiat, ille autem, qui in hac vita transitoria fraudavit, cum usuris in interminabili vita solvere teneatur. Sed majores constantioresque ex vobis in sapientia juniores et ignaros lucrentur, eis parcendo eosque perferendo, quamobrem a Deo praemio afficiemini, quippe quod fratres lucrati estis. At vobis junioribus praecipimus, ut majoribus sapientibusque Sacerdotibus obedientiam humilitatèmque ostendatis; hacce enim optimâ regulâ servatâ, in causa eritis, ut glorificetur Dei nomen apud extraneos, utque bonorum operum aemulatio in vestris populis accendatur. At si vos videbunt dissentionibus, altercationibus, et conviciis unus adversus alterum occupatos, quemadmodum multi, immo, paucis exceptis, omnes agunt; nomen Dei propter vos blasphemabitur ab extraneis contuentibus, et vester populus magis a Dei praeceptis recedet; vos autem vestrâ culpâ supplicium feretis judicii quoque eorum, qui a rectâ divinae legis viâ aberraverunt.

Nemo e vobis propter socordiam, saecularesque curas caecam diligat ignaviam Sacerdotalium studiorum. Quod a cunctis praestari nequit, ut sint (*nimirum*) in omni gratiâ perfecti, quemadmodum lex divina Sacerdotibus praecipit; saltem in necessariis debent esse perfecti; libros videlicet liturgicos ac rituales recte perlegere, et cantus in Ecclesia solitos probe callere: post haec autem ad Sacerdotalem ordinationem poterunt promoveri. At de quibusdam falsis [153] Sacerdotibus audimus, quod non solum in ceteris disciplinis sunt propter socordiam, vel potius propter incredulitatem insipientes, verum ne Psalmos quidem Davidicos centum et quinquaginta capitibus comprehensos integre sciunt, quibus non utendo cum Deo [154] minime Sacrificium perficitur, juxta Sanctorum Patrum traditiones. Nonnulli ne verba quidem precationum Sancti Sacrificii me-

րան, և սուտ պատարագաւն խաբել կարծեն զանխաբելին Ա̃ծ, և զմարդիկ, և զհոգիս ննջեցելոցն, առ աչս մարդկան կեղծաւորելով. որոց դատաստանն առաւել է քան զամենայն մեղաց՝ առաջի Ա̃յ. որք և ոչ իսկ են արժանի այլ ևս մատուցանելոյ պատարագ, թէ և յետ յանդիմանելոյն առնուցուն 'ի բերան: Այլ թէ կամիցին զհոգիս իւրեանց փրկել 'ի դատապարտութենէ՝ մեծաւ ապաշխարութեամբ, թէ արդեօք քաւեսցին յառ Ա̃ծ մեղանացն:

Մի ոք 'ի քահանայից վայրապար և առանց մեծի զգուշութե̃ան կատարեսցէ զսուրբ մկրտութիւնն, իբրև զաշխարհական ինչ գործ համարելով, և մի ընդ Ա̃ծային բանիցն՝ բանս ծիծաղականս և կատակերգութիւնս խառնեսցէ, որպէս լսեմք զոմանց տգիտաց և աներկեղից՝ զի առնեն, զի մի ինքեանց դատապարտութեան լինիցի այն պատճառ, և երախայիցն անմեղաց՝ թերակատար զշնորհս հոգւոյն սրբոյ ընդունելոյ: Այլ որպէս զսուրբ պատարագն՝ այնպէս երկիւղիւ կատարեսջիք զպաշտամունսն, և զընթերցմունս Ա̃ծաշունչ բանիցն, և զամենայն կարգաւորութիւնսն սուրբ մկրտութե̃ն խորհրդոյ. և եթէ այսպէս առնիցէք՝ հաւատացէք, զի որպէս էջ հոգին սուրբ՝ 'ի վերայ փառակցին իւրոյ 'ի Յորդանան, նոյնպէս և 'ի վերայ ամենայն ուղղափառ հաւատով մկրտելոց իջցէ, զորս և յորդեգրութիւն Ա̃ծ հայր վերակոչէ շնորհօք՝ որպէս զբնութեամբ որդին, և լինիք դուք արքանեակք, և սպասաւորք հոգւոյն սրբոյ՝ յԱ̃ծարարութեանն շնորհ, մանաւանդ թէ իբրև զմանկաբարձս որդւոցն Ա̃յ, ձեռօք ձեր կատարելով և բառնալով 'ի մօրէ նոցին՝ յաւազանին ծոցոյ:

Նաև մի ոք 'ի քահանայից յետ հաց ուտելոյ՝ իշխեսցէ առնել մկրտութիւն առողջից մանկանց, բայց թէ յերկեղէ մահու: Այլ նախ կատարեսցէ զմկրտութեանն գործ, և ապա մատուսցէ զպատարագն սուրբ՝ յորմէ և զմկրտեալն հաղորդեցուսցէ: Նաև մի յանհաւատից արանց, կամ կանանց, որք ոչ են երկրպագուք Ք̃ի, առցէ ոք կնքահայր ման-

moriter tenent, et superficiali sacrificio arbitrantur decipere, qui falli nequit, Deum, et homines, defunctorumque animas, coram hominibus simulando; quod severius apud Deum prae alio quolibet delicto judicabitur. Hi autem indigni sunt offerre deinceps Sacrificium, etiamsi post reprehensionem memoriae mandaverint. Sin vero a damnatione liberare velint animas suas, magnâ Poenitentiâ peccati, quod in Deum est, veniam consequi satagant.

Nemo e Sacerdotibus perfunctorie, et sine maximâ animadversione Baptismum sanctum administret, ipsum mundanum reputans negotium; nec divinis verbis ridicula et scurrilia verba commisceat, sicut de quibusdam ignavis metuque carentibus audimus; ne ipsi id sit damnationis causa, infantibus autem causa sit imperfectae susceptionis gratiae Spiritûs Sancti. At quemadmodum sanctum Sacrificium, ita cum timore administrationem perficite, verborumque divinitus inspiratorum lectionem, universosque sancti Baptismatis mysterii ritus. Id si praestabitis, credite, quod sicut Spiritus Sanctus in Jordane descendit super Eum, qui erat ejusdem gloriae consors; ita et super omnes descendet, qui catholicâ fide baptizati erunt, quos per gratiam Deus Pater in adoptionem vocat ad similitudinem proprii sui Filii, vosque in ipsâ deificâ Spiritus Sancti gratiâ adstipulatores et ministri, immo, ut ita dicam, filiorum Dei obstetrices fitis, manibus vestris operando, atque a matris sinu, idest a Fonte, eos suscipiendo.

Nemo e Sacerdotibus Baptisma sanis pueris post prandium administret, sed instante solummodo mortis periculo. Prius Baptismatis peragat opus, ac postea sanctum offerat Sacrificium, in quo et baptizatum communicet [155]. Neque ex infidelibus viris aut mulieribus Christum non adorantibus accipiatur sponsor puerorum baptizandorum. Quomodo enim

կանց մկրտելոց. զի զոր ինքեանք ոչ ունին՝ այլում զիա՞րդ կարեն տալ, զխոստովանութիւն՝ որ 'ի սուրբ երրորդութիւնն, յորժամ պահանջէ քահանայն 'ի դէմս մկրտելոցն զդաւանութի̃ հաւատոյն ։ Վասն որոյ մի՛ տայք ոգիտաց աշխարհականաց յաղագս մարմնական '' ինչ սիրելութեան զայս առնել. և եթէ յանդգնիին՝ դուք մի՛ յանձն առնուք զմկրտելն, զի մի՛ թերի առնիցէք զայն՝ որ մկրտինն՝ 'ի կատարմանէ, և մի՛ ծիծաղելիս զմեծ խորհուրդն ա͞ծային կացուցանէք առաջի անհաւատիցն. որ թէ հնար էր՝ և ոչ միում 'ի նոցանէ արժան էր լինել մերձ յաւազանն սուրբ 'ի մկրտութեանն ժամու, զի մի՛ վասն հակառակացն ճշմարտութեան՝ հոգին սուրբ հեռասցի 'ի մկրտելոցն ։ Նա և մի՛ ոք 'ի ձէնջ ըստ հարկի պահանջեսցէ գինս արծաթոյ անգին շնորհին վասն մկրտութեանն, կամ[12] մահու հաղորդ տալոյ, այլ որ ունին և տան սիրով՝ որպէս գնուէր եկեղեցւոյ առէք, և որ աղքատ լինին՝ մի՛ բռնադատէք ։

Ասեմք և յաղագս զծնունդս այլազգեացն մկրտելոյ, որ սովորութեամբ բերի 'ի հին ժամանակաց, և է ընդդէմ հրամանին Տ͞ռի, որպէս ասաց՝ “ Ոչ տալ զսրբութիւն շանց ”․ զոր արժան էր խափանել, և ոչ թողացուցանել. զի զի՞նչ օգուտ է այլով բերանով խոստովանել զՔ͞ս, և զգենուլ զնա մկրտութեամբն՝ մինչ անբանն է և անզգայ, և յորժամ զարգանայ հասակաւ՝ մերկանալ դարձեալ ուրացութեամբն, և լինել հայհոյիչ ա͞ծային խորհրդոյ տնօրէնութե͞ նորա՝ ըստ դենին իւրեանց, փոխանակ փառաբանիչ լինելոյ ։ Որով առաւել դատաստանաւ դատելոց են յաղագս եղծանելոյ յինքեանս զտիրական պատկերն, զոր վերստին նըկարագրեաց 'ի նոսա աւազանն սուրբ, քան զամենեւին ոչ դրոշմեալսն. այլ զի գոյ 'ի նմա մասն բարւոյ, այս ինքն՝ զի 'ի մկրտելոց անտի՝ բազմաց 'ի տղայական հասակին հասանէ վախճան մահու, և այնոքիկ ոչ ընդ կորուսեալսն՝ այլ ընդ փրկեալսն արժանաւորին փրկութեան, և զի զսակաւսն զայնոսիկ յափշտակելով 'ի սատանայէ՝ խառնեմք 'ի գունդն

sanctae Trinitatis confessionem, quam ipsi non habent, dare possunt aliis, quum Sacerdos ejuscemodi professionem postulat a baptizandis? Quapropter ne relinquatis opus istud peragendum ignavis saecularibus ob terrenum pecuniae amorem. Quod si illi audeant, vos baptizare renuite, ne a perfectione deficiant, qui, ut ipsam acquirant, baptizantur, neve subsannabile coram infidelibus magnum mysterium divinum reddatis: immo, si fieri posset, nullus horum dignus foret, qui sancto fonti tempore Baptismi adstaret, ne propter veritatis oppugnatores Spiritus Sanctus a baptizatis recedat.

Nemo vestrum, quasi tributum, postulet argenti pretium pro ea gratia, quae pretium non habet, pro Baptismi nimirum aut Eucharistiae administratione morientibus; sed quasi Ecclesiae oblationem ab iis, qui habent, accipite si libenter largiantur, sin autem inopes fuerint, ne cogatis.

Dicamus et de baptizandis Infidelium pueris, quod ex antiquorum temporum more ad nos usque pervenit; quodque est contra Christi praeceptum, sicut dixit: *Nolite sanctum dare canibus*[156]; quodque impediendum erat, nec permittendum. Quid enim (*huic puero*) prodest alieno ore Christum confiteri, Eoque per Baptismum indui, dum verbis sensuque caret; postea vero, quum aetate profecerit, iterum per apostasiam Illo exui, divinumque Incarnationis ejus mysterium, juxta propriam Sectam, blasphemare, potiusquam illud glorificare? Propter quod (*Baptismum*) magis magisque prae illis, qui nunquam baptizati fuere, judicabuntur, quia in semetipsis dominicam maculaverunt imaginem, quam in eis Fons sanctus signavit. At quoniam in hoc nonnihil est boni, quia nimirum quibusdam baptizatis mortis finis advenit dum adhuc in pueritiâ versantur, ideoque non cum perditis, sed cum servatis digni efficiuntur salute, hosque paucos diabolo ereptos Christi cohortibus commiscemus; propterea haud justum, id om-

Ընդի, վասն այնորիկ ոչ իրաւունս համարեցաք զամենեւին խափանելն ։ Բայց զայս միայն վասն սորին իրի պատուէր տամք քահանայիցդ, մի վասն ագահութեան ախտի յորդորել զնոսին, և կամ յօժարութեամբ ընդունել, այլ դժուարաւ և՝ի հարկէ բերիլ յայնպիսի իրս ։ Զի թէ հաստատուն մնալոց էին 'ի հաւատս՝ բարի էր յորդորումն և յօժարութիւնն ձեր. բայց զի ապրեալքն ըստ մարմնոյ՝ անդրէն ընդ ջուրսն են անցանելոց, և'ի լուսակիզն յօդեաց՝ 'ի սևութիւն այծից փոփոխելոց, ըստ սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ տեսլեան, նորին աղագաւ՝ անօգուտ է ջանն՝ որ վասն նոցին, զի շահն սակաւ է, և վնասն յոլով ։

Այլ որ 'ի ձեռն գաղտ պսակ դիցէ ումեք, այլ եթէ ծնողս ունիցի, և միաբան իցէ և ոչ բաժանեալ, գիտութեամբ և կամաւ նոցին եղիցի ։ Իսկ եթէ ոչ ընդ ծնողօք՝ հասարակաց տեսութբ յայտնի դիցի պսակն, զի վկայեսցի յամենեցունց՝ թէ ուղիղ է, և ոչ ընդդէմ օրինացն այ. որով և երգոցն ձայնք և նուագարանացն՝ զնոյն նշանակեն, իբրև թէ վկայս պսակելոցն զամենեցունց լսելիս և զտեսանելիս կացուցանելով ։ Իսկ գաղտնին՝ անվկայ է և անհաստատ, և ոչ ընդ օրինօք, յորմէ պատուէր տամք 'ի բաց հրաժարել, և ոչ յանդըգնել յայսպիսի իրս վասն ագահութեան ։

Այլ և կնաթողաց արանց՝ կամ այրաթողաց կանանց՝ առանց կանոնական հրամանին դիցէ ոք պըսակ, զի մի լուծիցէք դուք 'ի քահանայական կարգէ՝ ըստ կանոնաց, և եդեալ պսակն քակտեսցի. և եթէ բռնանան և ոչ բաժանին՝ ընդ պոռնիկս համարեալ լիցին ։

Այլ և այնոցիկ՝ որք առևանգս առնեն, դնիցէք պսակս. զի հակառակ օրինաց այ է, և բիւր չարեաց պատճառք՝ 'ի սատանայէ շարժեալք 'ի մոլեկան ախտոն. և բազումք այն իսկ են՝ որ յետ առեալ պսակին՝ յորժամ յագին դիւական տռփմամբն՝ մեծաւ ատելութեամբ բաժանին 'ի միմեանց, և պառ-

nino prohibere, arbitramur. Quocirca Sacerdotibus praecipimus hoc tantum: ne propter avaritiam eos alliciant, neque libenter excipiant, sed difficulter id agant, atque instante necessitate. Si enim in fide firmi mansuri fuerint, optima erit vestra adhortatio ac voluntas. At quoniam viventes in corpore iterum quasi per aquas transfretaturi sunt, atque, juxta visionem Sancto Illuminatori nostro revelatam, ex lucidis ovibus in nigerrimas capreas transmutaturi; propterea inutilis erit conatus de illis, quia lucrum est parvum, damnum autem multum.

Nemo e vobis clam Coronam imponat [157]. Si enim (*Sponsis*) parentes fuerint, apud quos versentur, et a quibus non sint disjuncti, id eorum consensu ac voluntate est peragendum. Sin autem cum parentibus non vixerint, palam Corona imponatur, pluribusque aspicientibus, ut ab omnibus testificetur, rectum esse (*opus istud*), et non contra Dei legem; cujus indicia sunt vel ipsae canticorum ac musicalium instrumentorum voces, quae adstantium aures et oculos quodammodo testes reddunt coronatorum. At clandestinum sine teste, instabile et illegitimum est; a quo abstineri, et nunquam avaritiae causâ idipsum audere jubemus [158].

Nemo absque canonico praecepto [159] Coronam imponat viris, qui suas uxores, aut mulieribus, quae suos viros reliquerunt; ne, juxta Canones, a Sacerdotali ordine deponamini, et imposita Corona dissolvatur. Quod si vi utantur, nolintque separari, adulteri habebuntur.

Nec illis, qui raptores dicuntur, imponatur Corona; id enim est contra Dei legem, multorumque malorum a diabolo in perditis hominibus excitatorum fit causa, pluresque sunt, qui post fictam Coronam, quum diabolicâ concupiscentiâ saturati fuerint, alter ab alterâ, maximo odio separantur; qui

կադիրքն այսպիսեացս՝ կցորդ չարեաց նոցին լի-նիցին :

Մի՛ և տղայոց անմեղաց՝ յաղագս ագահութեան հայրենի ժառանգութե, կամ վասն այլ ինչ պատ-ճառի՝ պսակ դիցէ ոք 'ի քահանայից, զի բազումք վնասք լինին յայնցանէ 'ի պատճառս բաժանման յետոյ 'ի միմեանց : Այլ ժամանակ պսակի է 'ի զար-գանալ արութե հասակին, 'ի հնգետասաներին ամաց լրումն առնն, և յերկոտասաներին՝ կամ ևս առաւել՝ կնոջն, որպէս զի կարող լինիցին ըստ բանաւորաց՝ հաճութեամբ զուգիլ ընդ միմեանս, առ 'ի հաստա-տուն լինելոյ զուգութեանն, և մի ըստ անբանից առանց կամաց և յօժարութեան՝ անհաստատ գո-լով, և առ ժամայն պատահումն : Եւ այրն աւա-գագոյն պարտ է լինել ըստ ժամանակի քան ըզ-կինն, որպէս զԱդամ նախ ստեղծեալ այ, և ապա զԵւայ :

Մի՛ ոք 'ի քահանայից 'ի բռնութէ բռնաւորաց՝ առանց կամաց առնն և կնոջն պսակ դիցէ, որպէս լսեմք 'ի կողմանս հայաստանեաց լինել, որ ընդ իշ-խանութեամբ այլազգեաց են : Զի պսակն այն ան-հաստատ է և լուծանելի, և պսակադիրքն ոչ ա-ռանց պատժոց, թէ և ակամայ է գործն, և կաշա-ռառուքն բռնաւորաց վասն ջատագով լինելոյ նոցին յանիրաւ գործն յայն՝ առաւել դատապարտութե և անիծից են արժանի, զի զօրէնս այ և զդատաս-տանս եկեղեցւոյ լուծանել փութան բռնութեամբ աւագաց : Վասն որոյ՝ առանց խղճոյ է լուծումն այնպիսւոյ պսակին. քանզի չէ ըստ հրամանին այ, այլ 'ի մարդկային բռնութենէ :

Մի՛ ոք համազգեաց, որոց արեան մերձաւորու-թիւն իցէ, պսակ օրհնութեան դիցէ. այլ մինչև 'ի յերկուց կողմանցն զչորրորդ ազգին գլխաւորու-թիւնն կատարեալ ունիցին : Եւ թէ զինչ պատճա-ռաւ զչորեակ թիւն կանոնադրեցին հարքն սուրբք սահման ամուսնութեան՝ ծանուսցուք զի գիտիցէք :

Քանզի բնութիւն մարմնոյ 'ի չորից տարերաց գոլով, յիրաւի և մարմնական ազգակցութիւնն մինչև 'ի չորրորդ թիւն ժամանէ, որ է այսպէս : Ի

vero talibus Coronam imponunt, eorum improbitatis fiunt socii.

Nemo e Sacerdotibus Coronam imponat innocentibus pueris, sive paternae haereditatis avaritiâ, sive aliâ de causâ; quia multa inde nascuntur damna, et causae deinde separationis. At Coronae tempus est, veniente pubertate, viri perfecto anno XV. et foeminae XII. et amplius; ut rationalium more possint ultro invicem conjungi, sintque stabiles in unitate, non autem brutorum more absque voluntate et consensu instabiles et fortuito. Vir quoque major esse debet aetate quam foemina; Adam siquidem prius a Deo creatus est, et postea mulier.

Nemo e Sacerdotibus Tyrannorum vi, absque viri vel mulieris voluntate, Coronam imponat; quemadmodum fieri audimus in iis Armeniae partibus, quae Infidelibus subsunt. Hujusmodi enim Corona instabilis est, ac solubilis; qui vero eam imposuit, non sine punitione erit, etiamsi actio istaec fuerit involuntaria. Qui autem dona offerunt tyrannis, ut eos habeant patronos in hoc injusto opere, majori damnatione ac maledictione sunt digni; quippe quod Potentium vi leges Dei, Ecclesiaeque judicia solvere festinant. Quapropter haud injusta erit hujusmodi Coronae dissolutio; non enim juxta Dei praeceptum fuit, sed ex hominum violentiâ.

Nemo benedictionis Coronam iis imponat, inter quos adest sanguinis propinquitas, nisi quartam utrique generationem prorsus impleverint. Cur autem quartam generationem, quasi matrimonii terminum, statuerint Sancti Patres, istud, ut sciatis, expendamus.

Quum corporis natura quatuor constet elementis, jure etiam corporea cognatio ad quartum gradum extenditur. Id autem hoc pacto evincitur. Ex uno

միոյ հօրէ երկուց եղբարց բաժանեալ, հաւասար ունին յինքեանս զհօրն գոյացութիւնս. իսկ առ 'ի նոցանէ ծնունդքն՝ զկէս արեան եղբայրութեանն. և երրորդ ծնունդն՝ որ եղբարցն որդւոց, զկիսոյն կէս արեանն միայն. իսկ չորրորդ ծնունդն՝ որ 'ի նոցանէ, զչորեակ մասն արեանն մնացելոյ: Նոյն այս է սահման և կէտ արեան մերձաւորութեան:

Նոյն քանզի ամենայն փոյթ այ և ածայնոցն՝ յաղագս սիրելոյ է զմիմեանս մարդկան, վասն այնորիկ իրաւունս համարեցան որք հովուոքն օրէնսագրեցին, զօտարացեալսն 'ի միմեանց միանալ սիրով՝ ամուսնութեանն կապակցութեամբ: Իսկ զմերձաւորսն արեամբ՝ բաւական վարկան համազգութիւն միայն ունել զհաղորդութիւն սիրոյ առ իրեարս: Նոյն այս է առաջին պատճառ՝ ոչ տալոյ թոյլ համացեղիցն ամուսնութեան. են և այլք յոլովք, զորս իմաստնոց թողաք քննել:

Նոյն արդ՝ որ այսպիսի մտերմութիւն ըստ օրինացն այ լինիցի պսակն, որպէս և գրեցաք, մի յայլում ժամու դիցէ զայն քահանայն, բայց յառաւօտէ աւուրն մինչև ցժամ ճաշոյն. և կերեալ և արբեալ զոք՝ մի թողուցուք յեկեղեցին, և մի յանառակ կանանց կամ յարանց, որ յայլում ժամու չեն արժանի եկեղեցւոյ, զի մի պղծեսցի նոքօք տաճարն այ, և աղտեղասցի պսակն օրհնութե: Նոյն 'ի ժամ կատարելոյ զաւուրս պսակին՝ երգք գուսանացն լռեալ դադարեսցեն, մինչև ելցեն յեկեղեցւոյն, զի մի դիւական երգքն խառնեսցին ընդ ածային երգոցն: Նոյն 'ի բուն բարեկենդանին օրէ սկսեալ՝ մինչև ցը-կատարումն պահոց շաբաթուն՝ որ յետ պենտակոստէին է, մի ոք 'ի քահանայից ագահութեամբ պսակ դիցէ ումեք, և ոչ յամենայն կիւրակէս տարւոյն՝ որպէս հաստատեցին կանոնաւ սուրբ հարքն առաջինք: Քանզի պահոց քառասնորդացն աւուրքն՝ սգոյ և տրտմութե է, և խորհուրդ չարչարանաց տեառն, և ոչ զինարբութեան և ուրախութեան հարսանեաց: Իսկ յինունքն և կիւրակէքն ունին զօրինակ երկնաւոր փեսային Քի հարսանեաց և հարսին եկեղեցւոյ, որ լինելոց է 'ի հանդերձեալ աշխար-

patre duo separati fratres aeque habent in se patris substantiam. Deinde, qui ab iis gignuntur, fraterni sanguinis dimidiam habent substantiam. Tertia generatio, quae a fratrum filiis est, habet solummodo dimidiam dimidii sanguinis. Quarta demum, quae ab iis est, quartam habet sanguinis partem; et hic est terminus ac punctum propinquitatis sanguinis.

Quoniam vero universa Dei divinorumque (*oraculorum*) diligentia est propter mutuum hominum amorem; ideo, qui Spiritu leges tulere, alienos inter se vinculo matrimonii per dilectionem conjungendos aequum esse duxerunt. Pro iis autem, qui sanguine conjuncti sunt, solam cognationem satis esse putarunt ad mutuum amoris commercium. Haec autem prima ratio est matrimonii non permittendi inter cognatos. Et aliae quidem sunt, quas sapientibus examinandas relinquimus.

Verum quum, juxta Dei legem, hujusmodi, sicuti scripsimus fuerit Corona, eam non imponat Sacerdos aliâ horâ, quam a diluculo usque ad meridiem, nec sinat Ecclesiam ingredi eos, qui manducaverunt et biberunt, neque impudicas mulieres, aut viros, qui reliquis horis non sunt digni ingredi templum, ne per ipsos domus Dei polluatur, et benedictionis Corona contaminetur. Quum vero sancta Corona imponitur sileant (*saeculares*) cantus, donec ab Ecclesiâ (*sponsi*) discedant; ne cum divinis canticis diabolici cantus misceantur. Item a Baccanalibus [160] incipiendo, usque ad exitum hebdomadis abstinentiae, quae post Pentecosten[161] fit, nemo e Sacerdotibus ignoranter Coronam alicui imponat, neque in ulla anni Dominicâ; quemadmodum in Canonibus statuere Sancti Patres priores. Dies enim Quadragesimalis jejunii, luctûs tristitiaeque sunt ob passionis Christi mysterium; non autem helluationis et convivii nuptiarum. Et quinquaginta dies post Pascha, necnon Dominicae omnes exemplum exhibent nuptiarum Christi coelestis sponsi, ejusque sponsae Ecclesiae; festivitatis videlicet, quae in futuro sae-

Հին՝ յորժամ խառնեալ միանան ազգ. արդարոց մարդկան ընդ ինն դասս հրեշտակաց, զոր և անուն իսկ աւուրցդ յայտ առնէ, յիսունք վերակոչելով, որով և զհաւաստացեալս ամենայն՝ մանկունս առագաստի հարսանեաց անուանեաց տէրն, որոց հրամայէ՝ ոչ պահել որչափ զփեսայն ընդ ինքեանս ունիցին. որ են աւուրք յարութեան նորա մինչև 'ի վերանալ նորին յերկինս: Վասն այսր պատճառի՝ ոչ պատշաճ համարեցան հարքն սուրբք 'ի հոգևոր հարսանեացն օրինակի աւուրսն՝ յորում ասացաւ 'ի տեառնէ ոչ արանց կանայս առնել, և ոչ կանայք արանց լինել, զմարմնականս զայս կատարել հարսանիս, որ է ախտաւոր և ծննդական:

Այլ որոց 'ի հարսանիսն երթիցեն քահանայք՝ զայս խրատ պատուիրանի աւանդեմք: Մի յապաղել անդր ընդ գինարբու աշխարհականացն մանկունս, յորում յոլովս մեղանչեն անպատրաստքն՝ որք գերինն 'ի նմա 'ի տեսանելն 'ի լսելն և 'ի խօսել զանուղղայս. այլ յորժամ զրաւ լինիցի կերակրոյն, և մինչ յերկս միայն արբումն բաժակի՝ յառնել վաղվաղակի 'ի սեղանոյ անտի, զի մի ընդ գինեմոլսն յարբեցութեան ըմբռնեալ՝ այպն լինիցի արտաքնոց տեսողաց, ոչ միայն ինքն, այլ և ամենայն քահանայք միով: Այլ ծանրագոյն ապաշխարութբ, թէ արդեօք քաւեսցէ զարբեցութենն մեղս, վերըստին արժանի լինել քահանայագործութեան:

Մի ոք 'ի քահանայից զաստանայական յանցանս յինքեան ցուցցէ, այն՝ որ հակառակ եկաց այ և կործանեցաւ, և ընդդիմակաց լինիցի եպիսկոպոսին իւրոյ՝ 'ի բանս կամ 'ի գործս, որպէս Կորխ և Դաթան Մովսիսի և Ահարոնի, զի մի զնոցին կործանումն ընկալցի յայ. մանաւանդ այնոքիկ՝ որք յանդգնին կապալս յարուցանել 'ի վերայ եկեղեցւոյ, կամ աճեցուցանել զյառաջագունից եղեալսն, և այսու պատճառաւ՝ արտաքսեն զեպիսկոպոսունս յաթոռոց բռնութեամբ այլազգեաց, և ինքեանք լինին հրամանատարք ժողովրդոց, և կապալատուք փոխանակ նոցա: Որք անձամբ զանձինս 'ի ներքոյ առնեն անիծելի դատաստանացն այ, և անիծից

culo habenda est, quando novem Angelorum choris homines justi addentur atque coalescent. Quod vel ipsum illorum dierum nomen *Hinunk* [162] declarat: ita ut ipsemet Dominus universos fideles *pueros thalami nuptiarum* appellaverit [163]; quibus in mandatis dedit, ne jejunarent *quamdiu sponsum secum habuissent* [164]: quo designantur illius resurrectionis dies usque ad ejus in coelum ascensionem. Quapropter Sancti Patres arbitrati sunt, non decere diebus nuptiarum spiritualis Typi, in quibus dictum est a Domino: *neque nuberi, neque nubere* [165], esse perficiendas has corporeas nuptias, quae vitiosae sunt et generatrices.

Istud vero Sacerdotibus, qui ad nuptias pergunt, mandamus. Ne detineamini cum filiis saeculi in crapulâ, quâ valde peccant ii, qui non animadvertunt, illuc morando aspicientes et audientes et loquentes inhonesta. Verum prope ciborum finem, ad tria usque pocula [166], statim surgite ab ea mensa, ne quis vestrum forte cum vinolentis in ebrietate deprehensus derisioni sit saecularibus; neque ipse solus, sed et per unum ceteri omnes Sacerdotes. Magnâque poenitentiâ, si quodammodo ebrietatis veniam obtinere poterit hic (*Sacerdos*), rursus Sacerdotali ministerio dignus fiat.

Nemo e Sacerdotibus diaboli peccatum, ob quod hic resistens Deo praeceps ruit, praeseferat, verbo aut opere adversus Episcopum suum reluctans, sicuti Core et Datan adversus Moysen et Aaron; ne illorum ruinam a Deo consequatur. Tanto pejus autem si super Ecclesiam suscitare audeant indictiones [167], vel ab initio impositas augere; qua de causa per Infidelium manus Episcopos a sede removent, et ii populo praesunt, proque illis solvunt pensiones. Isti a semetipsis irremissibili Dei supplicio, damnationisque maledictioni sese subjiciunt: isti non sunt digni Sacrificium offerre, neque in morte Communionem suscipere, nec Sacerdotali more sepeliri.

դատապարտութեան ։ Մնափոխելն ոչ են արժանի 'ի կեանս իւրեանց քահանայագործութիւն առնելոյ, և ոչ 'ի մահուան՝ հաղորդի, կամ քահանայական թաղման ։

Դարձեալ, մի՛ ոք 'ի քահանայից կամ 'ի ժողովրդոց ղեկեղեցւոյ դատաստան՝ առ մարմնական իշխանս դատեսցի կամ առ այլազգիս կամ առ քրիստոնեայս, զի մի՛ դատապարտեսցի յառաքելական և 'ի կանոնական հրամանացն ։ Որպէս և գրէ Պաւղոս առ կորնթացիսն, թէ « Իշխէ՞ ոք 'ի ձէնջ, եթէ իրք ինչ իցեն ընդ ընկերի իւրում, դատել առաջի անիրաւաց, և ոչ առաջի սրբոց » ։ Նա հարցն սուրբ 'ի կանոնս իւրեանց՝ լուծանել հրամայեն 'ի քահանայութենէ՝ որ զայս առնէ ։

Դարձեալ՝ մի՛ ոք 'ի քահանայից հոգաբարձու քաղաքի կամ գեղջ լինիցի, կամ գաւառապետ աշխարհական իշխանաց, կամ գրող հարկաց և սակից, կամ այլ ինչ գործակալութիւն աշխարհի լինելով ։ Քանզի անկարելի է ըստ տէրունական հրամանին՝ երկուց հակառակ տերանց ծառայել, և հաճոյանալ տեառն մրյ՝ որ է եկեղեցի մրյ կենդանւոյ, և տեառն աշխարհակալաց ։ Վասն որոյ՝ ընտրեսցէ այնպիսին 'ի միոյն 'ի բաց կալ, կամ յաշխարհի հոգաբարձութենէն, կամ 'ի քահանայական գործոյն ։ Իսկ եթէ ընդ աշխարհական հոգոցն յանդգնի և զքահանայական պատիւն ունել, և զտեսչութիւն ժողովրդոց, բռնութիւն է այն, և ոչ հրամանաւն մրյ և մեր, որ և դատելոց է այնպիսին ընդ կրկին յանդգնութեան ։

Լսեմք զոմանց քահանայից՝ ձիավարժս լինել և զէնս առնուլ ըստ զինուորաց, և 'ի խրախճանութիւնս խաղուց ձիընթացից ընդ նոսին արշաւել երիվարօք՝ 'ի յորս երէոց, և 'ի նետաձգութիւնս, և յամենայն ինչ յայսպիսիս, որ նոցայն գործոյ է անկ և ոչ եկեղեցւոյ սպասաւորաց, զի զէն զինուորութեան մերոյ ոչ է մարմնաւոր, որպէս հրամայէ առաքեալ, այլ հոգևոր և ածային, որով պատերազմիմք՝ ոչ ընդ մարմնոյ և ընդ արեան, այլ ընդ իշխանութիւնս և ընդ պետութիւնս, ընդ այսս չարութեան՝ որ 'ի ներքոյ երկնից ։ Վասն որոյ աղաչեմք՝ 'ի բաց լինել յայսմհետէ 'ի յանկարգ սովո-

Item nemo e Sacerdotibus aut e populo coram saecularibus Principibus sive Infidelibus, sive Christianis, Ecclesiae judicium ferat judicandum, ne ab Apostolico et Canonico praecepto condemnetur, sicut et Paulus ad Corinthios scribit: *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos et non apud sanctos* [168]? Et Sancti Patres in suis Canonum codicibus, qui id agit, a Sacerdotio deponendum praecipiunt.

Praeterea nemo e Sacerdotibus villicationem administret sive in urbe sive ruri, neque saecularium Principum sit procurator, vel tributorum ac vectigalium exactor, neque alio quovis ministerio in civitate perfungatur. Haud enim fieri potest, juxta Dominicum praeceptum, ut quis duobus oppositis dominis inserviat, placeatque in domo Dei, quae est Ecclesia Dei vivi, et in domo saecularium. Idcirco utrumlibet iste seligat: aut a saecularibus curis disjungatur, aut ab opere Sacerdotali. Sin vero cum opere saeculari Sacerdotale quoque munus ac populi regimen exercere ausus fuerit; violentiâ id egerit, non vero jussu Dei vel Nostri, seque judicio suâ duplici arrogantiâ subjiciendum noscat.

De quibusdam Sacerdotibus audimus, ipsos equitationi studere, armaque gestare, ceu milites, et equorum ludis dediti, unâ cum illis equo insidentes currunt, belluas venando, jaculando, et alia id genus agendo, quae opus militare decent, non autem Ecclesiae ministros. Arma enim militiae nostrae non sunt corporalia, sed, quemadmodum Apostolus praecipit, spiritualia et divina, quibus *colluctamus non adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates ..... contra spiritus nequitiae sub coelo* [169]. Quapropter oramus vos, ut hanc malam consuetudinem deinceps projiciatis, et nonnisi itine-

րութենէ աստի, և բայց թէ 'ի ճանապարհի՝ եթէ 'ի հետիոտս և թէ երիվարաւ՝ առնուլ զէնս, յաղագս երկեղի ինչ եղելոյ կարծեաց, և այն՝ պարկեշտութեամբ, և ոչ ըստ զինուորութեան կարգի՝ կապարճիւք, և կազմեալ սուսերաւ։ Այլ ոչ ևս է արժան առնուլ զէնս կարգաւորաց, կամ արշաւանս առնել երիվարօք՝ ըստ մանկական բարոյից, 'ի բամբասանաց պատճառս տեսողաց։ Զի զորս խրատէ Պաւղոս զզէնն լուսոյ զգենուլ, այս ինքն զուղիղ հաւատս և զգործս բարեաց, և նոքօք կռուել ընդ բնութեանս մերոյ թշնամւոյն, չէ արժան զխաւարայինս զայս զէն ստանալ յանձին, և պատերազմել սոքօք ընդ համազգեաց մերոց մարդկան, կամ խոցոտել զանբանից կենդանեաց հոյլս, և կամ սիգաքայլ երիվարօք յօրանալ, բայց թէ 'ի տկարութէ։ Քանզի յայտնանէ և 'ի սոյնպիսեացն՝ արգելուն զմեզ ածային պատուիրանքն։

Քահանայ, եթէ զոք 'ի ժողովրդենէ իւրմէ՝ վասն պատուիրանազանց լինելոյ՝ ընդ բանիւ առնիցէ, և նորա յամառեալ մնայ 'ի յանցանսն, և ոչ դառնայ, այլ ոք 'ի քահանայից անտի մի իշխեսցէ ընդունել զնա յեկեղեցի իւր, որպէս սովոր են ոմանք 'ի տգէտ քահանայից յինքեանս ձգել զայնպիսիսն, և որ զայս առնէ, նա տայ նմա 'ի մեղաց անտի անդարձ լինել, և զանձն իւր կցորդ պատուհասի յանցանաց նորա առնիցէ։ Այլ վասն այսպիսի իրաց եղելոց՝ այս օրէնք հաստատեսցի 'ի միջի ձերում, զի զորշեալն 'ի միոյ քահանայէ, և ամենայն քահանայակիցք նորին նմանապէս 'ի բաց որոշեսցեն յինքեանց, մինչև զղջացեալ յանցաւորն դարձցի յանուղղայ գնացից իւրոց, և առաջի անկեալ խնդրեսցէ զթողութիւն, և ուխտ դիցէ այ ապաշխարել, և այլ ոչ ևս 'ի նոյն սովորութիւն չարեաց անկանել։ Եւ յորժամ յիւրոյ քահանայէն այսպիսի, օրինակաւ ընկալցի զթողութիւն, յայնժամ և այլ քահանայքն ընկալցին զնա սիրովն այ։ Այս օրէնք ուղղութեան և 'ի մէջ եպիսկոպոսաց հաստատեսցի. որպէս զի զառ 'ի միոյ եպիսկոպոսէն բանադրեալն 'ի քահանայից կամ յաշխարհականաց, այլ ոք յե-

rantes sive pedibus sive equo arma ob metum feratis, eaque honeste, non autem militum ritu cum pharetrâ aut gladio optime ornato. Aliâs Sacerdotes dedecet armari, vel pueriliter equitare; id namque videntibus causa fit detractionis. Quos enim Paulus monet, ut *induantur arma lucis;* idest rectam fidem ac bona opera; iisque naturae nostrae adversario bellum inferant, non licet iisdem tenebrosa arma comparare, iisque bellum gerere adversus ejusdem naturae homines, aut belluarum gregem ferire, aut superbis equis nisi ob infirmitatem vehi: ab hisce enim iisque similibus operibus divina mandata nos arcent.

Si quem e suo populo excommunicaret Sacerdos ob ejus in praeceptis transgressionem, ipseque pervicax in suo peccato manserit, nec resipuerit; nemo ex aliis Sacerdotibus in propria Ecclesia audeat excipere, quemadmodum insipientium Sacerdotum quidam agunt, istos ad se pertrahentes. Qui autem id operatur, ipsemet causa fit illius pervicaciae in peccato, seque socium reddit supplicii ejus delicti. Verum quoad haec, constans inter vos lex ista servetur: Ab uno Sacerdote depulsus a ceteris Sacerdotibus aeque depellatur, donec transgressor e via sua ad rectam revertatur, atque sese humilians veniam petat, Deoque voveat poenitentiam agere et non amplius in eamdem mali consuetudinem reverti. Quum autem hoc pacto a suo Sacerdote veniam obtinuerit; tunc alii quoque Sacerdotes in charitate Dei illum recipiant. Et sane haec ipsa aequitatis regula inter Episcopos quoque confirmatur; illum enim, qui ab uno Episcopo excommunicatus est, sive Sacerdos fuerit sive laicus, nullus alius Episcopus facultatem habet absolvendi, praeter eum, a quo fuerat excommunicatus.

ողխկապոտաց ոչ ունի իշխանութիւն լուծանելոյ, բաց 'ի բանադրողէ անտի ։

Դաւանեմք և զայս ևս պատուիրան ամուրեաց քահանայիցդ՝ որ ըստ աշխարհի, զի որումք 'ի մանուկական հասակին հասանէ վախճան ամուսնոյն, թէ կամեսցի զոգի իւր ապրեցուցանել 'ի մեղաց և 'ի բամբասանաց, և սուրբ խորհրդոյն արժանաւորապէս սպասաւորել, հրաժարեալ յաշխարհէ՝ ըստ կանոնական հրամանին՝ 'ի կարգ կրօնաւորութեան մտցէ ։ Զի 'ի մէջ աշխարհի՝ սովորական ընդելութեամբ՝ լինելով 'ի տեսութիւնս, և 'ի խօսակցութիւնս ընդ կանայս, մանաւանդ խոստովանութեան նոցին լինել ընդունող ըստ օրինի քահանայութեան, անհնար է սրբութեամբ ծառայել Աստուծոյ. ապա թէ ընդանձուկ ճանապարհն գնալ դժուարանայ, զլայնն և զարձակն սիրելով, լաւ և արժան է նմա 'ի սրբոյ պատարագին սպասաւորութենէ, թէ և 'ի յայտնի վատութիւնս ոչ բամբասի ։ Քանզի ոչ կարէ յերիտասարդական հասակին՝ մաքրապէս սպասաւորել սրբութեանցն. մանաւանդ՝ որ ոչ երկեղածութեամբ և պարկեշտութեամբ և պահօք և աղօթիւք զգուշանայ անձին իւրում, այլ աներկեղութեամբ վարի 'ի կերակուրս և յըմպելիս, և յամենայն տեսակս ընդարձակ վարուց ։ Իսկ որոյ մերձ 'ի ծերութիւն հասանէ վախճան ամուսնոյն, և վստահ լինի յանձն իւր՝ սրբութեամբ և անարատ վարուք և առանց բամբասանաց սպասաւորել Աստուծոյ, որպէս զի զօգտութիւնս ընկալցի 'ի տեսողաց և մի բամբասանս, այնպիսին կացցէ յեկեղեցւոջ իւրում որքան ախորժէ ։

Իսկ արդ քահանայիցդ առ 'ի խրատ զոր գրեցաք սակաւուք, ոչ իշխանաբար հրամանս տալով՝ այլ ծառայակցապէս աղաչելով, բաւական լիցի առ 'ի մէնջ ։ Իսկ զպակասեալն 'ի մերոցս՝ ունիք հմտանալ կատարելապէս 'ի հարցն առաջնոց կանոնական գրոց, որովք օրինադրեցին զմանկունս եկեղեցւոյ 'ի փառս Աստուծոյ ։

Hujusmodi etiam praeceptum coelibibus [170] Praesbyteris saecularibus tradimus. Ille, cui in juvenili aetate decessit uxor, si voluerit animam suam ab occasione peccati, et a detractione liberare, digneque inservire ministerio sancto; mundum relinquens, juxta canonicum praeceptum, religiosum ordinem ingrediatur. In mundo enim, consuetâ familiaritate cum mulieribus versando, aspiciens, ac loquens, maxime autem illarum excipiens confessiones, haud fieri potest, ut juxta Sacerdotii legem Deo sancte deserviat. Verum, nisi velit per viam arctam incedere, latam potius et spatiosam diligens, abstinendum est ei a sancti Sacrificii administratione, etiamsi per manifestum aliquod crimen minime diffametur. In viridi namque aetate difficilius est pure Sanctitati inservire; praesertim qui non sibi prorsus cavet cum timore et puritate et jejunio et oratione, sed absque timore ad cibos, et potus, atque ad omne perditae vitae genus fertur. Ille autem, cui prope seni uxor interiit, quique confidit, se in sanctitate ac puritate vitae atque sine famae suae laesione Deo inserviturum, ut laudem, non improperia ab aspicientibus accipiat; hic in suâ Ecclesiâ, quoadusque velit, moretur.

Satis superque a Nobis breviter ad Sacerdotes scripta admonendo, nequaquam auctoritate praecepta imponendo; sed quasi conservi rogando. Quae vero hîc desunt, scire debetis ex canonicis priorum Patrum libris, quibus Ecclesiae pueros [171] ad Dei gloriam in ordinem redegerunt.

ԱՌ ԻՇԽԱՆՍ ՈՐ ԸՍՏ ԱՇԽԱՐՀԻ։

ՓՈԽԵՍՑՈՒՔ զա̃ծային պատուիրանացն խրատ և առ ձեզ՝ որ ըստ աշխարհի ունիք զքաղաքավարութի̃։ Եւ նախ և առաջին առ իշխանսդ, որք 'ի նուաճեալ ժամանակիս տիրէք 'ի տեղիս տեղիս բազմաց, և կամ սակաւուց զօրաց և գաւառաց։ Զորս աղաչեմք մի անհնազանդ լինել օրինացն ա̃յ. այլ որպէս կամիք զի ծառայք ձեր զկամս հրամանի ձերոյ հնազանդութեամբ և անթերի կատարեսցեն, որք թէ և զմի ինչ 'ի հրամայելոցն անկատար թողուն՝ պատուհաս կրեն 'ի ձէնջ, նոյնպէս և դուք՝ վասն զի բնութեամբ ծառայք էք ա̃յ՝ ծառայեցէք տեառն երկիւղիւ և հնազանդութեամբ. զի մի պատուհասիցիք իբրև զապստամբեալս 'ի տեառնէ, այլ որպէս զմտերիմ ծառայս պատիւ ընդունիցիք յերկնաւոր թագաւորէն։

Եւ արդ՝ առաջին զայս պատուիրան աւանդեմք ձեզ. մի անիրաւաբար վարիք առ հնազանդեալսդ ծանր և դժուարակիր հարկադրութեամբ[13], զոր ոչ կարեն բառնալ, այլ օրինօք դատեցէք, և ըստ չափոյ զօրութեան զիւրաքանչիւր ոք։ Զմտաւ ածէք, զի և ձեր՝ տէր գոյ յերկինս, և ակնառութի̃ ոչ է առաջի նորա, որպէս և առաքեալ ասէ։

Մի զոք զրկէք 'ի մարդկանէ, և մի նեղէք զաղքատս և զտնանկս, զի մի բողոքեսցեն առաջի ա̃յ վասն ձեր, և ա̃ծ լուէ նոցա, ըստ իմաստնոյն Սողոմոնի. զի ասէ՝ թէ “Մի տար պատճառս աղքատին անիծանել զքեզ, զի մի արարիչ նորա լուիցէ նմա, և հատուսցէ քեզ չարիս։

Մի չար և անիրաւ գործակալս և գաւառապետս կացուցանէք 'ի վերայ աշխարհի ձերոյ, զի մի յանիրաւութենէ նոցա՝ զոր գործեն, դուք դատիք յա̃յ հանդերձ նոքօք. այլ զարդարամիտս և զարդարադատս ընտրեցէք, ունել 'ի վերայ մարդկան զգործակալութիւն, զի մի զարքունական սահմանեալ իրաւունսն վաստակաւորացն՝ թողցեն, վասն սա-

AD PRINCIPES NOSTROS ARMENIOS [172].

Convertamus et ad vos, qui saeculi consuetudine utimini, divinorum praeceptorum admonitionem; atque in primis et ante omnia ad vos, o Principes, qui labentibus hisce temporibus huc et illuc imperatis pluribus vel paucis militibus, aut provinciis. Obsecro itaque vos, haud inobedientes esse Dei legibus; sed quemadmodum vultis, ut obedienter et integre adimpleant subditi vestri vestra praecepta (qui, si praeceptorum quidpiam haud absolutum relinquunt, poenam a vobis ferunt); ita et vos, utpote naturâ Dei servi, servite Domino in timore atque obedientiâ, ne puniamini veluti Deo rebelles; quin potius, quemadmodum fideles servi in coelestibus regnant, honorem accipiatis.

Primum itaque praeceptum, quod vobis tradimus, hoc est: ne agatis injuste subditis, onera eis imponendo, quae ferre non valent; sed unumquemque rite et pro viribus judicate. Animadvertite, vos quoque habere Dominum in coelis, neque esse coram eo personarum acceptionem; quemadmodum vel ipse Apostolus dicit [173]. Neminem fraudetis, neque pauperes et egenos affligatis; ne contra vos Deum appellent, eosque Deus exaudiat, juxta sapientem Salomonem, qui dicit: *Non relinquas quaerentibus tibi retro maledicere; exaudiet autem eum, qui fecit illum, et retribuet tibi mala* [174].

Ne ponatis malos injustosque ministros et praefectos super provincias vestras, ne vos quoque ob illorum injustitias a Deo judicemini unâ cum ipsis; sed integerrimos judices eligite administrationem super homines tenentes, ne propter parvam ipsis oblatam mercedem aut exonerent a solutione multi tributi operariis impositi regio jussu, aut ipsi furentur;

կաւ կաշառոցն զբազումս, և կամ ինքեանք գողացին. և մի՛ առաւել քան զհրամայեալսն՝ նեղեսցեն զնոսա և առցեն: Ո՜ի անիրաւութիւն են երկու կողմանքն առաջի ա̃յ. այլ այնպէս իրաւադատ լինիցին, զի տացեն զկայսերն՝ կայսեր, և զա̃յն՝ ա̃յ:

Մի՛ զոք անիրաւութեամբ դատիք, այլ ուղիղ դատաստան արարէք, զի և ձերն դատաստան քաղցրութեամբ լինիցի յա̃յ և մի՛ խստութեամբ: Մի՛ վասն կաշառաց, կամ վասն սիրելութե̃ն միոյ կողմանն, կամ վասն ատելութե̃ն և ոխակալութեան, կամ վասն պատուոյ երեսաց, 'ի միոյն աչառելով զանիրաւն արդարացուցանէք 'ի դատաստանի, և զարդարոյն թիւրէք զիրաւունս, զի մի՛ անիծից օրինացն ա̃յ որ յաղագս այսորիկ՝ պարտականս զանձինս առնիցէք:

Մի՛ անտես առնէք զայրւոյն և զաղքատին զիրաւունսն, յորժամ աղաղակեն առաջի ձեր՝ վասն զրկողաց իւրեանց, այլ դատ արարէք որբոյն, և տուք իրաւունս այրւոյն, որպէս ասէ ա̃ծ մարգարէիւն, և ունկնդիր լերուք աղաղակի նոցա, և փրկեցէք զնոսա 'ի նեղչաց իւրեանց, և զյափշտակեալ ինչս նոցա դարձուցէք յանիրաւացն. յայնժամ և ա̃ծ լուող լինի աղաչանաց ձերոց, և կատարէ զխնդրուածս սրտից ձերոց:

Մի՛ որպէս զանբան կենդանիս, որ բնութեամբ ծառայք են մարդկան, ծառայեցուցանէք զմարդիկ՝ որ ընդ իշխանութեամբ ձերով լինին՝ 'ի գործ խիստ և աններելի, որպէս և Փարաւոն՝ զորդիսն Իսրայէլի, և զայն՝ առանց կերակուր տալոյ նոցին, այլ ներելով և քաղցրութեամբ, և սակաւօրեայ ժամանակաւ, և առատագոյն կերակրովք լցուցանել զնոսա յաշխատութիւն անդր, և չափով և մի՛ յանչափս, որպէս զի կարող լինիցին վաստակօք իւրեանց՝ զաղքատանաց կեանս զտանց և զորդւոց իւրեանց լցուցանել, և զարքունական հարկս հատուցանել:

Մի՛ զվարձս վաստակաւորաց ձերոց հատանէք իշխանաբար, որպէս զայնոսիկ՝ զորոց ամբաստանեն

neve eosdem aggravent, neve accipiant ultra praeceptum (haec enim ambo injusta sunt coram Deo); quin potius ita sint justi, ut *reddant, quae sunt Caesaris, Caesari, et, quae sunt Dei, Deo* [175].

Neminem injuste judicetis, sed recte jus dicite, ut et judicium, quod super vos facturus est Deus, dulce sit, non severum. Ne absolvatis injustum in judicio, neque justi torqueatis justitiam propter munera, aut propter alterius partis benevolentiam, aut propter odium indignationemque, aut propter dignitatis reverentiam personae alicujus acceptatione; ne vos ipsi digni efficiamini Divinis maledictionibus hac de causa juxta legem (*indictis*).

Ne negligatis viduae et inopis jura quum ad vos clamaverint contra expoliatores suos; sed *judicate pupillo et defendite viduam*, sicuti per Prophetam Deus dicit [176], atque audite clamorem eorum et liberate eos ab affligentibus se, eisque reddite ab iniquis ablata; et tunc exaudiet Deus orationes vestras, et adimplebit petitiones cordis vestri.

Ne servire faciatis homines, qui vobis subsunt veluti animalia, quae naturâ sunt hominum servi, asperrimis et intolerabilibus laboribus, quemadmodum et Pharao filios Israel, ne ad manducandum quidem porrigentes; sed misericorditer, et humaniter, et ad breve tempus (*laborem imponendo*), abundeque cibum eis praebendo, ut in tempore laboris moderate et non praeter modum perpessi, saturentur, atque suis laboribus possint semetipsos, familiam, suosque filios explere, necnon regium solvere tributum.

Ne abscindatis auctoritate mercedem operariorum vestrorum, ceu illi, quos accusant Apostoli et

առաքեալքն և մարգարէքն, թէ « Զրկեալն 'ի ձէնջ աղաղակէ, և բողոք հնձողացն եհաս յականջս, Տեառն զօրութեանց »: Բաւական լիցի ձեզ՝ զի վաստակօք նոցա մեծանայք, և առաւել քան զչափն փափկանայք, և այն զի ոչ թէ այլ բնութի է նոցա և այլ ձեր, այլ 'ի միոյ կաւոյ և 'ի խառնուածոյ: Քանզի նմանապէս է տերանց և ծառայից, փարթամաց և աղքատաց սկիզբն գալոյ յաշխարհ, և կատարած ելիցն յաշխարհէ: Վասն զի զուգահաւասար ամենեքեան ծննդեամբ մտանեն յերկիր. և մահուամբ ելանեն 'ի սմանէ: Իսկ մեծութիւն և փոքրկութիւն, բարձրութիւն և խոնարհութիւն, բարեբախտութիւն և պանդխտութիւն, 'ի մէջ ծննդեանն և մահուանն պատահեն մարդկան, որ են իբրև զերազ զարթուցելոց, որպէս 'ի փորձոյ անտի՝ յայտնի է ամենեցուն, իմաստնոց և տգիտաց, զի ոչ ինչ 'ի սոցանէ ունի զհաստատութիւն:

Վասն որոյ մի վասն անցաւորիս կենաց՝ կորուսանէք զյաւիտենական զկեանսն. զի թէպէտ և Քն դժուարաւ՝ ասաց՝ մեծատանց յարքայութիւն երկնից մտանել, ըստ օրինակի ուղտոյ ընդ ծակ ասղան, այլ եթէ զմեծութիւն ձեր ըստ կամացն այ 'ի գործ արկանէք, դժուարինն ձեզ դիւրին լինիցի: Զի և Աբրահամ մեծատուն էր, և ոչ միայն արքայութեանն մտանելոյ արժանացաւ, այլ և գոգ նորա արքայութիւն այ եղև և անուանեցաւ, և հանգիստ ամենայն արդարոց: Նոյնպէս և Յոբ, և ամենայն մեծատուն արդարքն՝ ըստ ասելոյն 'ի Տեառնէ, թէ « Տեսանիցէք զԱբրահամ, և զԻսահակ, և զՅակոբ, և զամենայն արդարսն՝ յարքայութեան այ »: Այսպէս և դուք՝ եթէ ըստ նոցին օրինակի գնայք 'ի ճանապարհս արդարութե: Զի ոչ զոք զրկէին, և ոչ զոք նեղէին, ոչ զուրուք զինչս յափշտակէին, և ոչ ումեք առնէին ինչ անիրաւութիւն, և կամ նենգութի, այլ և յիւրեանց արդար ստացուածոցն՝ զքաղցեալս կերակրէին, ըզմերկս զգեցուցանէին, զհիւրս ընդունէին, զկարօտութիւն կարօտելոց՝ լցուցանէին, նեղելոց բաւա-

Prophetae: *Fraudatus a vobis clamat, et clamor operariorum in aures Domini Sabaoth introivit* [177]. Satis sit vobis ipsorum laboribus ditescere, et ultra modum pinguescere, eo magis quod non est alia eorum et alia vestra natura, sed estis ejusdem cretae ejusdemque figmenti. Idem namque est dominis ac servis, divitibus ac pauperibus initium veniendi in mundum et finis egrediendi de mundo [178]: omnes enim generatione pariter veniunt super terram, et morte ex ipsa discedunt. Magnitudo vero et parvitas, altitudo et humilitas, felicitas et infelicitas, quae veluti somnia sunt vigilantium, hominibus contingunt inter generationem et mortem; quin immo ab experientiâ sapientibus et insipientibus manifestum fit, nihil horum habere soliditatem.

Ne igitur amittatis propter caducam vitam aeternam felicitatem; nam etsi Christus exemplo cameli in acûs foramine difficile dixerit, divites in regnum coelorum ingredi [179]; si tamen divitiis vestris juxta Dei voluntatem utamini, istud difficile fiet vobis facile. Etenim vel Abraham dives erat, et non tantum dignus effectus fuit, qui in regnum (*coelorum*) intraret, verum et ipsius sinus regnum Dei factus est, omniumque justorum requies appellatus. Similiter et Job, omnesque divites justi, de quibus dictum est a Domino: *Videbitis Abraham et Isaac et Jacob, et omnes justos in regno Dei* [180]. Ita et vestrum erit, si juxta illorum exemplum in viis justitiae ambulaveritis. Illi neminem fraudabant, neminem vexabant, nullius bona usurpabant, nemini injuriam aut fraudem irrogabant; quin immo ex justis suis laboribus esurientes pascebant, nudos operiebant, peregrinos excipiebant, egentium inopiam explebant, afflictos adjuvabant, infirmos consolabantur, pauperem vero ac inopem haud affligebant, sed etiam eos ab ipsorum oppressoribus liberabant. Et quemadmodum

կամ լինէին, և տկարաց զօրացուցիչ, զաղքատս և զտնանկս ոչ միայն ինքեանք ոչ նեղէին, այլ և փըրկէին 'ի նեղչաց իւրեանց։ Եւ որպէս ոչ եղև նոցա մարմնաւոր փարթամութիւնն արգել և խափան ժառանգելոյ զարքայութիւնն երկնից, նոյնպէս և ոչ ձեզ լինիցի պատճառ չարեաց մեծութիւնդ, և թէ կամիցիք արդարութեամբ վարել զդա, որպէս և նոքա. այլ մանաւանդ բարւոյ առիթ լինի՝ ըստ իմաստնոյն, զի ասէ, թէ “ Փրկանք առն մեծութիւն իւր ”։

Նաև այն՝ որ փոխանակ զիւրն տալոյ կարօտելոց՝ զնոցայն յափշտակէ, և կողոպտէ զնոսա. և փոխանակ հիւրընկալ լինելոյ և հանգուցիչ աշխատելոց 'ի ճանապարհի՝ գողակից լինի գողոց, և դարանակալ 'ի ճանապարհի այնոցիկ՝ որք անմեղութեամբ գնան ընդ ուղիղ ճանապարհս իւրեանց, և զտուն իւր յանիրաւ ստացուածոց անտի լնու, և մեծանալ կարծէ. Թողից ասել զանթող լին յանցանք, որք ոչ միայն զինչսն յափշտակեն, այլ և զարիւնն անմեղաց հեղուն, զի մի՛ դատապարտ լինիցին յափըշտակողաց ընչից իւրեանց, և զայն ոչ ածեն զմտաւ՝ եթէ այլ դատաւոր կայ գիտող ամենայնի, յորմէ ոչ կարեն թաքուցանել զգաղտնիս չարեաց իւրեանց, յաղագս այսպիսեաց մեծատանց՝ յիրաւի հրամայէ Տէրն դժուարաւ մտանել յարքայութիւն երկնից. որոց ոչ արքայութիւնն է օթևան, այլ հուր գեհեննին. և սատանայական որդն անքուն, և տարտարոսն յաւիտենական։ Նաև այս յիրաւի. զի թէ որք յիւրեանց արդար ընչիցն ոչ կերակրեն զաղքատս քաղցեալս, և ոչ զգեցուցանեն զմերկս, և ոչ ժողովեն զօտարս, լսելոց են 'ի Տեառնէ յաւուր դատաստանին՝ եթէ “ Երթայք յինէն, անիծեալք, 'ի հուրն յաւիտենից ”. ապա որք աղքատին առաւել քաղցի լինին պատճառ, և տառապելոյն՝ մերկութեան, և օտարին՝ կորստեան ընչիցն և անձինն, և փոխանակ զբանտարկեալսն տեսանելոյ և մխիթարելոյ բանիւ և արդեամբք, արձակելոց անմեղաց՝ բանտից և կապանաց լինին առիթ, ո՞ւր արդեօք իմանի տեղի և չափ տանջանաց այնպիսեացն, և-

illis temporales divitiae impedimento et obstaculo non fuerunt ad coelorum regnum possidendum; ita nec vobis mali causa erunt divitiae, si, illorum more, recte iisdem uti velitis, immo, juxta Sapientem, boni causa erunt: dicit enim: *Redemptio viri divitiae suae*[181].

Qui autem, potiusquam suum indigentibus tribuat, eorum usurpat, eosdemque expoliat; et potiusquam hospitalis sit, atque ex itinere defatigatorum refocillator, latronibus fit socius, et in itinere insidiator incedentibus innocenter per viam, domumque suam injustis possessionibus implet, ac locupletatum sese existimat: (taceo scelus veniam non merens eorum, qui non solum bona rapiunt, sed et innocentium sanguinem effundunt, ne ab iis accusentur ceu bonorum suorum raptores, haud cogitantes, alterum esse judicem omnia cognoscentem, cui propria occulta crimina nequeunt abscondere): pro hujusmodi divitibus jure meritoque profert Christus difficiliter intrare (*posse*) in regnum coelorum; quibus non coelum, sed ignis inferorum est habitatio, et vigilantes vermes aeternusque tartarus hospitium. Et hoc jure quidem: ii enim, qui ex justis suis substantiis esurientes non cibant, nudos non operiunt, et hospites non colligunt, audituri sunt a Christo in die judicii: *Discedite a me maledicti, in ignem aeternum*[182]. Illi igitur, qui potius causa sunt famis egentibus, nuditatis afflictis, aliisque bonorum ac personae amissionis; et potiusquam in carcere inclusos visitent eosque verbo et opere consolentur, captivitatis et compedum causa fiunt liberis innocentibus; ubinam pro iisdem locus erit, et quaenam tormentorum mensura, nisi *cum diabolo et angelis ejus*, quorum voluntatem perfecere?

թէ ոչ ընդ սատանայի և հրեշտակաց նորա, զորոց և զկամսն կատարեցին ։

Վասն որոյ աղաչեմ 'ի քեզ լինել ամենեցուն ձեզ 'ի կորստական գործոցս յայսցանէ ։ Եւ մի ոք պատճառեսցէ զպատճառս մեղաց ասելով զի եթէ ոչ զրկեմք, և ոչ յափշտակեմք, զիշխանութի մեր ոչ կարեմք հաստատուն ունել ։ Եւ առ այս' առաջին զայս ասեմք, զի թէ անկարելի էր որոց զիշխանութիս ունին' հաճոյ լինել ա̃յ, ապա զիարդ բազումք 'ի թագաւորաց և յիշխանաց գովելիք եղեն ա̃յ և մարդկան, որք և յիշատակին 'ի գիրս սուրբս ։ Դարձեալ, թէ և անհնարելի էր' ըստ ասելոյ ձեր' առանց զրկանաց իշխանութիւն վարել, ապա որ իմաստունն է' փախչել արժան էր յանցաւոր իշխանութենէն, և ոչ վասն այնորիկ' անանց տանջանօք ընդ սատանայի տանջել ։ Բայց ոչ է անհնարին առանց անիրաւութե վարել զիշխանութիւն, այլ դիւրին և հեշտալի է, որք սիրեն և կամին. և մեք վկայեմք առաջի ա̃յ, և երաշխաւոր լինիմք ամենեցուն ։ Զի եթէ ոք զտուն իւր մաքրեսցէ 'ի զրկանաց, և զիրաւամբք ստացուածս միայն ժողովեսցէ անդ, թէ և սակաւ թուի թէ իցէ, առաւել շահեկան լինիցի և պատճառ հարստութե, քան զբազումս անիրաւաբար ստացեալս ։ Եւ զայս իմաստունն Սողոմոն յայտ արարեալ ասէ, թէ « Անէծք տեառն 'ի տունս ամբարշտաց, յարկք արդարոց օրհնին »։ Քանզի սակաւ ինչ անիրաւն' ըզբազում իրաւամբք ստացեալսն նման հրոյ կիզէ և ապականէ, զի անիծիւք և դառնութեամբ է ժողովուածն անիրաւին 'ի զրկելոց անտի, և ընդ աղքատացն անիծից և ա̃յ անէծքն մտանեն 'ի տունս զրկողաց ։ Իսկ տուն արդարոյն, զի սուրբ է 'ի զըրկանաց, և կերակրիչ է քաղցելոց, ընդ օրհնութիս աղքատացն և ա̃յ օրհնութիւնն մտեալ 'ի ծածուկ և անյայտ' զսակաւն բազմացուցանէ, որպէս զսարեփթացի այրւոյն, և զսոմնացւոյն, և զորս տէրն կերակրեաց յանապատին ։

Եւ մի ոք յանմտաց և 'ի մարմնասիրաց զբազում ինչս տեսանելով զրկողաց և ամբարշտաց, և զսա-

Quapropter oro, ut vos omnes ab hisce noxiis operibus longe sitis; et nemo vestrum adstruat causam peccati, dicens: Nisi auferimus et rapimus, non possumus firmum habere nostrum principatum. Cui hoc primum dicimus, quod si fieri non poterat, ut potestatem habentes Deo placerent; quomodo ergo multi reges et principes quos commemorant etiam Libri sancti, coram Deo et hominibus laudabiles facti sunt? Praeterea etiamsi fieri non posset, quemadmodum dicitis, ut sine fraudibus principatum sustineretis; ergo, qui sapiens est, fugere debet a caduca potestate, ne propter ipsam cum diabolis in aeterno supplicio crucietur. Verum non est difficile potentiâ uti absque injustitiâ; immo amantibus et volentibus facile est ac jucundum. Nos itaque testamur coram Deo, atque omnibus sumus vades, quod si quis domum suam ab usurpationibus purgatam servaverit, et in ea congregaverit justum lucrum tantummodo, etiamsi parum ei videatur, fructum afferet, eritque divitiarum causa plusquam multum injuste adeptum. Quod profecto sapiens Salomon ostendit dicens: *Maledictio Domini super domos impiorum, tecta vero justorum benedicentur* [183]. Nam parum illud injustum, ignis instar, comburit et absumit plurimum justi lucri; quoniam de maledictione et amaritudine expoliatorum est collectio injusti, atque unâ simul cum pauperum maledictione, Domini quoque maledictiones expoliantium domos ingrediuntur. At in domo justi, quoniam ab usurpationibus purgata est, et ipse esurientes nutrit, unâ cum pauperum benedictione, Dei quoque benedictio sensim et latenter ingressa parum multiplicat, quemadmodum viduae in Sarephta [184], et Sunamitidi [185], atque illis, quos Dominus in eremo cibavit. Nemo autem e stultis et rudibus plurima contuens opprimentibus et iniquis bona, pauca vero injuste adipiscentibus, Nostra verba irrideat; audiant potius isti verba Da-

կաւս՝ որոց իրաւամբք ստանան, այպանիցէ զբա-
նիւք մերովք. այլ լուիցէ այնպիսին ածահօր մար-
գարէին Դաւթի՝ զի ասէ, «Լաւ է, սակաւիկ ինչ
արդարոյն քան զբազում մեծութիւն մեղաւորաց»։
Նոյնպէս և որդւոյ նորին Սողոմոնի. «Արդարոյն,
ասէ, ամենայն աշխարհ լի է ընչիւք, իսկ ամբարշ-
տին և ոչ դանկ մի»։ Նա դարձեալ. «Լաւ է, ասէ,
բանջարոյք կերակրել հանդերձ արդարութեամբ քան
մեծամեծ զենլեօք՝ անիրաւութեամբ»։ Նա յիրաւի
է այս. զի որք յիրաւացի և յարդար ընչից իւ-
րեանց կերակրին, ոչ ինչ կրեն պատիժս յայ. իսկ
այնք՝ որ 'ի զրկանաց, կամ 'ի գողութէ, և 'ի յափշ-
տակութենէ լնուն զսեղանս իւրեանց, զամենայնն՝
զոր առատապէս վայելեն յայլոց իրաց, տոկոսեօք
ունին հատուցանել 'ի դատաստանին աւուր։

Այլ և զպահս հաւատոյ լուծանէք 'ի ձուկն և 'ի
գինի իշխանաբար, զի մի ընդ անժուժկալսն դա-
տիցիք։

Դարձեալ և զայս ասեմք, զի ստութիւնն և
խաբէութիւնն՝ զոր Տրն հրամայեաց թէ 'ի չա-
րէն է 'ի սատանայէ, թէպէտ և ամենայն մարդոյ
վնասակար է, բայց առաւել մեծամեծաց և իշխա-
նաց. զի փոքրն, վասն զի անզօր է, ջանայ ստութեամբն
զբան իւր հաստատել և հաւատալի առնել. իսկ
մեծն՝ 'ի ձեռս իւր է առնելն զոր կամիցի իշխանա-
բար, յորժամ զիրաւունսն արհամարհիցէ։ Դար-
ձեալ՝ ռամիկ մարդոյ, եթէ ստութիւն ինչ խօսի, և
թէ այլ ինչ վատթար իրս գործէ, ոչ լինի այնքան
յայտնի, և ոչ հրապարականախատ լինիցի։ Իսկ
զմեծին և զփոքր մի սխալանքն՝ 'ի հայհոյութիւն և
'ի թշնամանս բարձրացուցանեն մերձաւորք և հե-
ռաւորք, այլ և սիրողքն չարի օրինակ չարութեան
առնուն զառ 'ի մեծամեծաց եղեալ պատուիրանա-
զանցութիւնս ինչ։ Վասն որոյ աղաչեմ, մի եղիցի
առ ձեզ բան խաբէութեան և ստութեան, մի առ
ձեր հնազանդեալսն, և մի առ արտաքինսն։ Այլ
որոց խոստանայք բանիւ զբարիս՝ զնոյն և գործով
կատարեցէք, զի այն է հաճոյ առաջի այ և մարդ-
կան, և գովութեան պատճառ ձեզ յամենայն բե-
րանոյ։

vid Prophetae, Christi progenitoris, dicentis: *Justo universus mundus bonis plenus est, impio autem neque unus nummulus* [186]. Et iterum: *Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio* [187]. Et hoc jure quidem: ii enim, qui justis et aequis suis bonis saturantur, nullum a Deo sustinebunt supplicium; sed qui mensas suas oppressionibus, furtis, et rapinis implent, de omnibus quibus ex aliorum rebus abunde fruuntur, in die judicii cum usuris poenas luent.

Ne frangatis propriâ auctoritate religionis jejunia piscibus et vino [188]; ne cum intemperantibus judicemini.

Praeterea et hoc dicimus: Mendacium et dolus, quem Christus a malo daemone esse docuit, etsi cunctis noceat hominibus; plus tamen Optimatibus et Principibus. Inops enim, quoniam est debilis, dicta sua mendacio confirmare credibiliaque reddere curat; sed Princeps quum justitiam contemnit, agere quidquid pro lubitu vult prae manibus habet. Insuper plebejus homo si quid mendacii profert vel si quid mali operatur non omnibus se palam facit, neque ab omnibus publice objurgatur; at Optimatum parvulam etiam culpam blasphemiis atque contemptu exaltant vicini et longinqui, et a Procerum in praeceptis exequendis transgressu peccati sumunt exemplum sectatores malorum.

Quapropter oro, ne sint in vobis doli et mendacii verba, neque erga eos, qui vobis subsunt, neque erga extraneos: sed quibus verbo bona promittitis, id opere implete; istud namque acceptum est coram Deo et hominibus, vobisque ex omni ore laudis est causa.

Սա և զզինուորաց ձերոց և զամենեցունց՝ որք ծառայեմն ձեզ, զսահմանեալ հռոգսն մի պակասեցուցանէք, զի զրկանք մեծ է այն, և անիրաւութիւն։ Վասնզի որպէս նոքա պարտական են վասն պարգևացն՝ որ 'ի ձէնջ զարիւնս իւրեանց հեղուլ վասն ձեր, նոյնպէս և դուք պարտիք զխոստացեալ թոշակսն նոցին հատուցանել անթերի։ Այլ մի ինչ բռնութեամբ առաւել քան զչափն գնայք առ նոսա, զի մի յերկեղէ կողոպտելոյ, և բանտ և պատուհաս կրելոյ 'ի ձէնջ անիրաւաբար զաղտնի փախչիցին, և ուրացողք լինիցին երդմանցն՝ որ առ ձեզ, և երկու կողմանցդ լինիցին մեղք, նոցա և ձեզ։ Նա և եթէ հաւանիք խորհրդակցութեան մերոյ և խրատու, զայս սահման դիք ամենեցուն՝ որք ծառայեմն ձեզ. զի որչափ կամք լինիցին մարդոյ կալ 'ի ծառայութեան ձերում, հաւատարմութեամբ ծառայեսցեն ձեզ, և առանց նենգութեան. և որ ոք յօժարի ելանել 'ի ծառայութենէ ձերմէ, յայտնի հրամանն խնդրեսցէ 'ի ձէնջ՝ առանց երկեղի. և դուք մի ստուիւ և բռնութեամբ լինիք արգելող, բայց եթէ սիրով և իւրով կամաւ զայն՝ որ ոչ կամիք դուք գնալ 'ի ձէնջ. և այլոցն քաղցրութեամբ տուք հրաման, և եթէ ինչ պարտիցէք, հատուցէք նոցա։ Այլ յորժամ այսպիսի իրաւունք տեսանեն 'ի ձէնջ լեալ, կամ ոչ գնան բնաւ, և կամ թէ գնան՝ փութով դարձեալ առ ձեզ դառնան, և ազատէք զնոսա և զձեզ 'ի խղճէ երդմնազանցութեանն, և լինի այն մեծ վարձուց պատճառ ձեզ յԱյ։

Դարձեալ՝ մի եղիցի ձեզ յօժարութեամբ դիմել յերդմունս յանունն Այ, և յաւետարանն սուրբ, և 'ի խաչ, առանց մեծագոյն հարկի։ Վասնզի Տէր հրամայէ յաւետարանին՝ ուր երդումն լինի, թէ ամենևին մի երդնուցուս՝ ոչ միայն յարարիչն, այլ և ոչ յարարածս, ոչ յերկինս և ոչ յերկիր, և ոչ 'ի գլուխ քո. այլ այնպէս ցուցէք ամենեցուն զձեզ ճշմարտախօս լինել, մինչ զի լոկ բանից ձերոց որպէս երդման հաւատասցեն մարդիկ։ Իսկ եթէ ծանրագոյն ինչ հարկ լինիցի երդնլոյ, մի ոք մեղցէ զանթողլի յանցանսն՝ ուրանալով զերդմունսն,

Neque desint vestris militibus [189] aliisque omnibus, qui vobis serviunt, pacta stipendia; id enim maxima rapina et injustitia foret. Nam sicut ii propter mercedem, quam a vobis accipiunt, debent pro vobis suum sanguinem fundere; ita et vos promissa eorum stipendia integre solvere debetis. Neque praeter modum vi cum ipsis utamini, ne timentes, ut a vobis expolientur, in carcerem conjiciantur atque puniantur, injuste clam aufugiant; sicque perjuri in vos fiant, atque in utrisque sint peccata, in eis videlicet et vobis. At si Nostrum consilium admonitionemque in animum induxeritis, hanc ponetis regulam cunctis, qui vobis serviunt, quod omnes nempe, qui in servitute vestra manere volunt, fideliter et absque fraude deserviant; et si quis a servitute exire voluerit, veniam a vobis palam et sine timore poscat, vosque ne prohibeatis comminationibus et vi, sed peramanter ac sponte facite ut remaneat quem discedere non vultis; aliis vero suaviter veniam date, et si quid eis reddendum a vobis est, reddite. Quum autem vos hanc justitiae regulam exercere videbunt, vel non amplius abibunt, vel, si abierint, cito ad vos revertentur; sicque et vos et illos a perjurii culpâ liberabitis: quod magni a Deo premii causa vobis erit.

Praeterea ne confugiatis ultro ad juramentum nominis Dei, Evangelii sancti, et Crucis, quin magna adsit necessitas. Christus enim in Evangelio [190] ubi de juramento loquitur, jubet, *numquam jurare* non solum per Creatorem, sed neque *per creaturas, neque per coelum, neque per terram, neque per caput tuum;* verum sic vos omnibus veraces ostendite, ut vestris tantum verbis, quasi juramento, homines credant. At si valde necessarium foret juramentum, nemo peccet inexpiabili culpâ falsum jurando, atque perjurium perpetrando; pejus est enim in juramento

և երդմնազանց լինելով. զի առաւել չար է ուրացութիւնն՝ որ յերդմունսն է, քան զայն՝ որ յերկեղէ մահու՝ առաջի անհաւատից ուրանան: Քանզի այն 'ի բռնութենէ է և յերկեղէ տանջանաց և մահու. և այս կամաւորութեամբ, և վասն սակաւ ինչ կորստական շահի. և է զանազանութիւն սոցա՝ որպէս կամաւ մեղքն և ակամայ:

Եւ ոչ միայն առ հաւատակից քրիստոնեայս պարտ է առանց ստութեան պահել զերդմունսն, այլ և առ այլազգիս. և մանաւանդ առ նոսա առաւել, զի մի անուանն Աստուծոյ և հաւատոյս քրիստոնէութեան պատճառ լինիք հայհոյելոյ 'ի նոցանէ: Զի թէ կռապաշտ թագաւորին Նաբուգոդոնոսորայ երդմնազանց լինելով Սեդեկիայ, մատնեաց Աստուած զքաղաքն և զազգն 'ի ձեռս նորա, քանի՞ ևս 'ի նորումս պատուհասէ Աստուած զայնոսիկ, որ ստեն և ուրանան զերդմունսն՝ որ առ նոսա: Եւ մի ոք զայն առաջիկ դիցէ, եթէ՝ վասն զի նոքա ստեն երդմանցն՝ որ առ մեզ, պարտ է՝ զի և մեք առ նոսա զնոյնս արասցուք: Բայց չէ մերս երդումն և նոցայն հաւասար. զի մերս՝ առ Ճշմարտութիւնն է, և նոցայն՝ ոչ նոյնպիսի: Վասն որոյ և մեք որպէս զծառայս գիտող կամաց տեառն իւրոյ և ոչ արարող՝ բազում ըմպեմք գանս, և նոքա որպէս զտգէտս՝ սակաւս:

Դարձեալ աղաչեմք, մի առ բարկութիւն շարժելով, և ոչ ուղղադատ իրաւամբք, կամ խրատ ինչ առնէք մարդոյ, կամ մահու վճիռ տայցէք: Քանզի նոր օրէնքս ոչ հրամայեն զայսոսիկ, և հին օրէնքն՝ թէպէտ և հրամայէ, բայց ոչ վայրապար այլ ըստ յանցանացն արժանաւորութեան զիւրաքանչիւրսն դատել 'ի խրատ և 'ի մահ: Վասն որոյ և դուք՝ որ յիշխանութեանդ էք, թէպէտ և զնոր օրէնքս անկարելի առէք պահել, զհին օրինացն հրամանս՝ որ վասն այսպիսի իրաց է, կատարեցէք: Իսկ եթէ առանց օրինաց դատիք զմարդիկ անիրաւաբար 'ի սպանումն և 'ի խրատ, գիտասջիք հաստատուն, զի խնդրելոց է 'ի ձէնջ Աստուած յաւուրն դատաստանի զարիւն սպանելոցն, և զհատեալ անդամս խրատելոցն:

negare (*veritatem*), quam coram infidelibus ob mortis metum (*fidem*) negare. Hoc namque est coacte, ac propter cruciatuum mortisque timorem; illud sponte, ac propter parvum lucrum: et haec inter se differunt quemadmodum voluntarium ab involuntario peccato.

Neque solum Christianis eamdem fidem profitentibus vos decet absque mendacio jurata servare, verum etiam Alienigenis; quin immo eis potius, ne in causa sitis, quatenus ab illis nomen Dei, nostraque Christianitatis fides blasphemetur. Nam si Deus, propterea quod Israelitae regi Nabuchodonosor idololatrae fidem fregerunt, civitatem et populum, qui in ipsâ erat, tradidit in manus illius; quanto magis in novo foedere Deus animadvertet in illos, qui jurata mentiuntur et denegant? Neque sit, qui haec repouat: Quoniam ipsi nobis jurata denegant, oportet nos quoque idem agere cum ipsis. At nostrum eorumque jusjurandum idem non est: nostrum est in veritate, haudquaquam autem illorum. Quapropter nos, ceu servus voluntatem domini sui agnoscens et non faciens, multis vapulabimus; illi autem, ceu nescientes, paucis.

Oramus praeterea, ne in furore dicatis supplicii aut mortis sententiam, haud recto justitiae judicio: nova enim lex id non jubet, vetus autem quamvis jubeat, supplicio aut capiti damnare, non tamen sine causâ, sed pro reatu unumquemque. Quare et vos, qui Proceres estis, etiamsi novae legis observantiam arduam dicatis, veteris circa id praecepta saltem implete. Quod si homines, invitis legibus, capiti aut supplicio injuste damnaveritis, procul dubio scitote, quia Deus interfectorum sanguinem, et punitorum recisa membra de manibus vestris in die judicii requiret.

Դա և զայս եւս պատուիրան աւանդեմք ձեզ, մի լինել վրիժառուք և քինախնդիրք, որում զիշխանն Իսրայելի նախատէ մարգարէն Եսայիաս. այլ ըստ հրամանին Տ՟ռն ներող և երկայնամիտ լերուք առ ամենեսեան, որ մեղուցեալ իցեն ձեզ, զի և դուք ընկալջիք առ 'ի նմանէ զքաղցրութիւն և զբարերարութիւն, ըստ ասելոյն, թէ « Մի դատիք և ոչ դատիցիք, մի պատժէք և ոչ պատժիցիք. զի որով չափով չափէք, չափեսցի ձեզ »:

Insuper id quoque vobis praecipimus: ne sitis vindictae cupidi injuriarumque ultores, de quo Israelitarum principes arguit Isaias Propheta [191]; sed, juxta Christi praeceptum, ignoscite, omnesque sufferte, qui in vos peccaverunt, ut vos quoque apud eum humanitatem benignitatemque assequamini, juxta illud: *Nolite judicare et non judicabimini, nolite condemnare et non condemnabimini; eâdem quippe mensurâ, quâ mensi fueritis, remetietur et vobis* [192].

ԱՌ ԶԻՆՈՒՈՐԱՑ ԴԱՍՍ:

ԽՕՍԻՄՔ ըստ կարգի և առ դասս զինուորացդ, որք ընդ ձեռամբ էք իշխանութ՟եց և պետութ՟եց: Այլ նախ և առաջին զառաքելականն առ ձեզ բարբառիմք բան, որ պատուիրէ ձեզ հնազանդ լինել տերանց ձերոց յամենայնի. « Մի՛ առ ականէ ծառայել՝ որպէս մարդահաճոյք, այլ միամտութեամբ սրտիւ որպէս Ա՟յ »: Զի և այնմ, ասէ, տէր է հատուցանող. այս ինքն թէ որ հաւատարմութեամբ ծառայէ զայն, ընդ որոյ իշխանութ՟բ անկեալ է, թէ և 'ի նմանէ պակասութ՟ի ինչ լինիցի ինքեան, մի ասէ տրտմեսցի, զի Ա՟ծ է որ հատուցանէ նմա փոխարէնս բարեաց՝ ըստ ուղիղ վաստակոց իւրոց: Իսկ որ նենգաւոր գտանիցի բանիւ, կամ գործով, կամ անձին տեառն իւրոյ, կամ տեղւոյ ամրականի նորա, կամ ընչից նորին, Ա՟յ է այն նենգութիւն, և ոչ մարդոյ. և յԱ՟յ ընդունելոց է զվրէժ հատուցման չարեաց իւրոց. որ և 'ի հաւատոյն որոշեալ է այնպիսին, և չար քան զանհաւատն է: Քանզի նոքա թէպէտ և 'ի ճշմարիտ հաւատոյ և յօրինաց Ա՟յ մոլորեալք են, բայց զհնազանդութ՟ի տերանց իւրեանց, և զմտերմութիւն հաստատուն բերեն յանձինս:

Այլ զի՞նչ ասեմք առ քրիստոնեայ իշխանս ունել միամտութիւն և սէր, յայտնի և ծածուկ. այլ թէ և 'ի քրիստոնէից ոք ընդ այլազգւոյ է իշխանութ՟բ, և 'ի նորին պարգևաց կերակրի և զգենու, զնոյն հաւատարմութ՟ի պարտ է ցուցանել նմա, և զառանց նենգութ՟ե ծառայութիւն: Զի և յորժամ գրէր զայսոսիկ առաքեալն Պաւղոս, թէ « Ծառայք, հնազանդ լերուք տերանց ձերոց », ոչ եթէ քրիստոնեայք էին տեարք ծառայիցն, այլ կռապաշտք: Բայց այսու յայտնի կամեցաւ ցուցանել հեթանոսացն զճշմարիտ օրէնս քրիստոնէից, եթէ ատելի է օրինաց մերոց նենգութիւն տերանց, և սիրելի է հաւատարմութիւնն, զի մի բանս հայհոյ-

AD COETUM MILITUM.

Loquamur juxta ordinem etiam ad Vos, o agmina Militum, qui estis sub Principum et Dominantium potestate. Primum itaque vobis Apostolicum proferimus verbum, quod vos jubet [193], obedientes esse dominis vestris in omni re, neque servire ut ab iis videamini, quasi adulatores; sed ex corde sincero, sicuti Deo. Hujus namque (*obsequii*), ait, remunerator est Dominus; nimirum, si quis fideliter ei deservit, in cujus potestate devenit, etsi minus habeat a suo principe, in moerore non sit, inquit; Deus enim est, qui solvet bonorum mensuram pro illius recto labore. Verum qui in verbis aut in opere fraudator deprehenditur erga domini sui personam, aut circa illius bona, vel arcis ejus munimen; in Deum cadit fraus illa, non in hominem, ideoque a Deo excipiet punitionem malorum suorum; immo hic homo infidus sejunctus est a fide etiam sua, et est pejor infidelibus. Hi namque etsi ex vera fide divinâque lege aberraverint, obedientiam tamen suis dominis atque amorem constanter in semetipsis praeseferunt.

Verum quid dicimus Christianis principibus sinceritatem atque amorem praestandum palam et in abscondito? Christiani quoque sub Pagani hominis potestate degentes, qui saturantur illius annonis, et vestiuntur, ei debent eamdem ostendere fidelitatem, ac sine malitiâ servitutem praestare. Quum enim id scribebat Apostolus: *Servi obedite dominis vestris* [194], haudquaquam Christiani erant servorum domini, sed idololatrae. Atque per hoc voluit manifestam facere infidelibus veram Christianorum legem; nostris namque legibus est vituperabilis fraus in dominos, et amabilis fidelitas; ne blasphemiae verba in nostram legem fidemque loquantur si quem Christianorum in se cognoverit fraudatorem.

ութեն յօրէնս և 'ի հաւատս մեր խօսեսցին, յորժամ 'ի քրիստոնէից զոք տեսցեն նենգաւորս գտեալ առ նոսա :

Այլ եթէ կարգիցիք 'ի տերանց ձերոց 'ի գործ վերակացութեն, կամ առաքիցիք 'ի տնօրէնութի ինչ քանի, արդարութք և իրաւամբք՝ առ հնազանդեալսն վարեցարուք : Մ՛ի զոք նեղելով անողորմաբար արտաքոյ իրաւանց, և մի զոք զրպարտելով անկարեկից բնութք, ցուցանելով զձեզ առ նոսա օրինօք դահձաց, և մի առաւել քան զհրամայեալն ձեզ առնիցէք, ըստ որում Մ՛կրտչին խրատու, այլ թոշակօքն ձեր բաւականասջիք, և ողորմութեամբ և սիրով գնացէք առ ամենեսեան, զի և դուք ողորմութիւն գտանիցէք յայ :

Այլ մի յաղագս զինուորութեդ. արհամարհեալ զպատուիրանս այ՝ լինիցիք անհնազանդք առաջնորդաց, որք խրատեն զձեզ պահել զպատուիրանս այ, կամ զսուրբ պահս անօրինաբար լուծանէք, կամ զյափշտակութիւն ընչից աղքատաց, և զանպատարեանցն հեղմունս ոչ մեղս համարիք. զի բաց 'ի հասարակաց պատերազմական սպանմանցն՝ որք հրամանաւ թագաւորացն լինին, այլոցն՝ որ 'ի ձէնջն լինին՝ ամենեցուն համարս պահանջելոց է 'ի ձէնջ ած, ծանր և անաչառ դատաստանաւ :

Նոյնպէս և զորս քան զսահմանեալ հռոգսն ձեր՝ անիրաւաբար և բռնութք յաղքատաց յափշտակէք, կամ 'ի տերանց ձերոց ընչից գողանայք, ունիք տալ զվճարն առանց պակասութեն յաւուրն դատաստանի : Նա և քան զայլ հասարակաց ժողովրդականսդ՝ ձեզ առաւել պարտ է երկնչել յայ, և զպատուիրանս նորա պահել. զի յամենայն ժամ՝ ընդդէմ որոյ թշնամեաց ունիք պատերազմել : Վս որոյ՝ առաւել քան մարմնական զինուք՝ հաւատոյ զինուքն վառեցարո՛ւք, այս ինքն ածպաշտութեամբ և արդարութք և սրբութք, պահօք և աղօթիւք, և ողորմութք, որպէս զի ած լիցի ախոյեան 'ի պատերազմունսն, և զթշնամիսն վանեսցէ առաջի ձեր :

Sin autem vos domini vestri alicui operae praefecerint, aut si ad quampiam miserint praeparationem, juste et rite erga subditos agite, neminem affligentes crudeliter et praeter justitiam, neminem calumniantes, saevo animo vos ipsos illis ostendentes, ceu carnifices, neque agite ultra quod vobis praeceptum fuit, juxta Baptistae admonitionem [195]; sed *contenti stipendiis vestris* misericordiâ et amore erga omnes utimini, ut vos quoque misericordiam apud Deum inveniatis. Neque, propterea quod milites estis, contemnendo divina mandata inobedientes estote Rectoribus (*Ecclesiae*), qui vos admonent, ut Dei praecepta servetis, et non frangatis inique sancta jejunia, neque credatis non esse peccatum ereptionem bonorum pauperum, et insontis sanguinis effusionem. Nam praeter interfectos in communibus bellis, quae ex Imperatorum jussu fiunt, de singulis aliis, qui ex vestra voluntate interfecti fuerint, rationem exiget a vobis Deus judicio graviter severo.

Sic et de iis, quae praeter vestra stipendia injuste ac vi pauperibus aufertis, aut ex dominorum vestrorum bonis furatis, solvere debetis indeficienter in die judicii.

Praeterea, magis quam reliqui de populo, Deus vobis timendus est, ejusque praecepta servanda, quia contra hostiles enses vobis omni tempore pugnandum est. Idcirco supra corporeis armis fidei arma induite, pietatem videlicet, ac justitiam, et sanctitatem, jejunium, et orationem, et misericordiam; ut Deus ipse promovens bella ante vos vestros hostes sit profligaturus.

ԱՌ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՍԴ։

ՊԱՏՈՒԷՐ տամք և՛ քաղաքայնոցդ, և որք 'ի վաճառափողոցս նստիք՝ գնել և վաճառել, և առ արուեստաւորսդ, զի ուղղութիւն տանիցիք զկեանս ձեր, և անարատ քաղաքավարութիւն։ Այլ մի ոք խաբէութիւն և նենգաւորութեամբ վաճառեսցէ զստացուածս իւր անմեղ գնողաց։ Մանաւանդ ստախօսութիւն և սուտ երդմամբ զռամիկսն և զանգէտսն խաբելով, զի 'ի դատաստանին աւուր՝ ընդ գողս և ընդ յափշտակօղս դատելոց է այնպիսին։ Այլ առնու ած զբարեգործութիւնն իւր, և տայ զրկելոցն 'ի նմանէ։

Այլ մի եղիցի առ ձեզ կշիռ մեծ և փոքր, և չափ կրկին, զի պիղծ են երկոքին առաջի տեառն՝ որպէս ասաց Սողոմոն. այլ արդարութիւն և ուղղութիւն վաճառեսցէք զգործս ձեռաց ձերոց, և զնիւթ վաճառոյ ձերոյ, զի մի անէծք զրկելոցն այրեսցէ զգոյս ձեր, այլ օրհնութիւն այ մնացէ 'ի տունս ձեր։

Այլ մի արհամարհէք զշինականսն իբրև զանգէտս, յաղագս պարզամտութեան իւրեանց. քանզի առաւել սիրէ ած զարդարամիտ կեանս նոցա, քան զպատուաւորս և զխաբեբայս 'ի մարդկանէ։

Մի տայք զարծաթ ձեր 'ի վարձու, ըստ մարգարէին, այնոցիկ՝ որք նեղին 'ի բռնութէ իշխողաց, և ուտէք զաղքատութեան վաստակս նոցա 'ի շահս վաշխից. այլ որպէս եղբարք՝ կարեկիցք և օգնականք լերուք միմեանց։ Այլ զոր տայք նոցա փոխ՝ զայն միայն պահանջեսջիք 'ի նոցանէ, և շահիցիք զվարձս յայ բազմապատիկ՝ յանանց կեանսն, որպէս և հրամայէ Քս ոչ միայն առանց վաշխից տալ, այլ թէ «Տուք այնոցիկ՝ յորոց ակն ոչ ունիցիք առնուլ»։ Այլ և յամենայն գոյից ձերոց տուք ողորմութիւն կարօտելոց և աղքատաց, զի այնու սրբեսցի ամենայն ինչ ձեր, և առնուցուք զփոխարէնն 'ի Քսէ յաւուրն դատաստանի։

AD CIVES.

Praecipimus et vobis, o Cives, (*vobisque omnibus*) qui in tabernis emendi aut vendendi causâ assidetis, vobisque, Artifices, ut cum rectitudine et irreprehensibili conversatione vitam vestram ducatis. Nemo dolo aut fraude innocenti emptori suas vendet merces; multo minus mendaciis aut perjuriis vulgus, imperitosque decipiat: aliâs cum latronibus et rapacibus judicabitur hic vir in die judicii, et Deus bona ejus opera accipiet, illisque dabit, qui ab eo fraudati fuere. Non sit apud vos pondus magnum et parvum [196], et mensura duplex, quoniam utrumque abominatio est coram Deo, sicuti Salomon dixit [197]; sed vendite cum justitiâ et rectitudine opera manuum vestrarum, vestraeque negotiationis res; ne fraudatorum maledictio bona vestra comburet, sed potius Dei benedictio domos vestras ingrediatur.

Neque rusticos utpote ignaros, contemnite ob illorum simplicitatem; Deus enim plus amat justam eorum vitam, quam vitiosos, deceptoresque hominum.

Argentum vestrum ne detis ad usuram, juxta Prophetam [198], iis, qui ab Infidelium principum violentiâ opprimuntur, nec usurarum lucro ipsorum paupertatis lucrum devorate; sed ut fratres vos ad invicem supportate auxiliumque praebete. Quod commodatis, hoc tantum ab eis exigite, et multum retributionis lucrati eritis in vita eterna, quemadmodum etiam Christus jubet, non solum dare sine usurâ, sed iis dare, a quibus accipiendi spem non habetis [199]. Insuper de cunctis vestris bonis date eleemosynam egentibus et pauperibus, ut per ipsam omnia vestra sanctificetis, atque a Christo remunerationem in die judicii habeatis.

ԱՌ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՍ, ԵՒ ՀԱՄՕՐԷՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆՍԴ։

ԼՈՒԱՐՈՒՔ և երկրագործք և համօրէն ժողովրդականքդ, զխրատ պատուիրանին այ՝ զոր աւանդեմք ձեզ։ Որոց մանաւանդ՝ առաւել պիտանացու է դեղ հոգևորական՝ առ 'ի բժշկութիւն ոգւոց, զի և դուք առողջանայցէք 'ի մեղացն հիւանդութենէ։

Որով աղաչեմք զձեզ՝ մի անցաւոր կենացս հեշտութեամբ մարմնոյ՝ զյաւիտենական հեշտութիւնն հոգւոց, զոր յարքայութեն երկնից վայելեն սուրբքն, կորուսանէք։ Այլ զի տաճար էք այ, որպէս ասաց առաքեալն, և հոգի այ բնակեալ է 'ի ձեզ՝ մկրտութե աւազանին, մի ապականէք պղծալից պոռնկութե և շնութե զտաճարդ այ, որ են հոգիք ձեր, զի մի ապականեսցէ զձեզ ած 'ի դատաստանին աւուր՝ հրով գեհենին, որպէս և գրէ Պաւղոս։

Այլ մի արբենայք գինւով՝ յորում զեղխութիւն և յիմարութիւն է, որ է մայր պոռնկութե, և ամենայն պղծութե, և անիրաւութե, և վիճման, և աղտեղի բանից անարգանաց, յորմէ և սպանութիւնք լինին. զի մի արտաքս անկանիցիք յարքայութենն այ ժառանգութե ընդ սպանողս, և ընդ չարագործս՝ ըստ առաքելական բանիցն։ Այլ եթէ ոք 'ի ձէնջ մեղաւ այսոքիւք այ, և կամ այլ ինչ յանցանօք, մի կացցէ հանապազ 'ի նոյն աղտեղի սովորութիւնն մինչև 'ի վախճանին օր, այլ 'ի ձեռն խոստովանութե և ապաշխարութեան քաւեսցէ զյանցանս իւր, և գործեսցէ յայսմհետէ փոխանակ չարին զբարիս։

Դարձեալ՝ մի զլեզուս ձեր առնէք գործի սատանայի, 'ի ձեռն չար և դառն իշոցայ. մանաւանդ՝ որ զհաւատ և զհոգիս անարգեն, և զմկրտութիւն աւազանին, և զմկրտիչ քահանայն, և զերես, և զբերան, որ քան զուրացութիւն և զթլփատութիւն մեծ են այս յանցանք. զի այլազգիք՝ որ ուրանալ

Divini praecepti admonitionem, quam vobis tradimus, auribus percipite, o Agricolae, omnesque plebeji; quibus magis magisque necessarium est ad animae sanitatem spirituale remedium, ut vos quoque a peccatorum morbo convalescatis. Quapropter oramus vos, ne, ob caducam vitam corporeis commodis affluentem, aeternâ spirituali felicitate careatis, quâ in coelesti regno fruuntur Sancti. Et quoniam vos templum Dei estis, quemadmodum dixit Apostolus [200], et Spiritus Dei in vobis mansit per fontis lavacrum, nolite Dei templum, quod sunt animae vestrae, immunditiis, fornicatione, adulterio coinquinare, ne Deus in die judicii coinquinet vos igne inferni, sicut et Paulus scribit [201]. Neque inebriamini vino, in quo luxuria est ac fatuitas, quae est mater fornicationis, omnisque immunditiae, et injustitiae, et rixarum, verborumque obscoenorum ac injuriosorum, ex quibus caedes; ne ab haereditate regni Dei cum homicidis et facinorosis, juxta Apostolica verba [202], excidatis. Si quis autem vestrum hisce aliisve delictis in Deum peccaverit, ne permaneat usque ad mortis diem in eadem foeda consuetudine, sed Confessione, ac Poenitentiâ expurget delicta sua, atque deinceps bonum pro malo operetur.

Item ne faciatis linguas vestras instrumentum Satanae improbis amarisque blasphemiis, maxime quae animam potius, fontisque lavacrum ac baptizantem Sacerdotem, et vultum, et os contaminant; quia plusquam abnegationem et circumcisionem [203] magnum est hoc peccatum. Infideles enim, qui fidem

տան քրիստոնէին զհաւատն, զա՟ծ ոչ տան անար-
գել։ Նաև այս՝ որ զհաւատն անարգէ, ոչ զմարդ
անարգէ, այլ զա՟ծ. զի հաւատ ամենայն ա՟ծապաշ-
տի՝ ա՟ծ է։ Այլ որ զմկրտութի՟ն և զմկրտիչ քահա-
նայն անարգէ, առ հոգին սուրբ է անարգութիւնն
այն, զի նովաւ ծնանին մկրտեալքն աւազանաւն։
Այլ որ զհոգի մարդոյ և զերես անարգէ, նոյն՝ առ
ա՟ծ վերանայ հայհոյութիւնն, զի հոգին յա՟յ է
փչումն, և երեսն՝ պատկեր է ա՟յ, նոյն և բերանն՝
ընդունող է մարմնոյ և արեանն Ք՟սի։ Այլ արդ՝
մի տրտմեցուցանէք զհոգին սուրբ ա՟յ, այսպիսի զա-
զիր և աղտեղի բանիւք, զի մի հեռասցի ՚ի ձէնջ ա՟յ
հոգին՝ որ բնակեաց ՚ի ձեզ յաւազանին, և փոխա-
նակ մտցէ և բնակեսցէ ՚ի սիրտս ձեր հոգին սա-
տանայի։

Դարձեալ՝ և զայս պատուէր առ հասարակ ամե-
նայն հաւատացելոցդ աւանդեմք, զի զմանկունս
ձեր երկիւղիւն ա՟յ սնուցանիցէք, խրատելով զնո-
սա ՚ի մանկական տիոց լինել ա՟ծասէր, ողորմած,
աղօթասէր. և ուսուցէք նոցա զբանս աղօթից, և
սաստեցէք չսովորել ՚ի խօսս աղտեղիս և ՚ի յիշոցա-
տուութիւնս, զի ՚ի մանկութենէ ժամանակ առեալ
տնկի խրատ ծնողացն ՚ի միտս մանկանցն, անջնջելի
յիշատակաւ, ընդ որում և վարձս բարեաց ընկալ-
ջիք փոխարէն ՚ի տեառնէ։

Այլ գլուխ ամենայն բարեաց՝ զսէր առ միմեանս
կալջիք, և առ աղքատս և մերկս և հիւրս և բան-
տեալս և հիւանդս՝ զկարեկցութիւն և զողորմու-
թիւն, որով արքայութենն լինիջիք ժառանգորդս ՚ի
Ք՟ս Յ՟ս։

abnegare cogunt Christianum, non instigant, ut Deus contemnatur; qui vero fidem spernit, non spernit hominem sed Deum, quia fides cujuscumque Deum adorantis est Deus ipse, et qui spernit baptisma ac Sacerdotem baptizantem, hujusmodi contemptus fit Spiritui Sancto, in ipso enim per fontem nascuntur baptizati; et qui hominis animam ac vultum contemnit, haec blasphemia ad Deum refertur, quia anima est a Deo afflata, et vultus est Dei imago, quemadmodum et os pariter Corpus excipit ac Sanguinem Christi. *Nolite* igitur *contristare Spiritum Sanctum Dei* [204] hisce foedis obscoenisque verbis, ne Spiritus Dei, qui in vobis per fontem habitavit, elongetur a vobis, et intret loco ipsius habitetque in cordibus vestris spiritus Satanae.

Demus insuper et hoc praeceptum cunctis fidelibus: ut nutriatis filios vestros in timore Dei, ipsos adhortando a tenera aetate, ut Deum diligant, sintque misericordes atque orationis amatores, eosque precationes docete, atque increpate quum obscoena proferunt blasphemiaque verba; adolescentiae namque tempore parentum monita indelebili memoriâ altius infixa manent in pueris; cum quibus etiam in bonorum operum remuneratione praemium a Christo accipietis.

Denique, ut omnis bonitatis caput, diligite alterutrum ac pietatem et misericordiam habete erga pauperes et nudos et hospites et captivos, quibus operibus regnum coelorum in Christo Jesu haereditabitis.

ԱՌ ԿԱՆԱՆՑ ԴԱՍՍ ։

ՊԱՏՈՒԷՐ տամք և կանանց ազգի՝ պարկեշտութե՛ք և բարեձևութե՛ք լինել յամենայնի, որպէս և վայելէ քրիստոնէից. և առաւել քան ոսկւով և արծաթով, ամօթխածութեամբ և պատկառանօք զարդարել զանձինս ձեր ։ Եւ մի՛ որք 'ի գայթակղութե՛ պատճառս մեղաց անմիտ երիտասարդաց՝ այլագունեսցէ զգոյն երեսաց իւրոց օտար դեղօք, զի մի՛ զիւր հոգին և զցանկացողին ինքեան՝ արկցէ 'ի գուբն անօրէնութեան ։

Եւ մի՛ որք նմանող լիցի օձին՝ գործի լինելով սատանայի, զոր և կաւատն անուանեն ։ Զի որպէս նա Եւայի ջամբեաց զպտուղն մահու խաբէութեամբն, նոյնպէս և սա՝ զանմիտ կանանց և զարանց տայ ճաշակել զպտուղն մահաբեր մեղաց ։ Որ 'ի սկզբանն քաղցր երևի անմտաց, և յետ կատարմանն՝ դառն քան զլեղի ։ Որ և զանէծս օձին ժառանգեսցէ այնպիսին յԱյ, զորոյ և զգործն ըստացաւ ։

Դարձեալ՝ մի՛ որք 'ի ձեռնջ սատանայական կախարդութեան, և աղանդոց դեղատուութեան զհետ երթիցէ ։ Զի այլ մեղք՝ 'ի գործսն է վնասն, և այդ՝ 'ի հաւատն ։ Քանզի կախարդութիւնն 'ի սատանայէ է. և եթէ որք ոչ նախ հեռանայ յԱյ, և առնէ զինքն սատանայի պաշտօնեայ և երկրպագու, ոչ յաջողին կախարդութիւնքն ։ Վասն որոյ աղաչեմք, 'ի բաց լինել յայսպիսի մեծ և աններելի չարեաց, զի մի՛ ընդ սատանայի դատապարտեսցի այնպիսին 'ի հուր գեհենին ։ Զի այս գործ կռապաշտից է և ոչ քրիստոնէից, զոր Քն եբարձ գալստեամբն իւրով յաշխարհէ, զկռոցն մոլութի՛ն, և զգործս նորին չարութե՛ ։ Արդ՝ մի՛ որք վերստին գործակից լիցի սատանայի՝ չար գործովք կախարդութե՛, և ընդ նմին այրեսցի 'ի հուր գեհենին յաւիտեան ։

Իսկ և այլ ինչ բազում գրել առ ձեզ յածային

AD FOEMINARUM COETUM.

Ad vos tandem, mulieres, praecepta dirigimus. In omnibus vos ipsas habete cum pudicitiâ et honestate, ut Christianos decet; et, plusquam auro et argento, verecundiâ et pudore vos ipsas ornate. Nemo vestrum, ut sit scandalo incautis juvenibus, pictis coloribus colorem vultûs immutet, ne in foveam praecipitet animam suam, nec non illius a quo concupiscitur. Nemo assimiletur serpenti, iniquitatis instrumentum sese efficiens, quod lenocinium vocatur. Nam quemadmodum ille mortis fructum fraudolenter Evae porrexit, sic et ipsa stultis mulieribus ac viris ad manducandum praebet fructum peccati mortem afferentem, qui primum dulcis videtur insanis, et postea degustatus super fel est amarus. Mulier vero haeres efficitur maledictionis a Deo latae in serpentem, cujus fecit et opera.

Insuper nemo vestrum diabolicis sortilegiis, vel magicis veneficiis incumbat [205]; quia dum alia peccata in operibus damnum inferunt, haec vel in ipsa fide. Nam fascinationes a Diabolo sunt, et nonnisi a Deo recedendo, atque Diaboli ministros adoratoresque sese efficiendo, magicae incantationes fiunt. Quapropter vos oro, ut abstineatis a malo tam ingenti et irremissibili; ne cum diabolo ad infernalem ignem damnemini. Id enim non Christianorum, sed Idololatriae est opus, quod Christus suo adventu abstulit de mundo, idolorum nimirum errorem, ipsorumque impietatis opera. Nemo igitur Diabolo cooperet improbis incantationum operibus; ne cum ipso in aeternum igne infernali comburatur.

Erant et alia multa ex divinis praeceptis vobis

պատուիրանաց՝ առ 'ի զգուշութիւն մեղաց, և յամենայն չար գործոց, բայց զոր պակասն է 'ի գրոյս՝ ունիք ուսանել 'ի քահանայից և յեպիսկոպոսաց, որք կարգեալ են յա̃յ տեսուչք հոգւոց ձերոց, որ ըստ օրէ համառօտել ձեզ զբանն ճշմարտութեան։ Նու մեք աղաչեսցուք զտէր, զի հանցէ 'ի ձէնջ զսիրտ քարեղէն, և տացէ ձեզ սիրտ մարմնեղէն, լինել երկիր արգաւանդ, և արդիւնացուցանել զսերմն բանիս մեր՝ յոգիս ձեր, և տալ պտուղ բազմապատիկ՝ 'ի չափ երրորդին։ Որով զուարթագին և անտրտում երեսօք ասասցուք յաւուրն դատաստանի առաջի արդար դատաւորին, “ Ահա ես և մանկունք իմ՝ զոր ետուր ցիս „։ Եւ դասեսցուք ընդ աջեայսն 'ի յաւիտենական կեանսն ձեօք համագերձ, 'ի Քս Յս 'ի տէր մեր, որ է օրհնեալ յաւիտեանս, ամէն։

scribenda, ut a peccatis, et ab omnibus malis operibus abstineretis; sed, quae desunt in isto volumine, accipietis a Sacerdotibus et Episcopis, qui animarum vestrarum inspectores ordinati a Deo fuerunt, ut vobis in dies verbum veritatis edisserant. Nos autem Dominum exoramus, ut *auferat a vobis cor lapideum, et det vobis cor carneum* [206], et foecundam in vobis efficiat terram, et gignere faciat in spiritibus vestris semen verbi Nostri, fructumque reddere multiplicem usque ad tertiam mensuram [207]. Hoc modo hilari et jucundo vultu coram justo judice in die judicii dicemus: *Ecce ego et filii mei, quos dedisti mihi* [208], et vobiscum ad dexteram collocabimur in aeternâ vitâ in Christo Jesu Domino nostro, qui est benedictus in saecula. Amen.

ANNOTATIONES

1 Idest, Patriarchae Universalis, sic enim appellatur summus Armeniorum Patriarcha.

2 S. Gregorius Illuminator, primus Armeniorum Patriarcha, cujus dextera apud Catholicos pro tempore servabatur.

3 Tum *manum*, tum *Sedem*.

4 Johan. 14. 2.

5 Johan. 21. 17.

6 Hic est *Mons Niger* prope Taurum, ab Armeniis *mons sanctus* nuncupatus eo quod plurima ibidem erant monasteria; quemadmodum et Graeci montem Athos eâdem de causa Ἅγιον ὄρα vulgo appellant.

7 *Haicana gens* sunt Armenii, sic dicti, quia ab Haico descendunt; iidem vero, a Thorgomo Haici patre, *domus* quoque *Thorgomi* dicuntur.

8 Psal. 115. 15.

9 Sap. 6. 6. et alibi.

10 Psal. 131. 4.

11 Galat. 4. 19.

12 I. Thessal. 2. 7.

13 Isai. 40. 9.

14 II. Timoth. 4. 2.

15 Luc. 4. 23.

16 Ezech. 33. 7. et seq.

17 Matth. 25. 26. et seq.

18 Spelunca ista, quam S. Pater habitabat, est oppidum Romclaj in vertice cujusdam montis sub Armeniae finibus positum, ubi Patriarchalem sedem fixerat S. Nersetis frater, Gregorius III., utpote in loco ab hostium incursionibus tuto. Speluncam autem hoc oppidum appellat, quia, propter loci altissimis rupibus undecumque compositi, ideoque omnino inaccessi, arduitatem, ab hominum prorsus consortio semotus vivebat.

19 Psal. 54. 23.

20 Eccl. 2. 11.

21 Luc. 11. 47. et 48.

22 Rom. 15. 19.

23 Ephes. 4. 1.

24 Luc. 8. 12.

25 II. Timoth. 1. 12.

26 Isai. 53. 8.

27 Johan. 15. 26.

28 Ex Psal. 32. vers. 6. *Verbo Domini coeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

29 Haec satis arguunt falsitatis quidquid de orthodoxa S. Ner-

setis fide protulit Clemens Galanus fretus narrationi, quae in *Bibliotheca Patrum antiquorum* reperitur, quoad Theoriani legationem ab Imp. Manuelo Comneno ad Nersetem missi, ut de duplici in Christo naturâ cum eo ageret. Hinc D. Villefroy, quum hujusmodi verba in hac Epistola legisset, ait: «Comment concilier » ce témoignage, que Nerses donne de sa catholicité sur ce point » dans cette lettre, qui est sans contredit de l'an. de J. C. 1166 » ou 67 avec le récit de la légation de Théorien, qui assure, que » le philosophe Théorien alla en Armenie en 1170 de la part » de l'Empereur Manuel, pour convaincre *Norsesis*, c'est a dire » *Nerses*, sur la nécessité de croire deux natures en J. C. et » le porter a se réunir a l'Eglise Greque sur ce chef, et sur » bien d'autres? »

30 Duplicis inferni nomine intelligit, S. Doctor et sepulcrum et limbum, ex quorum primo mortuo Christo *multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt;* ad alterum vero descendens antiquos Patres consolatus est suâ praesentiâ, ut omnes norunt.

31 Act. 1. 3.

32 Johan. 15. 5.

33 I. Cor. 3. 10. et seq.

34 Psal. 13. 3.

35 Jac. 2. 26.

36 Hebr. 4. 13.

37 Apoc. 22. 11.

38 Matth. 13. 8.

39 Cant. 1. 2.

40 In MSS. reperitur tantummodo. *Ad Monachos in Coenobiis.*

41 Lev. 10.

42 Rom. 12. 1.

43 idest: *constanter perseveratis.*

44 I. Cor. 14. 40.

45 Colos. 4. 5.

46 I. Petr. 2. 12.

47 Rationali de causâ inter saeculares conversantes.

48 seu *Ecclesiasticâ.*

49 ad verb. *extremus cibus.*

50 idest *curam infirmitatis.*

51 Matth. 19. 21.

52 Matth. 16. 24. Marc. 8. 34. et Luc. 11. 33.

53 Matth. 19. 27.

54 I. Johan. 3. 2.

55 Matth. 6. 31.

56 *Vultum ad Occidentem vertere* idem est ac si diceres, *ad malum flecti.* Inde autem haec dicendi ratio inolevit, quod Orientalis plaga bona haberetur; et mos erat antiquis Orientem versus preces fundendi, altaria extruendi etc. Ab ortu enim venturus Christus justitiae sol passim promittitur in Scripturis. E contra tenebrosus ac malus habebatur Occidens, ut videre est apud plurimos Antiquitatis indagatores.

57 Matth. 19. 22.

58 Prov. 19. 17.

59 Matth. 25. 35.

60 Luc. 11. 41.
61 Matth. 5. 7.
62 Idest *mulieres.*
63 I. Cor. 6. 9. 10.
64 Galat. 5. 9.
65 Matth. cap. 5. et cap. 18.
66 Johan. 8. 34.
67 Ephes. 5. 11.
68 Marc. 19. 44.
69 D. Basil. in ascet. reg. ad Monach.
70 Matth. cap. 20.
71 Colos. 3. 22.
72 Luc. 12. 47. et 48.
73 Exod. 22.
74 Quia videlicet proprio labore comparata sibimet vindicavit.
75 Act. 5. 4.
76 Luc. 6. 37.
77 Matth. 18.
78 ibid. 12. 36.
79 Ephes. 4. 29.
80 Isai. 52. 5.
81 Matth. 5. 16.
82 Matth. 15. 14.
83 Johan. 6. 27.
84 II. Thes. 3. 10.
85 I. Thes. 2. 9. et II. Thes. 3. 8.
86 Act. 20. 34.
87 Psal. 2. 12.
88 I. Tim. 5. 17.
89 idest *diabolus.*
90 Scilicet *inter saeculares.*
91 Act. 1.
92 Hoc testimonium consuitur ex Epist. ad Tit. 1. 7. nec non ex Epist. I. ad Timoth. 3. 2.
93 Matt. 11. 29.
94 Luc. 14. 11.
95 I. Timoth. 3. 6.
96 Psal. 44. 2.
97 I. Tim. 4. 15.
98 In Graeco enim textu habetur φιλοξένον, ex φιλὸς *amator*, et ξένος *hospes.* Similiter et in Armeniâ versione legitur հիւրասէր (hiurasér) ex հիւր (hiúr) *hospes*, et սէր (ser) *amor*, quae posterior vox in compositione *amatoris* vim accipit.
99 Psal. 118. 127.
100 ibid. v. 163.
101 Matth. 18. 17.
102 Luc. 14. 28.
103 quidam legunt: *Sanctum gradum.*
104 Psal. 67. 31.
105 Matth. 11. 29.
106 Isai. apud Matth. 12. 19.
107 Matth. 5. 9.

108 Matth. 5. 39.
109 Isai. 53. 7.
110 Johan. 8. 49.
111 ibid. 8. 44.
112 Matth. 12. 32.
113 Tit. 1. 9. ex Arm. versione.
114 Act. 6. 2.
115 Ex Tit. 1. 9. ubi Arm. versio legit: *consolari in sanae mentis doctrinâ.*
116 Matth. 5. 16.
117 Johan. 12. 43.
118 Ad rectam hujus loci intelligentiam sciendum est, quod in regionibus Turcarum tyrannide foedatis, ut quis Episcopale munus obire possit, pacta tributa Infideli Principi solvere tenetur. Quum autem alius quispiam Episcopalem cathedram invadere cupit, majus prae legitimo Episcopo vectigal promittit solvendum avidissimo Praesidi, et sic spirituale regimen arripiens, verum Episcopum cogit ad majus adhuc offerendum tributum, ne iniquus homo praevaleat. Idem fere accidit sub Antiocho, ut videre est in lib. II. Machab. cap. 4. v. 8. Contra hos igitur sic agentes invehitur S. Pater.
119 Psal. 132.
120 Quando nimirum ann. Domini 1114. David quidam Antipatriarcha sedit in Aghtamar insula adversus legitimum S. Gregorii Illuminatoris successorem, fratrem hujus S. Nersetis.
121 Matth. 25. 21.
122 De publica oratione, seu de divino officio hic loquitur S. Pater, ad quod persolvendum omnes Armenii Sacerdotes tenentur non privatim, ut apud nos, sed palam et solemniter in Ecclesia; ideoque dicit *juxta quamlibet horam*; eâ enim transactâ, nequit privatâ recitatione satisfieri. Hinc addit quoque, ut *integre* ad hujusmodi impletionem attendant; ne quis scilicet jam officio inchoato ad chorum accedat.
123 Ephes. 6. 5.
124 Matth. 7. 8.
125 *Orationem* scil.
126 Galat. 1. 1.
127 Psal. 109. 4.
128 I. Tim. 4. 14.
129 ibid. 5. 17.
130 Act. 20. 20.
131 Quando scilicet sub Turcarum tyrannidem transiit Armenia.
132 Psal. 32. 5.
133 Matth. 24. 12.
134 Ibid. 22. 12.
135 Non enim quotidie divinum Sacrificium peragunt Armenii Sacerdotes, sed iis diebus solummodo, quibus ab uxore sejuncti in Ecclesiarum aedibus morantur.
136 Exod. 3. 5.
137 Idest *calceamentis*, quae de mortuis pellibus conficiuntur.
138 Exod. 33. 23.
139 Dubius est hic locus; fortasse enim (sicut in quibusdam MSS.

reperitur) legendum est *Dominum*, potiusquam *amorem*: quae varietas inde oritur, quod in armenio idiomate vix exiguo apice differunt literae, quibus utrumque hoc vocabulum constat: սէր (ser) namque significat *amorem*, տէր (der) *dominum*. Attamen quocumque legatur modo idem omnino sensus habetur, quia *Deus*, ut dicit Apostolus, *charitas est*; I. Ioh. 48.

140 In sacrâ namque Armeniorum liturgiâ osculatur Dominicum corpus; ut videre est apud Le-Brun Tom. 3. pag. 134., et praesertim in eâdem Liturgiâ nuper ex armenio ad italicum sermonem versâ a praeclaro sanctoque viro P. Gabriele Avedichian Mechitaristicae familiae Generali Vicario, Venetiis vulgatâ anno 1826. p. 101.

141 Idest *ad vestram condemnationem*, sicut Apost. ait I. Corinth. 11. 27.

142 Solent enim Armenii Sacerdotes adhibere in Altaris sacrificio hostias a seipsis praeparatas.

143 Nocturna Armeniorum oratio Latinorum Matutino respondet; diurna vero Primae.

144 Matth. 7. 6.

145 Matth. 5. 24.

146 Joh. 13. 35.

147 Ephes. 4. 26. 27.

148 Matt. 5. 9.

149 Coloss. 1. 20.

150 II. Corinth. 6. 15.

151 Passim apud sanctos Patres Iohannis sententiam epist. I. cap. 4. 16. enucleantes.

152 Iohan. 13. 27.

153 Seu potius *indignis*, vel *superficialibus*.

154 Nisi scil. juxta diei ordinem Canonicae Horae persolvantur, nequit ad Sacrificium perficiendum accedi.

155 Usus obtinuit in Oriente apud Armenios, ut pueris, qui Communionem sumere nequeunt, Sacerdos digitum ori admoveat pretioso sanguine imbutum, vel exiguam sacri corporis partem in ore ponat: idque ad antiquam majorum consuetudinem recolendam, qui cum Baptismate et Confirmatione Eucharistiam quoque solerter adjungere solebant.

156 Matth. 7. 6.

157 Matrimonii sacramentum non solum apud Armenios, verum et apud Graecos *Corona* dicitur, quia per Coronae benedictionem impositionemque peragitur; ut videre est penes Scriptores de Orientalis Ecclesiae ritibus.

158 En Matrimonium clandestinum Armeniis jam irritum 380. ann. et ultra, antequam illud Tridentina Synodus suo decreto (*De reform. Sess. XXIV. cap. 1.*) irritaret.

159 Nimirum, quin prius vel per Canones vel per Judices Ecclesiasticos, nullum esse conjugium antea initum, declaretur.

160 Scilicet a fer. II. post Dom. Quinquagesimae; eo namque die incipit apud Armenios Quadragesimale jejunium.

161 In eâ namque hebdomadâ abstinent Armenii a carnibus et lacticiniis, aestiva quodammodo Latinorum Tempora imitantes.

162 Seu *Quinquaginta*, quo nomine appellant Armenii totum illud tempus, quod a Paschate ad Pentecosten usque continetur.

163 Apoc. 19. 9.

164 Matth. 9. 15.

165 Matt. 32. 30.

166 Stato tempore vinum cunctis commensalibus distribuere solent Orientales in conviviis. Quum igitur tertiâ vice distributum fuerit, S. Pater discedere jubet Sacerdotes, ne ulterius bibendo inebrientur.

167 Videantur, quae superius dixit S. Pater ad Episcopos scribens.

168 I. Cor. 6. 1.

169 Ephes. 6. 12. ex Arm. lect.

170 Seu potius *viduis*. Armenii namque Sacerdotes, quemadmodum et Graeci, suas retinent uxores si ante sacri Ordinis susceptionem fuerant Matrimonio conjuncti.

171 Dicit *pueros* potiusquam *servos* familiari utens Sacrarum Scripturarum vocabulo, ut passim videre est.

172 Seu potius ad Proceres omnes ac divites in Armenia tunc temporis commorantes; non enim Reges alloqui poterat S. Pater, quod sub Turcarum ditione vivebant Armenii, ut colligere est ex pluribus hujusce Encyclicae locis. Nersetis igitur sermo ad Nobiles ac Magnates, sub quorum potestate plurimi erant milites, ac servi et mancipia, instituitur, qui ab istis asperrima quaeque jubebant, exigebantque.

173 Rom. 2. 11.

174 Eccle. 4. 5 et seq.

175 Matth. 22. 21.

176 Passim apud Isai. Hierem. et alios.

177 Luc. 5. 4.

178 Sap. 7. 6.

179 Matth. 19. 24.

180 Luc. 13. 28.

181 Prov. 13. 8.

182 Matth. 25. 41.

183 Prov. 14. 11.

184 III. Reg. 17. 9.

185 IV. Reg. 4.

186 Desunt haec verba in nostra vulgata, quin immo et in ipsa Graeca lectione LXX. desiderantur; leguntur tamen Prov. cap. 17. vers. 4. in Alexandrina et Armenia versione.

187 Prov. 17. 1.

188 In Oriente enim jejunia, Anachoretarum more, perficiuntur piscibus quoque ac vino et oleo seclusis.

189 Militibus utebantur ad se tuendos, necnon ad latronum incursiones e suis praediis arcendas vel ipsi Magnates.

190 Matth. 5. 34. et seq.

191 Isai. cap. 52.

192 Luc. 6. 37. et 38.

193 Ephes. cap. 6.

194 Colos. 3. 22.

195 Luc. 3. 13, 14.

196 Idest, pondus specie quidem magnum, sed parvum reapse.

197 Prov. 11. 1.

198 Psal. 14. 5.
199 Luc. 6. 35.
200 I. Cor. 3. 16. et alibi.
201 II. Thes. 1. 8.
202 I. Cor. 6. 10.
203 Id significat ad Turcarum religionem deflectere, quippe quod ipsi Hebraeos imitantes, circumciduntur.
204 Ephes. 4. 30.
205 In hoc enim vel maxime peccant Orientales foeminae.
206 Ezech. 11. 19. et 36. 26.
207 *Centesimam* scilicet, juxta Evangelium Matth. 13. 8.
208 Iohan. 17. 12.

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՔ ՕՐԻՆԱԿԱՑ

1 Եօթն օր․ բաձանին ։
2 Եօթն օր․ անտասանադրութիւնսն ։
3 Մէ օր․ դժխամ․
4 Երկու օր․ գերանալիր ։
5 Ութ օր․ շինէին գործ տապատծով ։
6 Երկու օր․ խամախոր մրօք ։
7 Երեք օր․ արծանախոր ։
8 Չորս օր․ խեղախարծութէ ։
9 Երեք օր․ քախանակ փխաւթեան ։
10 Հինգ օր․ էաանդ քաղաքն ։
11 Երկու օր․ յաղագս մարճանական ընչասիրութեան ։
12 Ինն օր․ մահու հաղորդի պայլոյ ։
13 Ութ օր․ դժուարական հարխաւորութէ ։

INDEX